

«Det er i einsemd ein blir til»

En utforsking av ensomhetsfremstillingen i *Is-slottet* lest opp mot sakprosateksten «Einsam» og novellen «Det snør og snør»

Åsne Fjeld

Masteroppgave i nordisk litteratur
Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studium
Universitetet i Bergen
Våren 2020

Ensomhet

Ensomhet, sier du. Det
er greit med litt
ensomhet bare det ikke
blir for mye. Da åpner jeg døren
og roper ut i natten: kom inn
kom inn – her er ensomhet nok
for to! ja for fire! Og
på riktig ille dager brøler
jeg: her er ensomhet nok
for et helt orkester!

(Nyquist, 1979, s. 75)

Forord

En skriveprosess foregår sjeldent i ensomhet, og det er mange som fortjener en takk for at dette har blitt et ferdig produkt!

Takk til min veileder, Andres Marcussen Gullestad, for å ha hjulpet meg å finne en kurs i denne oppgaven, og minnet meg på hvor jeg vil når jeg har famlet i blinde. Tusen takk for gode tilbakemeldinger!

Takk til Finn Skårderud for hjelp til å finne teori og en inngang til ensomheten.

Takk til lesesalsgjengen og medstudenter, for pauser i kroken, latter og påfunn!

En stor takk til vennene mine –Jeg er heldig som har så fine mennesker som dere!

En stor takk til familien min! Takk til Vemund for at du alltid sprer godt humør, og positiv stemning, og at du får meg til å tenke på andre ting enn masteroppgaven. Takk til mamma og pappa for motiverende og oppmuntrende heiarop! Takk for gode samtaler om oppgaven og ensomhet. Takk for at dere alltid har troen på meg, og minner meg på at det ordner seg til slutt! Dere er de fineste.

Innholdsfortegnelse

1. Innledende perspektiver	1
1.1 Problemstilling	2
1.2 Valg av primærkilder	3
1.3 Ensomhet	8
1.3.1 Ensomhet og alenehet.....	8
1.3.2 Ulike former for ensomhet	9
1.3.2.1 Den gode ensomheten	10
1.3.2.2 Den dårlige ensomheten	11
1.3.3 Årsaker til ensomhet.....	12
1.4 Oppbygning av oppgaven.....	14
2. Resepsjon.....	15
2.1 Om forfatterskapet.....	15
2.2 Ensomhet i resepsjonen	19
2.3 Resepsjon av Is-slottet.....	23
3. Ensomhet hos Vesaas	30
3.1 «Einsam»	30
3.1.1 Midnatt	31
3.1.2 Sambandslinjer: muligheten til kontakt.....	33
3.1.3 Fallgraver: dårlig ensomhet.....	34
3.2 «Det snør og snør»	35
3.2.1 Forteller og form	36
3.2.2. Stillheten og lyden.....	38
3.2.2.1 Sambandslinjer	39
3.2.3 Midnatt	41
4. Is-slottet.....	43
4.1 Innledende perspektiver	44
4.1.1 Komposisjon.....	44
4.2 Sambandslinjer	46
4.2.1 Kulde og varme	46
4.2.1.1 Draum om nedsnødde bruer	47
4.2.1.2 Blikk: Sambandslinjer mellom mennesker	48
4.2.2 Stol og sengekant: passiv og aktiv deltaker i andres liv	56
4.3 Isslottet	61
4.3.1 Unn	63
4.3.2 «Kva er det med Unn?»	65
4.3.3 Siss	68
4.3.3.1 Fuglen: den dårlige ensomheten/ Fuglen og lovnaden.....	68
4.3.3.2 Fra ensomhet til fellesskap	69
4.3.3.3 Treblåserne og våren sin ankomst	72
4.3.3.4 Slottet stenger: Siss finner tilbake til fellesskapet.....	73

4.4 Ei herding som er god å ha på neset.....	75
5. Avslutning	77
Litteratur:	81
Sammendrag:.....	85
Abstract:.....	87
Oppgavens profesjonsrelevans:	89

1. Innledende perspektiver

Et gjennomgående tema i Tarjei Vesaas' forfatterskap er ensomhet. Selv om hans verker er skrevet for over 50 år siden er denne tematikken og tilstanden han beskriver fortsatt aktuell og relevant i dag. Temaet ensomhet er blant annet tydelig i romanen *Is-slottet* (1963), gjennom de to barna Siss og Unn. Som første norske forfatter, ble Vesaas tildelt Nordisk råds litteraturpris i 1964 for denne romanen. Grunngivelsen for prisen var blant annet: «[S]om i en lyhørd stil gestaltar sjålsliga realiteter till en betvingande vision av människans ensamhet och sökande efter gemenskap» (Nordisk samarbeid, 1964). I takketalen ved mottakelsen av prisen betoner Vesaas også ensomheten: «Den som skal dikte ei ny bok er like så einsam. Just så einsam som steven på eit skip under fart skjera seg fram i ukjent. Det er ingen med. Det er harde vilkår – harde vilkår og forunderlege gleder» (Vesaas, 1985, s. 207).

Masteroppgavens tittel er hentet fra sakprosatexten «Einsam» som Vesaas skrev i 1969 for ukebladet *Illustrert*. Teksten er en refleksjon rundt ensomhet. Tilstanden har ifølge Vesaas i seg selv en verdi. Ensomhet gir anledning til refleksjon og selverkjennelse, og gjennom dette kan man oppnå ny innsikt. Vesaas belyser at han selv begynte å skrive for å kunne håndtere ensomheten: «Men kva skulle så ein innestengd raring av ein ungdom med hjartet sprengfullt av sut, anna gjera enn å prøve *skrive* seg i svevn? Han hadde ikkje noken han orka opne seg for» (Vesaas, 1985, s. 20). Han betoner at en viktig kilde til inspirasjon var å vandre ensom i naturen: «Denne fartinga i skog og mark viste seg å koma meg til hjelp sida då skrivekløa hadde vakna. Vil legge vekt på det med å gå einsam. Det er når ein går ute slik ein ser og høyrer best. I ein flokk er det lett å bli både blind og dauv for inntrykk av skjerrare slag» (Vesaas, 1985, s. 212). Ensomhet er et tema som har preget Vesaas, både i hans eget liv og hans forfatterskap. I teksten «Einsam» kaster han lys over ensomhetsproblematikken. Han løfter frem nødvendigheten av å kunne trekke seg unna andre mennesker, slik at man kan utforske seg selv. Savnet og lengselen etter andre kan, som følge av tilstanden, gjøre seg gjeldende, og den ensomme kan ta opp kontakten med medmenneskene, så lenge ikke forbindelsene er brutt.

Ensomhet er en tilstand hvor det er en opplevd mangel på mellommenneskelig nærhet. Fenomenet oppstår som en følge av et misforhold mellom hvordan man har det sosialt sammenlignet med hvordan man ønsker å ha det (Svendsen, 2015, s. 16). Med ensomhet

refereres det som regel til ufrivillig og negativ ensomhet. Språket som brukes om tilstanden retter dermed oppmerksomheten mot den dårlige ensomheten, men fenomenet er ikke alltid negativt. Enkelte oppsøker også ensomheten. Filosof Lars Fr. H. Svendsen mener i *Ensomhetens filosofi* at en person som har valgt å være for seg selv ikke kan kalles ensom, da dette er en god form for ensomhet. Den gode ensomheten er en selvpåført ensomhet. Tilstanden er en form for alenehet, der man er frikoblet fra andre mennesker, og fritt kan velge sitt anliggende (Svendsen, 2015, s. 21-23).

I «Einsam» beskriver Vesaas at overgangen mellom god og dårlig ensomhet, samt isolasjon er glidende.

Den einsame rykker tilbake når han møter den verkeleg isolerte. Dit må det aldri kome, tenker han. Dette er ikkje å vera einsam, det er å døy på førehand. Den einsame derimot står skjelvande open og levande på sitt nes, medan alle sambandslinene går gjennom ham (Vesaas, 1971a, s. 310).

Ensomheten er for Vesaas ikke nødvendigvis destruktiv, den er håndterbar. Dette står i et motsetningsforhold til isolasjon, som blir beskrevet som døden. Den ensomme inngår i et kontaktnett, mens den isolerte har brutt «sambandslinene». Det er søken etter kontakt som er grunnleggende for mennesket hos Vesaas: «Å få teikn på kontakt er vel kanskje det beste eit menneske opplever. Frå vogge til grav tyrster eit menneske etter kontakt. Det ligg bak alt» (Vesaas, 1985, s. 239). Etersom kontakt er en avgjørende grunnstein, kan Vesaas utforske hvordan mennesket reagerer dersom den uteblir og ensomhet oppstår.

Vesaas beskriver i sine tekster, både den gode og den dårlige ensomheten. I denne oppgaven vil jeg utforske begge tilstandene av ensomhet, og hvordan dette har kommet til uttrykk i Vesaas sine tekster. Jeg ønsker å se hvordan han fremstiller ensomheten og tilstandens ulike sider, samt hvordan flere av tekstene hans spiller på den samme ensomhetsproblematikken.

1.1 Problemstilling

Knut Halvorsen fremmer i sin bok *Ensomhet og isolasjon i vår tid*, at skjønnlitteraturen kan forklare ensomhetsfølelsen, hva den betyr, men også hvordan den kan lindres (Halvorsen, 2005, s. 32). Det virker for meg som om Vesaas, i flere av sine verk, setter ord på tilstand. Han viser hvordan ensomhet har både gode og dårlige sider. Han belyser hvordan mennesket reagerer på tilstanden, og ikke minst hvilke konsekvenser ensomhet kan medføre. *Is-slottet*

har blitt beskrevet som en bok om ensomhet og fellesskap.¹ Sentrale temaer er forståelsen av menneskelig samhandling og kommunikasjon. I denne oppgaven ønsker jeg å utforske ensomhetsproblematikken i romanen *Is-slottet*. I resepsjonen av både forfatterskapet og verkene til Vesaas er det mange som har vært inne på denne tematikken, men slik jeg ser det har den ikke blitt utforsket grundig nok. Etersom ensomhet er et gjennomgangsmotiv ønsker jeg å sette ensomhetsfremstillingen i *Is-slottet* opp mot andre tekster som tar opp det samme fenomenet. Jeg ønsker å lese romanen i dialog med novellen «Det snør og snør» fra samlingen *Ein vakker dag* og sakprosaeteksten «Einsam». Det er klare linjer mellom både novellen, romanen og sakprosaeteksten, og relasjonen mellom disse tre tekstene har ikke tidligere blitt belyst tilstrekkelig. Slik jeg ser det, vil det å utforske den intertekstuelle relasjonen mellom disse tre tekstene bidra til en bedre forståelse av *Is-slottet*, samt utdype den ensomhetsproblematikken som blir presentert. «Einsam» er en av de siste prosatekstene Vesaas skrev, og teksten står frem som et forsøk på å gjøre opp status og reflektere rundt hvilken betydning ensomhet har hatt for Vesaas selv, og hans forfatterskap. Teksten fremmer distinksjonen mellom ensomhet og isolasjon, samt de ulike formene for ensomhet, og gir dermed innsyn i hvordan Vesaas selv oppfattet tilstanden. «Det snør og snør» handler om en isolert mann, og belyser hvordan denne tilstanden tærer på og påvirker han. *Is-slottet* tar på sin side for seg både god og dårlig ensomhet, samt isolasjon. Tekstene belyser de ulike sidene av ensomhet som Vesaas løfter frem i «Einsam». Oppgaven tar dermed utgangspunkt i de tre tekstene for å undersøke: *I hvilken grad kan forbindelseslinjene mellom «Det snør og snør» og «Einsam» gi en bedre forståelse av ensomhetsfremstillingen i Is-slottet?*

1.2 Valg av primærkilder

Før jeg kommer inn på hvorfor jeg opplever akkurat «Det snør og snør» og «Einsam» som avgjørende intertekster for forståelsen av *Is-slottet*, er det nødvendig å si noe generelt om fordeler og ulemper knyttet til det å skulle lese et litterært verk med utgangspunkt i andre tekster skrevet av samme forfatter. Den mest gjennomførte kritikken mot en slik lese måte, er formulert av den angloamerikanske nykritikken. Strømningen oppstod blant annet som en reaksjon mot den historisk-biografiske litteraturforskningen, og vektlegger verkets autonomi. Verket skal leses og tolkes uavhengig av biografiske og historiske omstendigheter. Ytre omstendigheter tillegges ingen betydning. Wimsatt og Beardsley hevder i sitt essay «The Intentional Fallacy» at «the design or intention of the author is neither available nor desirable

¹ Se blant annet Steen (1964), Fetveit (1970), Myhren (1987).

as a standard for judging the success of a work of literary art» (Wimsatt og Beardsley, 1946, s. 468). De mener at forfatterens intensjon ikke er vesentlig i forståelsen av verket, og argumenterer for at teksten er primærkilden til mening. Detaljer om forfatterens ønsker eller liv er sekundære. Forfatterens tiltenke mening og formål, og detaljer om verkets komposisjon, som kan finnes i andre dokumenter er «private or idiosyncratic; not a part of the work as a linguistic fact: it consists of revelations» (Wimsatt og Beardsley, 1946, s. 477-478). Wimsatt og Beardsley ønsker seg en objektiv litteraturvitenskap, og skiller derfor mellom interne og eksterne kriterier. Interne kriterier viser til det som blir presentert i det gitte verket, og blir tydelig i verkets semantikk og syntaks. Eksterne kriterier er alt som er utenfor verket, eksempelvis uttalelser som forfatteren har kommet med om det respektive verket (Wimsatt og Beardsley, 1946, s. 468). Det er tekstens interne bevis, språket og ordene i seg selv, som åpner for litterær analyse. Wimsatt og Beardsley introduserer også begrepene intensjonelle feilslutninger og den affektive feilslutning. Intensjonell feilslutning handler om at det ikke er hensiktsmessig å spørre etter intensjonen bak et verk. Dersom intensjonen ikke har kommet klart frem i selve verket, bør den heller ikke være med i fortolkningen og vurdering av det. Affektive feilslutninger hevder de er: «[A] confusion between the poem and its results (what it is and what it does). It begins by trying to derive the standard of criticism from the psychological effects of the poem and ends in impressionism and relativism» (Wimsatt og Beardsley, 1949, s. 31). Den affektive feilslutningen handler om å forveksle tekstens mening med egne følelsesmessige reaksjoner. Teksten blir dermed evaluert etter dens virkning. Som et resultat av dette er ikke objektiv kritikk mulig ifølge Wimsatt og Beardsley:

The report of some readers, on the other hand, that a poem or story induces in them vivid images, intense feelings, or heightened consciousness, is neither anything which can be refuted nor anything which it is possible for the objective critic to take into account (Wimsatt og Beardsley, 1949, s. 32).

Leserens reaksjoner i møte med teksten, er i følge Wimsatt og Beardsley dermed uvesentlig. Det tematiske og stilistiske skal studeres, uten henvisninger til utenforliggende kontekst, slik som historie, biografi eller følelsesmessig respons.

For å undersøke ensomhetsproblematikken ønsker jeg derimot å utforske de intertekstuelle forholdene mellom verkene. På den ene siden lar jeg meg ikke overbevise av nykritikkens grunnantagelse om at litterære verker må forstås utelukkende ved hjelp av verkets interne kriterier. På den andre siden har Wimsatt og Beardsleys argumenter fremdeles en verdi, da de

kan fungere som en påminnelse om at man bør være skeptisk til lesninger som gjør avkoding av forfatterens intensjon til litteraturforskningens mål. Når jeg leser *Is-slottet* i forlengelsen av «Det snør og snør» og «Einsam», er det ikke med en tanke om at Vesaas selv sitter med en fasit, men snarere fordi jeg tror dette kan utvide perspektivet på ensomhetsfremstillingen i romanen.

Steinar Gimnes hevder at Vesaas ofte bruker det samme bildespråket i sakprosa og skjønnlitteratur. Han hevder at overføringsforholdet mellom sjangrene gir et innblikk i Vesaas tekstunivers, der de mange analogiene er typiske. I tillegg påpeker Gimnes at diskursen i essayene ikke er «nøktern intellektuell», men at naturbildene gjør den «poetisk assosiativ og stemningsladd» (Gimnes, 2009, s. 259). Diskursen fører til at leseren vil knytte formuleringene til konkrete prosatekster. Gimnes mener at tekstuniverset til Vesaas henger sammen gjennom de mange analogiene og overføringene (Gimnes, 2009, s. 259). Han belyser tillegg i sin artikkel «‘Tid’ og ‘tilvere’ i Tarjei Vesaas’ Roman *Sandeltreeet* (1913)» at en av de siste prosatekstene Vesaas skrev var «Einsam». Han påstår at ensomhet i denne teksten blir gjort til vilkår for innsikt, vekst og utvikling (Gimnes, 2002, s. 36). Sakprosateksten skaper et skille mellom ensomhet og isolasjon: «Den einsame [...] står skjelvande open og levande på sitt nes, medan alle sambandslinene går gjennom han. Gjennom alt hans. Gjennom det einsame huset hans [...] den einsammes hus er fullt av løynde opningar (Vesaas, 1971a, s. 310). Gimnes hevder at neset i Vesaas sitt forfatterskap er stedet for en åpen og utsatt posisjon, mens den vide sletten er stedet for angst og isolasjon. Ifølge Gimnes skaper de frekvente stedene i forfatterskapet «eit ekko-rom der dei enkelte tekststadene kommuniserer med kvarandre i ein meiningsutvidande og meiningsbrytande aktivitet» (Gimnes, 2002, s. 36). Stemmen som taler i «Einsam» referer tilsynelatende til livet og virkeligheten, men ifølge Gimnes er det «som gir utsegnene kjøt og blod for lesaren [...] dei mange Vesaas-tekstane som sitatet aktualiserer og opnar for», og hevder med bakgrunn i dette at teksten får preg av «metakommentarer» (Gimnes, 2002, s. 36).

Med bakgrunn i det Gimnes her påstår om sakprosateksten «Einsam» og overføringsverdien mellom sjangrene i forfatterskapet, benytter jeg meg av denne sakprosateksten for å kunne få bedre innsikt i Vesaas egne refleksjoner rundt ensomhet. Teksten vil kunne gi en bedre forståelse av ensomhetsproblematikken som er presentert i *Is-slottet* og «Det snør og snør». Disse verkene anser jeg som godt egnet, da ensomhet er fremtredende i alle tre. Den klareste forbindelseslinjen mellom romanen og novellen er at tittelen, «Det snør og snør», er gjenbrukt

i siste strofe av diktet «Draum om nedsnødde bruer» i *Is-slottet*. Snøen har i begge tekstene en destruktiv kraft, og viser til at noe vil forsvinne. Et annet fellestrekk er elven som renner gjennom landskapet både i novellen og i romanen. I tillegg er hovedsymbolet i *Is-slottet* en frossen foss. «Det snør og snør» omhandler et tilfelle av en isolert mann, og løfter frem flere sider av isolasjon, og kan bidra med å kaste lys over tilstanden til Unn i isslottet, da dette fenomenet isolerer henne fra omverden. Samtidig kan novellen også løfte frem motsetninger mellom den isolerte mannen og Siss, noe som bidrar til en utvidet forståelse av ensomhet- og isolasjonsmotivet i romanen.

Det er i tillegg flere kontaktpunkter mellom «Einsam», «Det snør og snør» og *Is-slottet*. Flere begreper fra både novellen og romanen går igjen i sakprosaeteksten, som blant annet: «lyer», «skjelvande», og «ukueleg». I tillegg blir «lovnad» brukt både i romanen og sakprosaeteksten. «Lovnaden» er en essensiell del av ensomhetsfremstillingen i *Is-slottet*, og viser til et løfte Siss inngår med seg selv (Vesaas, 1963, s. 114). «Lovnaden» i «Einsam» viser til et møte som skal finne sted, slik at man kan komme seg ut av ensomheten. Sakprosaeteksten belyser at «lovnaden» er en følge av at man har «dikta i si alt for djupe einsemd», møtet går ikke som forventet, og man havner i den dårlige ensomheten (Vesaas, 1971a, s. 313). Konsekvensen av løftet er i begge tekstene at det leder vedkommende inn i en tilstand av dårlig ensomhet. Etter å ha mislykkes med et kontaktforsøk må man «samle trådar, høyre tonane gå gjennom seg og sitt» (Vesaas, 1971a, s. 313). Dette er et moment for å komme tilbake til fellesskapet i tekstene. I novellen virker det som den isolerte ønsker å finne tilbake til sitt kontaktnett. Siss, på sin side finner tilbake til fellesskapet, etter at hun har blitt frigjort fra sitt løfte. I «Einsam» beskriver Vesaas distinksjonen mellom ensom og isolert, ikke bare gjennom sambandslinjer, men også gjennom motsetningen mellom stillhet og lyd. Dette kommer klart frem i novellen der mannen produserer musikk for å overvinne stillheten utenfor. Dikotomien kan også trekkes til motsetningen mellom kulde og varme som blir brukt som uttrykk for det samme i romanen.

Tidsaspektet er et annet vesentlig element når det kommer til dette valget. «Det snør og snør» ble utgitt i 1959, og er dermed eldre enn *Is-slottet*, som ble utgitt i 1963. «Einsam» er en av de siste tekstene Vesaas skrev, og kom på trykk i 1969. Tidsspennet viser at dette er en tematikk han vender tilbake til, og ikke gir slipp på.

Romanen handler om vennskapet mellom de to elleve år gamle jentene Siss og Unn. De opplever at de knytter et bånd, på en måte som ikke kan bli forklart. Unn er innflytter til bygda, og har flyttet til sin moster etter at moren døde. Hun er innadvendt og plasserer seg i en betraktende avstand til de andre barna. Siss er derimot utadvendt og lederen i vennegjengen. Jentene møtes en kveld hjemme hos Unn. Dagen etter møtet skulker Unn skolen, og forviller seg inn i den frosne fossen, isslottet, og fryser ihjel. Det blir satt i gang manngard for å lete etter Unn, og etter en resultatløs natt med leting, blir Siss syk og får feberfantasier. Sorgen til Siss vokser, og hun føler seg bundet til Unn av «lovnaden», et hemmelig løfte. Fra å være utadvendt blir Siss innesluttet, og overtar Unn sin plass og isolasjon. Romanen følger årstidssyklusen og begynner rundt førjulstider og barfrost, før det blir vinter og snøen kommer med kulden. Romanen avsluttes om våren når solen kommer frem. Unn blir aldri funnet, og isslottet går til slutt i oppløsning i vårflommen, og Siss finner tilbake til fellesskapet.

Novellen «Det snør og snør» behandler en krisesituasjon. Den åpner med en topografisk skildring av landskapet. Landskapet er øde, men det befinner seg ett hus der, som skal snø ned, og langsomt knuses av lette snøkrystaller. I huset sitter det en enslig mann. I sin kamp mot snøværet og utslettelsen spiller han høy musikk. Vinduet i rommet mannen befinner seg i er vendt ut mot elven, som ikke lar seg stoppe av snøværet utenfor, og sluker til seg snøen. Novellen behandler subjektets erfaring av en krisesituasjon. Novellen er handlingsfattig, og det er i stor grad isolasjonen og krisen som blir beskrevet.

Tarjei Vesaas ble spurt av *Illustrert* om å skrive en tekst om ensomhet, og resultatet ble teksten «Einsam» som kom på trykk i blad nr. 20 i mai 1969. I teksten møter man en anonym fortellerstemme som reflekterer rundt sin egen og andres ensomhet. Ulike former av ensomhet blir skildret, både god og dårlig, samt isolasjonen. I teksten beskriver fortellerinstansen de ulike formene, og hvordan tilstanden kan påvirke mennesket. Senere har «Einsam» blitt gitt ut i *Huset og fuglen* (1971) som ble redigert av Walter Baumgartner.² *Huset og fuglen* inneholder et utvalg sakprosa og skjønnlitterære tekster som tidligere ikke hadde vært publisert i bokform. Boken ble utgitt posthumt. Utdrag fra «Einsam» er også trykket i boken *Tarjei Vesaas om seg sjølv* (1985) av Olav Vesaas.

² Redaktør Walter Baumgartner skriver i *Huset og fuglen* at «Einsam» kom på trykk i *Illustrert* nr. 20, 1968, men teksten kom på trykk i nr. 20, 1969 (Baumgartner, 1971, s. 357).

1.3 Ensomhet

Ensomhet er en følelse av ubehag eller smerte forårsaket av en opplevelse av utilstrekkelig tilknytning til andre. Det finnes en rekke definisjoner av tilstanden, og det er noen gjennomgående fellesnevnerne: ensomhet er et resultat av en mangel i en persons sosial forhold, det er en ubehagelig eller plagsom følelse, og tilstanden gir en følelse eller en oppfatning av en selv om alene eller isolert. De fleste definisjonene av ensomhet er variasjoner over de overnevnte aspektene. Definisjonene gjenspeiler forskjellige teoretiske orienteringer, og er relatert til ulike aspekter i måten ensomhet blir konseptualisert på. Sentrale forskjeller er fundert rundt den sosiale mangelen som ensomme individer opplever (Svendsen, 2015, s. 20-21). I tillegg til de overnevnte fellesnevnerne, er et vesentlig moment ved ensomhet at det er en subjektiv følelse. Dette medfører at ensomhet ikke er synonymt med objektiv isolasjon. Man kan dermed være alene uten å føle på ensomhet, samtidig som man kan føle på ensomhet i et fellesskap (Svendsen, 2015, s. 11-16). Ut ifra disse overnevnte momentene definerer Lars Fr. H. Svendsen ensomhet som «en følelsesmessig respons på at ens behov for tilknytning til andre ikke er tilfredsstillt» (Svendsen, 2015, s. 37). Jeg vil i denne oppgaven ikke gå nærmere inn på de ulike teoretiske orienteringene sin definisjon av ensomhet, men heller holde meg til en definisjon av tilstanden uten en klar teoretisk orientering.³

1.3.1 Ensomhet og alenehet.

Uttrykket «alene, men ikke ensom» vitner om en forståelse av at ensomhet er noe annet enn det å være alene. Ensomhet er en følelse, og er dermed ikke sammenfallende med å være alene. Det er en klar distinksjon mellom de to fenomenene, og Svendsen vektlegger at alene i utgangspunktet er en «rent numerisk og fysisk betegnelse som ikke sier annet enn at man ikke er omgitt av andre» (Svendsen, 2015, s. 23). «Alene» innehar opprinnelig ingen vurdering av hvorvidt dette er positivt eller negativt. Uttrykket blir verdiladet ut ifra kontekst, mens «ensom» på sin side alltid vil være verdiladet. Svendsen vektlegger at man kan skille mellom ulike former for alenehet. Den institusjonaliserte formen for alenehet er privatlivet. Den andre formen er å velge å være alene, eksempelvis ved å gå på tur alene. Den tredje formen som Svendsen legger frem er at man er sosialt isolert. Han definerer å være sosialt isolert som en situasjon hvor ønsket om sosiale relasjoner ikke er oppfylt (Svendsen, 2015, s. 23-25).

³ At definisjonen ikke har en klar teoretisk orientering vil i denne oppgaven bety at den fungerer som en overordnet definisjon.

En vesentlig distinksjon mellom ensomhet og alenehet er at man kan være ensom selv i samvær med andre, man kan altså være ensom uten å være alene. En person som er alene trenger ikke å føle seg ensom (Svendsen, 2015, s. 16). Følgelig er det ikke antallet mennesker man omgås som predikerer ensomhet, men om den sosiale omgangen tilfredsstillende behøver for tilknytning. Et vesentlig moment her er at den sosiale aktiviteten må oppleves som meningsfull. Dette momentet skiller ensomhet og alenehet, ettersom ensomhet er et subjektivt fenomen, da det oppleves av et individ, enten på grunn av at man har for få relasjoner, eller med bakgrunn i at de eksisterende relasjonene ikke har en ønsket form for nærhet (Svendsen, 2015, s. 24-26).

1.3.2 Ulike former for ensomhet

Svendsen skiller mellom tre ulike former for ensomhet, henholdsvis flyktig, situasjonsbestemt og kronisk ensomhet. Flyktig ensomhet er den som kan komme over oss når som helst, og betegner en forbigående følelse av å ikke være tilknyttet andre i den grad vårt behov for tilknytning tilsier. Situasjonsbestemt ensomhet skyldes derimot endringer i ens liv, som at en nær venn eller et familiemedlem dør. Den kroniske ensomheten er på sin side en tilstand «hvor subjektet opplever en vedvarende smerte på grunn av utilstrekkelig tilknytning til andre» (Svendsen, 2015, s. 29). Tilstanden synes å ha sin opprinnelse i en selv, ettersom ytre omstendigheter ikke har særlig innvirkning. Dette fører til at det fungerer dårlig å definere ensomhet ut ifra dårlig sosial støtte, slik som Folkehelseinstituttet gjør (Folkehelseinstituttet, 2015). Det kan finnes mennesker som er kronisk ensomme, selv om de har god sosial støtte, og motsatt føler nødvendigvis ikke mennesker med dårlig sosial støtte seg ensomme (Svendsen, 2015, s. 21).

Som en følge av dette mener Svendsen at man kan skille mellom endogen og eksogen ensomhet, avhengig av om ensomhetsfølelsen har sin hovedårsak i subjektet selv eller i omgivelsene. Han påpeker at det kan være vanskelig å avgjøre om ensomheten er eksogen eller endogen, ettersom det er et relasjonelt fenomen. Samtidig hevder han at skillet har en viss plausibilitet. Dette grunnet at en person som plages av ensomhetsfølelse gjennom hele livet, uavhengig av omgivelsene, bør plasseres i den endogene kategorien. Derimot vil en person som ikke tidligere har vært plaget av ensomhet, men rammes av en slik følelse etter å ha blitt sosialt ekskludert, plasseres i den eksogene kategorien (Svendsen, 2015, s. 30-31).

De ulike formene for ensomhet vil ifølge Svendsen ha forskjellig intensitet. Den flyktige ensomheten er ubehagelig og smertefull, men samtidig håndterbar. Den situasjonsbestemte ensomheten vil føles mer intens enn den kroniske, ettersom den skyldes en tapserfaring som følge av omveltninger i livet. Dermed vil man også kunne forestille seg at man kan overvinne ensomheten. På den andre siden kan tapserfaringen være så sterk at det kan være umulig å knytte seg til andre mennesker. En konsekvens av dette er at man kan forbli i ensomheten. Svendsen hevder at den kroniske ensomheten er en tilstand som kan true hele tilværelsen. Dette med bakgrunn i at denne formen synes å ha sin opprinnelse i en selv, ettersom ytre omstendigheter ikke får så stort utslag (Svendsen, 2015, s. 29-30).

Svendsen viser også til sosiolog Robert S. Weiss for å nyansere ensomhet ytterligere. Weiss skiller mellom sosial og emosjonell ensomhet. Sosial ensomhet er mangel på sosial integrasjon i samfunnet, hvor den sosialt ensomme ønsker å være en del av et fellesskap. Den emosjonelt ensomme mangler derimot en virkelig nær relasjon til et annet menneske. Ifølge Weiss er dette distinkte former for ensomhet, som er kvalitativt forskjellige. Individet kan derfor lide av den ene formen, uten å lide av den andre. Man kan finne seg en plass i et fellesskap, men likevel være emosjonelt ensom. Omvendt kan man finne en annen å knytte seg nært til, og like fullt føle seg sosialt ensom (Svendsen, 2015, s. 31).

Svendsen hevder i tillegg at det å være ensom skiller seg fra det å være sosialt isolert. I et fellesskap kan man føle på ensomhet, men man kan ikke være sosialt isolert i samvær med andre. Sosialt isolert betegner en objektiv tilstand der antall relasjoner kan telles. Dette er ikke tilfellet for fenomenet ensomhet, men begge situasjonene vil kunne oppleves som negative og ubehagelige, samt ha skadelige virkninger på individet (Svendsen, 2015, s. 35). Sosial isolasjon beskriver fraværet av sosial kontakt, og kan dermed føre til ensomhet. Dette er en tilstand hvor man er avskåret fra normale sosiale nettverk.

1.3.2.1 Den gode ensomheten

Svendsen betoner at den gode ensomheten er den ensomheten vi oppsøker selv og frivillig, ettersom den kan tilføre vårt liv noe av verdi (Svendsen, 2015, s. 107). Han mener at vi behøver andre rundt oss, ettersom de gir oss den anerkjennelsen vi trenger. Vi erkjenner oss selv gjennom den dommen en annen feller over oss. Samtidig har vi behov for en relasjon til oss selv, som ikke er definert av andres blikk, en relasjon hvor vi ikke forsikrer oss selv om at vi fremstår på en ønsket måte. Svendsen hevder følgelig at man i den gode ensomheten er i en

mer direkte relasjon til seg selv, ettersom den ikke er formidlet gjennom andres blikk (Svendsen, 2015, s. 122-123). Han beskriver tilstanden som en situasjon hvor «jeg ikke har det utvendighetsforholdet til meg selv som oppstår fordi jeg betrakter meg selv for å forsikre at jeg fremstår slik jeg ønsker å fremstå» (Svendsen, 2015, s. 123). Ifølge Svendsen er det en frihet fra de andre i den gode ensomheten. Når man er alene har man også en mulighet til å slippe å forholde seg så refleksivt til seg selv. Svendsen hevder at når folk oppsøker ensomheten, er det ikke bare for å oppnå en frihet fra andre, men også en frihet til å bestemme hva de skal gjøre og vie tankene til (Svendsen, 2015, s. 123). Et viktig poeng er dermed at den gode ensomheten er en tilstand som er selvvalgt, dersom den er påtvungen vil den ikke føles positiv. I denne tilstanden er man avskåret fra vanlig mellommenneskelig samhandling, og dermed rettes oppmerksomheten kun mot en selv.

1.3.2.2 Den dårlige ensomheten

Den dårlige ensomheten er den negative erfaringen av tilstanden. Svendsen poengterer at de to ensomhetsformene ikke følger hverandre med nødvendighet. Dette innebærer for Svendsen at en som lider av dårlig ensomhet ikke skulle være uten behov for den gode (Svendsen, 2015, s. 108). En vesentlig forskjell mellom den gode og den dårlige ensomheten er at man i den dårlige ensomheten er alene med seg selv, mens i den gode er man sammen med seg selv. Det er evnen til selvtilstrekkelighet som avgjør hvilken av de to formene av tilstanden man føler. Uten en viss evne til selvtilstrekkelighet, det å kunne være til stede i seg selv uten andre, vil man kunne ende opp i den dårlige ensomheten (Svendsen, 2015, s. 126-127). Den dårlige ensomheten kan dermed bli beskrevet som en sosial smerte, da den gir signaler om at ens sosiale liv ikke er tilfredsstillende. Å være ensom, kan ifølge Svendsen, også karakteriseres som at man mislykkes med en vesentlig del av menneskelivet. Dette med bakgrunn i at man ikke klarer å etablere de nødvendige relasjonene til én eller flere som behovet tilsier. Dermed får heller ikke den ensomme bekreftet sin verdi som menneske av andre, i hvert fall ikke i den utstrekningen som vedkommende behøver. Svendsen hevder også at følelsen forteller om hvor ubetydelig man er i den store sammenheng, ettersom man ikke utgjør noen forskjell, og der ens være eller ikke være ikke har en relevans for omgivelsene. Ifølge han medfører dette til at ensomhet er forbundet med skam (Svendsen, 2015, s. 129-131).

For å kunne være ensom må man føle seg ensom, noe som igjen betyr at det å være ensom er å ha en bestemt følelse. I den dårlige ensomheten er denne følelsen karakterisert av en tristhet. Svendsen poengterer at man dermed kan tenke at man er ensom, uten å være ensom, men at

man ikke kan føle seg ensom, uten å være ensom. Følgelig bestemmes ensomhet ut ifra den affektive tilstanden (Svendsen, 2015, s. 42). Følelser gir adgang til en selv og verden utenfor. De er derav åpne, men også tildekkende, og kan gi et inadekvat syn på en selv og verden. Ulike følelser og sinnsstemninger vil kunne avdekke ulike bilder på verden og en selv. Videre medfører dette at man i ensomheten typisk vil rette oppmerksomheten mot den følte mangelen, som er kjernen til tilstanden. Dette fører til at ensomhet også kan forårsake en sosial tilbaketrekning, selv om følelsen rommer en lengsel etter sosialitet (Svendsen, 2015, s. 42-43).

1.3.3 Årsaker til ensomhet

Svendsen hevder at ensomhet er en subjektivt opplevd mangeltilstand ved de sosiale relasjonene, og det er ulike årsaker til at denne mangeltilstanden kan oppstå. Han hevder at en av de viktigste faktorene for ensomhet er tillit. Individuer med høyt nivå av tillit vil normalt ha et lavere nivå av ensomhet. Svendsen påpeker at tillit er beskrevet på flere ulike måter: som en følelse, en innstilling, trosakt, relasjon og handlemåte, og at alle disse beskrivelsene fanger inn viktige aspekter ved tillit. Han mener at ingen kan leve helt uten tillit, men at mangel på tillit fører til at handlinger som krever det ikke vil finne sted. Dette ettersom mistillit er langt mer krevende enn tillit, grunnet at det er anstrengende å måtte «være på vakt» og passe på hva man selv eller andre gjør (Svendsen, 2015, s. 63-64). Samtidig vektlegger Svendsen at mistillit fører til en varsomhet som «undergraver den umiddelbarheten som er en viktig del av tilknytningen til andre» (Svendsen, 2015, s. 69). Han viser til at det alltid er risiko involvert i interaksjon med andre mennesker, ettersom man aldri kan være sikker på hva andre tenker eller vil komme til å gjøre. Mennesker med lave nivåer av tillit kan dermed se på andre som risikable, noen som kan såre dem. Frykten og mistilliten kan bli selvopprettholdende, ettersom mistillit kan fostre mer mistillit. Følgelig kan dette isolere en fra de situasjonene hvor en kunne erfart å få tillit til andre (Svendsen, 2015, s. 70-71).

Svendsen legger også frem at det er påvist en korrelasjon mellom ensomhet og lavere nivåer av opplevd livsmening. Han mener at tilhørighet er en vesentlig faktor for opplevelsen av at ens liv har mening. Relasjon til andre er dermed et avgjørende element; med hans ord: «Å leve i en verden hvor ens eksistens, hvor ens være eller ikke-være, synes komplett irrelevant for andre er uutholdelig» (Svendsen, 2015, s. 26). Tilknytning til noen få mennesker utgjør vår livsmening. Mister man en av sine nærmeste vil følgelig mye av livsmeningen forsvinne. Som en konsekvens av at mennesket er et sosialt vesen vil det oppleves smertefullt når vi

mislykkes i å skape og opprettholde tilknytningene vi har til de nærmeste. Dette medfører at mennesker har en streben etter å danne og opprettholde positive og betydningsfulle relasjoner (Svendsen, 2015 s. 27-29).

Ensomhet rommer en lengsel etter sosialitet, og Svendsen mener at lengsel er en forutsetning for tilstanden. Lengselen består av et ønske om å fjerne den fysiske eller psykiske avstanden til noen man bryr seg om, og dermed er det også en trang etter et annet menneske sitt nærvær:

Det kan også være en lengsel etter et sterkere nærvær av hos noen som faktisk er til stede, [...] Lengsel kan også være uspesifikk, i form av en trang etter være nær *noen*, uten at man har en klar oppfatning av akkurat hvem dette skulle være. Uten en slik lengsel, som er smertefull, kan man være alene, men ikke ensom (Svendsen, 2015, s. 16).

Ensomhet dreier seg dermed om en ubestemt lengsel etter andre mennesker, og tilstanden kommer til uttrykk som en lengsel. Følelsen av ensomhet er beslektet med fysisk smerte, og det virker som de følger de samme nevrane banene. En konsekvens av dette er at ensomhet, i likhet med fysisk smerte, kan motiverer til en tilbaketrekning fra det som forårsaker smerten, sosialt samvær (Svendsen, 2015, s. 17).

Sosial kontakt og tilknytning er det fundamentale ved ensomhet, og henger sammen med Maslows behovspyramide (Halvorsen, 2005, s. 43). Maslow skiller mellom to hovedtyper behov: mangelbehov og vekstbehov. Mangelbehov består av grunnleggende behov som alle mennesker trenger å få tilfredsstilt. Det er fire hovedgrupper av slike behov: fysiologiske behov, behov for sikkerhet og trygghet, behov for tilhørighet og kjærlighet, og behov for å bli verdsatt og for å verdsette seg selv. Vekstbehov inkluderer behov for kunnskap og forståelse, estetiske behov og behov for selvaktualisering. Det blir tydelig gjennom Maslows pyramide at mennesker har behov for fellesskap og sosial tilknytning. Vi trenger kontakt med andre mennesker for å føle tilhørighet (Skaalvik og Skaalvik, 2013, s. 140). Ettersom mennesker er sosiale har vi et behov for å delta i et meningsfylt fellesskap for å unngå ensomhet. Svendsen mener at ensomhet finnes i alle sosiale omgivelser. Vår egen oppfatning av omgivelsene kan skille seg fra andres, og oppfatningen kan aldri fullt ut formidles til andre (Svendsen, 2015, s. 72). Ensomhet er dermed en individuell følelse som kan bli uttrykt gjennom språket.

1.4 Oppbygning av oppgaven

I denne oppgaven fungerer «Det snør og snør» og «Einsam» som nøkkelttekster for min nærlesing av ensomhetsproblematikken i *Is-slottet*. Jeg vil også benytte meg av *Ensomhetens filosofi* av Lars Fr. H. Svendsen, for å kunne utfylle ensomhetsrefleksjonen til Vesaas i «Einsam». Jeg mener at dette ytterligere kan belyse hvordan ensomhet fremmes og problematiseres i *Is-slottet*. Metoden jeg benytter i dette arbeidet, er nærlesing av primærtetekstene, og dette danner utgangspunktet for tolkning og resonnementene i undersøkelsen. Jeg benytter meg også av sekundærlitteratur for å se hva som har blitt vektlagt i den tidligere forskningen.

I forlengelsen av dette innledningskapitlet følger et resepsjonskapittel. Jeg vil i kapittel to undersøke hvordan *Is-slottet* ble mottatt i samtiden, samt analysert og tolket i litteraturhistorien og akademisk forskning. Jeg vil ha et særlig fokus på hvordan, og i hvilken grad, resepsjonen fokuserer på ensomhetsfremstillingen i verket. Først kommer et overblikk over forfatterskapet, og deretter legger jeg frem hvordan ensomhetsfremstillingen har blitt tolket, og tilslutt tar jeg for meg resepsjonen av *Is-slottet*. Dette danner et grunnlag for min oppgave, da det fremkommer at det er få som faktisk har utdypet ensomhetsproblematikken, utover å kommentere den i forbigarten. I kapittel tre legger jeg frem mitt teoretiske perspektiv. Dette er et todelt kapittel hvor jeg først analyserer og fremlegger min forståelse av sakprosaeteksten «Einsam», hvor jeg viser hvordan denne teksten belyser isolasjon og de ulike sidene av ensomheten. Deretter følger en analyse av novellen «Det snør og snør». I dette kapitlet vil jeg også trekke inn Svendsen sine begreper om ensomhet underveis i analysen. Denne innføringen vil dannet et forståelsesgrunnlag for min analyse. I det påfølgende kapitlet, kapittel fire, kommer min analyse av *Is-slottet*. Her trekker jeg også inn paralleller og motsetninger til «Det snør og snør» og «Einsam» underveis for å se hvordan romanens ensomhetsfremstilling skiller seg eller sammenfaller med den vi finner i disse tekstene. I denne analysen er det fokus på hvordan sambandslinjene fører til ulikt utfall av ensomheten, samt hvordan naturen og årstidssyklusen er faktorer i ensomhetsfremstillingen. Den binære motsetningen kulde og varme er utgangspunktet for min analyse. Kulde symboliserer ensomhet og varme symboliserer på sin side kontakt. Det siste kapitlet, kapittel fem, er et konklusjonskapittel der jeg oppsummerer hvordan «Einsam» og «Det snør og snør» kan utdype og belyse nye sider av ensomhetsproblematikken i *Is-slottet*. Min lesing av verkene er lagt opp slik for å tydeliggjøre at Vesaas i disse respektive verkene fremstiller ulike former for ensomhet, og hvilken rolle kontakt med andre spiller i hans oppfatning av mennesket.

2. Resepsjon

Tarjei Vesaas har en trygg plass i den norske litterære kanon. På tross av at han er vanskelig å plassere i kategorier og litteraturhistoriske perioder, regnes forfatterskapet som et av de mest betydningsfulle, både fra før- og etterkrigstiden. Han ble blant annet tildelt Venezia-prisen for novellesamlingen *Vindane* i 1953, og som nevnt fikk han tildelt Nordisk råds litteraturpris i 1964. Han fikk i tillegg Statens kunstnerlønn fra 1947. Vesaas sin posisjon i den norske litteraturhistorien medfører også at resepsjonen av forfatterskapet er svært omfattende. Et søk på *Norsk Fagbibliotek* gir et treff på 84 masteroppgaver og 5 avhandlinger skrevet om forfatterskapet. Det er i tillegg utgitt en rekke monografier og antologier om forfatterskapet.⁴ Følgelig er resepsjonen betydelig, og det er dermed krevende å få fullstendig oversikt over det som er skrevet om både forfatterskapet og *Is-slottet*. Utvalget jeg her presenterer skulle likevel kunne gi et godt bilde av hvordan romanen har blitt mottatt og tolket, samt et overblikk over hovedtendenser i forståelsen av forfatterskapet, og mer spesifikt, behandlingen av ensomhetsfremstillingen.

I dette kapitlet gir jeg først et overblikk over forfatterskapet, før jeg tar for meg hvordan ensomhetsfremstillingen har blitt behandlet, med fokus på *Is-slottet*. Deretter tar jeg for meg resepsjonen av romanen, hvor jeg med fokus på avis-anmeldelsene begynner med mottakelsen i samtiden. Jeg ser deretter på hvordan den senere resepsjonen og forskningslitteraturen har analysert romanen. Jeg vil ha et særlig fokus på hvordan resepsjonen tolker ensomhet og utviklingen til Siss og Unn i romanen. Dette vil skape et grunnlag for mitt prosjekt. Jeg mener prosjektet kan være et korrektiv til Tarjei Vesaas-resepsjonen, da det synes å være få som har behandlet ensomhet videre utover kort å kommentere tilstanden.

2.1 Om forfatterskapet

Tarjei Vesaas (1897-1970) har produsert tjuetre romaner, fire novellesamlinger, fem diktsamlinger, hørespill og skuespill, samt flere noveller og artikler som ikke har kommet med i noen av samlingene. Han debuterte med romanen *Menneskebonn* i 1923. Per Thomas

⁴ Eksempler: Ragnvald Skredes *Tarjei Vesaas* (1947), Kenneth Chapmans *Hovedlinjer i Tarjei Vesaas' diktning* (1969), Walter Baumgartner *Tarjei Vesaas: huset og fuglen. Tekster og Bilete 1919-1969* (1971), Haldis Moren Vesaas sine to minnebøker om samlivet: *I Midtbøs bakkar* (1974) og *Båten om dagen* (1976), Olav Vesaas *Løynde land: Ei bok om Tarjei Vesaas* (1995), Steinar Gimnes *Kunstens fortrolling*. (2002), Kjell Ivar Skjerdingsstad *Skyggebilder* (2007), Sarah J. Paulson og Rakel Christina Granaas *Dobbeltblikk på Vesaas* (2009), Steinar Gimnes ... *angen frå vår stutte tid: Ein studie i Tarjei Vesaas' forfatterskap* (2013). Hadle Oftedal Andersen *Bygdemodernisme: Tarjei Vesaas og dei ytste ting* (2015).

Andersen poengterer i *Norsk litteraturhistorie* at Vesaas skrev en rekke bøker før han debuterte, men at han «hadde en meget langsom vekst som forfatter, men kvalitetskurven var bemerkelsesverdig jevnt stigende» (P.T. Andersen, 2015, s. 395). Han mener at det første sentrale verket til Vesaas var *Det store spelet*, fra 1934, men at det er først med romanen *Kimen* (1940) han fikk sitt virkelige gjennombrudd.⁵ Andersen vektlegger at det er produksjonen etter krigen som har «gjort ham til en av våre aller fremste romanforfattere» (P.T. Andersen, 2015, s. 395-396). Vesaas skrev da sine mest kjente romaner som *Huset i mørkret* (1945), *Bleikeplassen* (1946), *Fuglane* (1957) og *Is-slottet* (1963), og han etablerte seg som novelleforfatter og lyriker. Andersen gjentar her et poeng Dag Solstad skrev i *Forfatternes litteraturhistorie*, der han hevder at Vesaas tilhørte en «litterær underskog» (Solstad, 1981, s. 238). Han anser *Kimen* som «innledninga til det store forfatterskapet som skulle gi han rang mellom de største norske forfatterne i det 20. århundre» (Solstad, 1981, s. 239). Slik som Solstad og Andersen påpeker, er en vanlig oppfatning at *Kimen* står som et skille i forfatterskapet. Dette skillet kommenterer også Tarjei Vesaas selv:

I rekka av bøkene mine står *Kimen* som eit delteikn. *Det* var ikkje planlagt, men noko så opprivande og utruleg var skjedd, at det førde med seg ein ny skrivemåte, utan vidare. Ikkje for noko programs skuld, berre fordi det fall av seg sjølv. Einslags annan måte å kjenne tinga på (Vesaas, 1985, s. 122).

Det er flere som støtter et skille i forfatterskapet ved *Kimen*, deriblant den ungarske litteraturviteren András Masát og litteraturviter Øystein Rottem.⁶ Masát argumenterer i artikkelen «Søken etter livet mysterier» for at man kan dele forfatterskapet til Vesaas inn i tre hovedfaser, som han daterer til 1923-1940, 1940-1950 og 1950-1970.⁷ Bakgrunnen for denne inndelingen er hva han kaller en «forandring i figur-og verdisystemet» (Masát, 2002, s. 44). Verkene jeg tar for meg i denne oppgaven, «Det snør og snør», *Is-slottet* og «Einsam», hører alle til den siste fasen. Masát hevder at de fleste romanene fra den første perioden «ligger [...] i den tradisjonelle ramme en kunne kalle 'nynorsk litterære kode', og først fra 40-årene kan man si det inntreer en radikal forandring» (Masát, 2002, s. 43).

⁵Per Thomas Andersen beskriver *Kimen* som «det store løftet i Tarjei Vesaas' forfatterskap» (P.T. Andersen, 2015, s. 395).

⁶Jeg går ikke her inn på Rottems argumentasjon for et skille i forfatterskapet. For ytterligere informasjon se side 144 i Rottems bok *Etterkrigslitteraturen: Fra Brekke til Mehren* (1996).

⁷Selv om Masát argumenterer for en tredeling, vektlegger han også at det finnes fellestrekk mellom disse fasene: «Allerede i den første fasen i forfatterskapet finnes det mange symbolske innslag som peker frem mot senere verker» (Masát, 2002, s. 62).

En faseinndeling av forfatterskapet hvor *Kimen* markerer et brudd, har blitt kritisert og nyansert blant annet av Steinar Gimnes i en artikkel om *Sandeltreet* og av Lisbeth Wærp i en artikkel om de tidligste verkene til Vesaas.⁸ Påstanden til Gimnes er dekkende for denne kritikken. Gimnes argumenterer for at *Sandeltreet* (1933) peker fremover mot de romanene som kom etter krigen, både tematisk og formalt:

Den vesle romanen frå 1933 peikar mot romanar som t.d. *Tårnet* (1948), *Vårnatt* (1954), *Brannen* (1961) og *Bruene* (1966) som alle tematiserer unge menneske sitt dramatiske møte med ein vaksen eksistensiell røyndom. Slik sett koplar *Sandeltreet* seg til, eller innleier, ein romanstruktur som skal syne seg å bli svært produktiv i forfatterskapen til Vesaas, og som knyter saman ulike fasar i den store forfatterskapen (Gimnes, 2002, s. 26).

Gimnes kommer i artikkelen med flere argumenter for at det har vært en sammenhengende utvikling i forfatterskapet, heller enn et klart brudd. Gimnes peker blant annet på persongalleriet og ulike problemstillinger personene står ovenfor. Et fellestrekk er at karakterene kjenner på en veksling mellom sammenheng og ensomhet i erfaringen av det å være til. Gimnes hevder at denne spenningen er gjennomgående i forfatterskapet (Gimnes, 2002, s. 36). Wærp argumenterer i tillegg for at det er en forskyvning av tematikken, fra det vonde (ro, angst, ensomhet) til det onde (villskap, galskap, hat), etter *Kimen*. Hun hevder videre at denne forskyvningen får konsekvenser for formen (Wærp, 2006, s. 225-226). Denne oppfatningen Wærp her legger frem vil jeg komme tilbake til i min diskusjon om ensomhetsproblematikken i *Is-slottet* i kapittel 4.

Uavhengig av inndelingen i forfatterskapet, og spenningen mellom realisme og symbolisme, er det bred enighet innad i Vesaas-forskningen om at hans etterkrigsromaner bør forstås i lys av en modernistisk tradisjon. Øystein Rottm og Elzbieta Wojciechowska argumenterer for modernistiske trekk i forfatterskapet.⁹ Wojciechowska sine argumenter virker i så måte dekkende for dette. Hun trekker frem at Vesaas på flere måter nærmer seg modernistiske tendenser, eksempelvis gjennom bildet av mennesket som ofte er fremmedgjort og stilt utenfor den sosiale virkelighet. Det er ikke bare formelt hun mener at Vesaas har modernistiske trekk, hun hevder at det først og fremst er den «konsekvent gjennomførte tematikken: konsentrering om individets opplevelse av verden som det blir konfrontert med» (Wojciechowska, 1991, s. 294). Videre kan det også nevnes at filosof Cathrine Wilson og

⁸ Gimnes, S. (2002), Wærp, L. (2006)

⁹ Jeg går ikke her inn på Rottems behandling av det modernistiske i forfatterskapet. For ytterligere informasjon se side 144 i Rottems bok *Etterkrigslitteraturen: Fra Brekke til Mehren* (1996).

litteraturkritiker Hadle Oftedal Andersen henholdsvis har anvendt begrepet «rural modernism» og «bygdemodernisme» om forfatterskapet til Vesaas. Oftedal Andersen hevder at modernismen først og fremst omhandler fremmedgjøring og storbyen. Dette ettersom modernismen oppstod som en reaksjon på de nye utfordringene den moderne verden presenterte for mennesket. Storbyen blir dermed det fremste bildet på moderniteten. I forfatterskapet til Tarjei Vesaas befinner man seg derimot på landsbygda. Oftedal Andersen hevder at det bondesamfunnet som Vesaas tar utgangspunkt i stort sett er upåvirket av den moderne verden. Den ytre beskrivelsen av bygdesamfunnet fremstår «slik den alltid har vært», det er i det indre karakterene gjennomlever eksistensielle kriser av den samme typen som moderniteten har medført: «Her er livet alt anna enn overskodelig, her er sjela alt anna enn i balanse» (H. O. Andersen, 2015, s. 7). Det er med bakgrunn i dette Oftedal Andersen kaller Vesaas en bygdemodernist. Catherine Wilson hevder også i sin artikkel «Capability and language in the novels of Tarjei Vesaas» at han er bygdemodernist. Hun mener at denne beskrivelsen kan virke forvirrende med tanke på sammenhengen mellom moderne litteratur og urbant raffinement: «The discovery of multiplicity in solitude and solitude in the experience of the crowd is often said to be a discovery of the cosmopolitan *flaneur*» (Wilson, 2003, s. 24). Wilson mener at stimuleringen av kommersiell aktivitet, det umenneskelige omfanget av byarkitektur, sammenstillingen av luksusvarer og fattigdom og usynliggjøring av industriell arbeidskraft fører til en følelse av fremmedgjøring. Hun mener at Vesaas sine romaner overfører den moderne fremmedgjørelsen til landsbygda, i likhet Oftedal Andersen (Wilson, 2003, s. 24). I Ifølge Wilson blir personene et sted for konflikt i Vesaas sine verker. Dette gjennom fiktive fremstillinger av personer som base for motstridende verdier (Wilson, 2003, s. 23). Hun hevder at karakterene blir presset ut over sine egne grenser ved at en innflytter kommer til deres samfunn. Dette er en konsekvens av at karakterene er bundet til sine bygdesamfunn. Hun mener at Vesaas sine karakterer befinner seg på grensen for deres evne til å takle en hendelse, og når de ikke kan flykte fra den, ikke har noen vei å gå, trekker de seg enten tilbake til fantasi og selvdestruksjon eller til en midlertidig tilstand av suspendert eksistens som de til slutt finner veien ut av (Wilson, 2003 s. 27).

Kenneth Chapman har studert hovedlinjene i Tarjei Vesaas forfatterskap og påpeker et annet trekk ved Vesaas diktning. Han mener at Vesaas i mange av sine noveller og romaner ikke forteller en historie i en tradisjonell forstand, men heller maler et bilde, eller en serier med bilder for leseren, bilder som uttrykker hans holdning til en bestemt livssituasjon, en livssituasjon som leseren selv må oppfatte (Chapman, 1969, s. 16). Chapman setter også

Vesaas evne til å male frem bilder sammen med det faktum at han har «beholdt barnets medfødte poetiske holdning til livet», og hevder at dette ikke bare uttrykkes gjennom at han legger stor vekt på bildene, men også i hans «tro på den umiddelbare virkelighetsopplevelse» (Chapman, 1969, s. 15).

2.2 Ensomhet i resepsjonen

Jeg ønsker, som nevnt, å bidra til en bedre forståelse av ensomhetsproblematikken som Vesaas behandler i *Is-slottet*. I resepsjonen er det flere som kommenterer ensomheten som fremstilles i verkene, slik som eksempelvis Lisbeth Wærp gjør i sin artikkel «*Menneskebonn* (1923), *Sendemann Huskuld* (1924) og *Guds bustader* (1925): Tarjei Vesaas' debutbøker og myten om det store skillet i forfatterskapet» fra 2006. Hun påpeker at romanen *Menneskebonn* sitt sentrale tema er en opplevelse av eksistensiell ensomhet, indre uro og angst, og ikke ulykkelig kjærlighetsliv eller sosialt hemmende innadvendthet (Wærp, 2006, s. 212-216). Wærp tar for seg hvordan ensomhet, angst og indre uro kommer til uttrykk i romanen, men går ikke videre inn på ensomhet som fenomen, men påpeker at dette er et tema som er sentralt også senere i forfatterskapet. Det er flere som mener at ensomhet er et inngående tema i Vesaas sitt forfatterskap. Hans H. Skei mener at angsten og uroen som blir presentert i flere av verkene er knyttet til det personlige og til menneskesinnet i ensomhet og isolasjon. Isolasjon, mangel på kontakt og manglende evne til kommunikasjon med omverden mener Skei kan og må bøtes med, og at Vesaas i flere av sine verk gir eksempler på dette (Skei, 2002, s. 4).

I forskningstradisjonen er det flere som ser på barnets rolle i ensomhetsproblematikken. Ragnvald Døskeland hevder i sin hovedoppgave fra 1959, *Kontaktbehov hos barn i Tarjei Vesaas' forfatterskap*, at det er en sterk strøm av kontaktlengsel gjennom hele forfatterskapet. En av grunnen til dette er at kontaktlengsel er et allmennmenneskelig fenomen, og han mener derfor at man må regne med å finne dette hos «diktere som beskjeftiger seg med menneskelige relasjoner» (Døskeland, 1959, s. 21). Han mener at flere av barnekarakterene kan ha en intens redsel for å bli forlatt og en umettelig trang til å bli akseptert (Døskeland, 1959, s. 79). Han konkluderer med at ensomheten hos Vesaas er vond og farlig, da den virker nedbrytende. Døskeland oppsummerer ved å bruke et sitat fra Barbra Ring: «Vesaas er en ensomhetens dikter», men påpeker at selv om dette motivet er gjennomgående i produksjonen må ikke etiketter som dette skygge over for andre sider av hans diktning (Døskeland, 1959, s. 84).

Dagne Groven Myhren hevder i sin artikkel «En studie i Tarjei Vesaas' roman *Is-slottet*: Symbolikk og folkløriske allusjoner» at en av grunnene til at Vesaas ofte søker å tolke barn og unge i krise, er at de er utsatte for undergangskrefter, og en del av hans karakterer går dermed under slik som Unn i *Is-slottet*, mens andre greier seg slik som Siss. Hun hevder at disse skikkelsene vil være kjennetegnet ved at «de er smertefullt fintmerkende og sky, samtidig som de har våken evne til opplevelse og medopplevelse» (Myhren, 1987, s. 23). Disse karakterene hevder hun at har et dypt behov for kommunikasjon med andre mennesker synkront med at de er redde for å blottstille seg slik at kommunikasjon blir umulig (Myhren, 1987, s. 23). Som en følge av dette spennet mellom ønsket om kommunikasjon og redselen for å blottstille seg, behandler Myhren flere momenter som kan føre til ensomhet og gi forståelse av ensomhetsfremstillingen i *Is-slottet*.

Rakel Christina Granaas trekker også frem at skildringen av mennesker på kanten av avgrunnen, eksempelvis outsiders, er et typisk Vesaas-motiv. Hun mener at barneskikkelsene i Vesaas sine tekster ofte opptrer i sammenheng med «døds-, katastrofe- eller krisesituasjoner, og til dels eller som vitne til voksnes konflikter, men også med egne sjelekvaler» (Granaas, 2002, s. 165). Barna forekommer ofte enkeltvis og befinner seg i outsidersituasjoner. Ensomme gutter er vanligst, men barn kan også opptre parvis, da som oftest gutt og jente. Dette gjør at *Is-slottet* skiller seg ut ifølge Granaas, ved at det er to jenter som er i fokus. Barnefiguren representerer en forestilling om «uskyld, det opprinnelige og ekte, naivitet, spontanitet, direkthet, følelser og kroppslighet», og ifølge henne blir barndommen en motsats til «voksnes fremmedgjorte 'landflyktighet'» (Granaas, 2002, s. 168). Som en følge av dette mener hun at: «Å være barn er å være i 'paradiset'; å være voksen er å leve i flyktighet eller som et fremmedgjort vesen» (Granaas, 2002, s. 169). Når barnet er krisebærer, innebærer det at den som gjennomgår krisen ikke har evner til kommunikasjon eller en forståelseshorisonntil å kunne behandle egen krise (Granaas, 2002, s. 169). Disse aspektene ved barnefiguren, og behovet for kommunikasjon er betydningsfulle elementer for min analyse av ensomhetsfremstillingen i *Is-slottet*.

Ola Jonsmoen behandler også barneskikkelsen i sin artikkel «Den barnlege isolasjonsskjensla», men trekker frem en annen tendens i behandlingen av ensomhetsmotivet, outsiderposisjonen. Han mener at Vesaas gjennom ensomhet og savn lar «menneskelige eigenskapar byggjast opp» (Jonsmoen, 1964, s. 286). Jonsmoen hevder at man ikke ser spor

av tradisjonelle outsiderskildringer, der outsideren har sterke destruktive krefter i seg fordi han i sin ensomhet «ser med mistro og hat på mennesker som lever i et normalt samspill med andre» (Jonsmoen, 1964, s. 286). Ifølge han trenger Vesaas inn i de stengte sinn og skildrer de «slik at vi synest både å ha sett oss sjølve som i ein spegel, og sett andre, i ander nyansar av einsemd, opplevd dei, og framfor alt forstått deira lengting etter å kome inn i medmenneskelge heilskap, for der å kunne realisere sine evner og krefter» (Jonsmoen, 1964, s. 317). Et hovedmoment for Jonsmoen er at karakteren bare i samliv med andre får mål og mening (Jonsmoen, 1964, s. 317). Outsiderposisjonen er et viktig aspekt ved ensomhetsproblematikken, og Rita Mundal undersøker i sin masteroppgave *Tustar før Tusen*, hvordan Tusten har blitt utviklet i forfatterskapet til Vesaas. Hun ser på karakterer som kan regnes som forgjengere til Mattis fra *Fuglane*, og mener at taperen, avvikerer og outsideren er en gjennomgangsfigur hos Vesaas frem til 1957, da romanen *Fuglane* ble utgitt (Mundal, 2018, s. 11-12). Hun konkluderer med at: «Outsidaren får meir plass, trer stadig tydelegare fram, blir ein vaksen mann og nærmar seg gradvis forfattaren sjølv» (Mundal, 2018, s. 91).

Det er flere som løfter frem at fellesskapet og samspill med andre er grunnsteinen i oppfatningen av mennesket og behandlingen av ensomhet. Ellisiv Steen belyser dette i sin artikkel om *Is-slottet* i *Edda* fra 1964. Hun løfter frem at de to jentene representerer denne tematikken, ved at Siss er en integrert del av fellesskapet og Unn den ensomme. Hun konkluderer med at «[L]ivet er ikke liv uten fellesskap. Og menneskene vil fellesskap» (Steen, 1964, s. 128). Hun mener at de som har falt utenfor fellesskapet kan komme tilbake, ettersom medmenneskene vil vente. Det er dermed de andre som henter Siss tilbake til fellesskapet, før hun går for langt inn i ensomheten og blir isolert (Steen, 1964, s. 128). Steen belyser her ensomheten og konsekvensene av tilstanden, samt forskjellen mellom ensom og ikke-ensom, men hun går ikke videre inn på betydningen av ensomheten og hvordan tilstanden påvirker individene. Margrethe Karlsen er også inne på fellesskapets betydning i sin masteroppgave *Emosjonelle rom: Fremstillinger av sorg og utenforskap i Tarjei Vesaas' Is-slottet og Hanne Ørstaviks Hyenene*. Hun utforsker hvordan de to romanene behandler temaene sorg og utenforskap. Karlsen undersøker hvordan romankarakterene, henholdsvis Unn og Siv, påvirkes av sorg over tapet av mor, og hvordan dette preger deres evne til å takle livet, og være en del av fellesskapet. Hun undersøker også på hvilken måte venninnene deres, Siss og Sally, kommer seg gjennom krisene sine (Karlsen, 2017, s. 1). Karlsen konkluderer med at «sorg og krise kan bli noe fruktbart i samspill med andre mennesker» (Karlsen, 2017, s. 90). Hun mener at et nettverk av trygge voksne og vennskap er det essensielle for utviklingen av

romanpersonene. Dette vises blant annet gjennom de ulike utfallene av en ensomhet hos Unn og Siss. Unn viser den fatale siden av ensomheten, mens Siss viser en mental styrke, og er omgitt av mennesker som viser henne kjærlighet ifølge Karlsen (Karlsen, 2017, s. 90). Fellesskapet er dermed avgjørende for å komme seg ut av ensomheten og gjennom en krise.

Leiv Fetveit trekker flere linjer mellom de overnevnte aspektene i ensomhetsproblematikken i sin artikkel «Det einsame hjartet» i *Syn og Segn* fra 1970. Han mener at mange av Vesaas bøker omhandler den ensomme: «Vi høyrer det i den fyrste ‘Menneskebonn’ og sidan i bok etter bok. I dikterverda hans er der mange einsame menneskeborn» (Fetveit, 1970, s. 362). Fetveit belyser at det ofte er mangel på menneskelig kontakt som er bakgrunnen til ensomhetsfølelsen karakterene til Vesaas kjenner på, men at årsaken til tilstanden er ulik. Det kan være en handling eller en hendelse som er opphavet, eller at de vokser inn i ensomheten som en følge av at de står alene i miljøet. Han fremmer også at ensomhet kan bli trukket frem som noe allment i form av at ensomheten ser ut til å være naturbestemt, ved at tilstanden virker å være «ein viss del av menneskelivet, barne- og ungdomsåra» (Fetveit, 1970, s. 362). Fetveit poengterer også at de ensomme karakterene synes å ha det vondt i ensomheten, men at det som kan få de ut av tilstanden er «sambandskjensle» (Fetveit, 1970, s. 362). De ensomme karakterene er for han «uvanlege menneske», ettersom de har en «sær-evne» som gir karakterene opplevelser som de ikke kan dele med andre (Fetveit, 1970, s. 367). Utfallet av dette er at de blir ensomme. De er ifølge Fetveit «naturbestemte til å vera det» (Fetveit, 1970, s. 367). Han hevder at for disse «uvanlege» menneskene, som for eksempel Unn og Mattis, er ikke fellesskapet mulig, slik som for Siss, som kommer seg ut av sin isolasjon. Samtidig fremmer han at fellesskapet ikke nødvendigvis vil vært «vinning» for Unn og Mattis, ettersom «einsemda deira har ein rikdom som liv i fellesskap ikkje kan gjeva» (Fetveit, 1970, s. 367). Det ukjente, blant annet i speilscenen mellom Siss og Unn, blir for Fetveit en vesentlig del av ensomhetserfaringen Vesaas tar for seg i sitt forfatterskap.

Det er flere momenter som blir tatt opp i behandlingen av ensomhetsfremstillingen. Flere trekker frem mangelen og behovet for kommunikasjon, og særlig i sammenheng med barnekarakteren. I verket jeg skal ta for meg er det barna Siss og Unn som erfarer ensomhet, og dermed er dette et viktig aspekt i min analyse. I tillegg er fellesskap og samspill med andre mennesker avgjørende for ensomhetsproblematikken. Steen hevder at fellesskap er mulig å vende tilbake til for de som har falt utenfor. Momentet er relevant for min analyse da Siss faller utenfor fellesskapet og vender tilbake, men Unn makter ikke å ta del i fellesskap.

2.3 Resepsjon av *Is-slottet*

Da Gyldendal Norsk Forlag ga ut *Is-slottet* i 1963 lansert de den som en enkel og lettfattelig psykologisk studie. Gimnes legger frem i sin resepsjonsanalyse av romanen at den ble svært godt mottatt, samt at den fikk skeptikere til Vesaas sitt forfatterskap til å endre standpunkt (Gimnes, 2013, s. 137-138). Avisresepsjonen fra 1963 er svært positiv til romanen. Ragnvald Skrede skriver blant annet i sin anmeldelse fra *Dagbaldet* at *Is-slottet* er «ingenting mindre enn den beste bok Tarjei Vesaas har skrive» (Skrede, 1963). Han stiller seg bak forlagets beskrivelse, og mener at dette er en bok om «eit tilfelle på grensa av det normale, ei bok om einsemd og venskapstrong, om liding, overspaning og dyrkjøpt fred» (Skrede, 1963). En anonym anmelder i *Dalane Tidende* er enig med forlaget og Skrede, og mener at «Vesaas får noen ganger høre at bøkene hans er vanskelige og overlesset med symboler. Noe slik skal ingen kunne si om 'Is-slottet'» (Anonym, 1963). Anmelderen hevder at denne romanen vil kunne vinne mange «nye venner» for Vesaas' forfatterskap, og beskriver *Is-slottet* som en «ny betydelig roman» (Anonym, 1963). Torodd Kvaale i *Norske Tidend* påpeker derimot at *Is-slottet* ikke er det forlaget hevder i lanseringsbrevet, en enkelt og lettfattelig psykologisk studie. Han hevder at: «Den som kjøper boka ut frå desse førestenadene, vil lett bli vonbroten og forvirra. Enkel? Nei, ikkje enkel, og slett ikkje lettfatteleg» (Kvaale, 1963). Kvaale innrømmer at han ikke skjønner hva opplevelsen på Unn sitt kammers går ut på, om den omhandler pubertet, eller et seksuelt innslag i dragingen mellom jentene. Det blir fremhevet at det er kjent at ungdom i denne alderen kan kjenne en seksuell draging mot begge kjønn, og om da skildringen omhandler hvordan «Siss einsamt lyt kjempe seg gjennom det, slik Unn måtte?» (Kvaale, 1963). I tillegg påpeker Kvaale et annet moment, og det er benevnelsen roman. På tittelbladet står det roman, men Kvaale mener at Vesaas i dette tilfellet har sprenget grensene for romansjangeren (Kvaale, 1963).

Magli Elster er, i likhet med store deler av avisresepsjonen, positiv til romanen. Hun skriver i *Arbeiderbladet* at *Is-slottet* er en «eksplosjon av en bok» (Elster, 1963). Elster bemerker også at hun ikke vet om en forfatter som i like stor grad som Vesaas, kan ta utgangspunkt i et bestemt stadium i et individs utvikling og vise denne epoken som utslagsgivende for evnen til kjærlighet og til erotisk lidenskap. Elster bemerker også at «i forholdet mellom Siss og Unn fins ikke noe av det som kalles perverst, ikke noe unormalt, det er ingen grunn til å synes bestevenninner ikke fortsatt skal holde hverandre i hånden og knise bak lukkede dører, fredfulle av hemmeligheter» (Elster, 1963). Eirik Aksel Larsen hevder i *Sunnmørsposten* at

«det har vore ein god del diskusjon kring denne boka, særlig knytt til den scenen der Unn og Siss blir venninner, da dei kler av seg» (Larsen, 1964). Han vedgår at man kan være i tvil om hva Vesaas her kan ha ment, og diskuterer om det er en erotisk følelse, som følge av at Unn «medvite eller umedvite er driven av kjensel av å ha utviklet seg annleis enn medsøstrene» (Larsen, 1964). Larsen mener denne scenen, som har «eit erotisk drag over seg i intensiteten», omhandler opplevelsen av å bli bestevenner (Larsen, 1964). Han tolker scenen som et billedlig uttrykk for å kle seg naken, hvor både sjelelig og følelsesmessig avsløringer kan komme til uttrykk. For han er katastrofen at Unn har levd i «uendeleg isolasjon etter at mora døde», og som følge av dette ikke holder ut en slik opplevelse, og går inn i isslottet. Han tolker det som et bilde «på den isolerende tendensen i mennesket, isolasjonen som i grunnen er å døy åndeleg og som kan føre til kroppsleg død» (Larsen, 1964).

Steinar Gimnes sammenfatter følgende karakteristikkk av avis anmeldelserne oppfatning av romanen:

Is-slottet er en roman om barnesinnet, om døds- og isolasjonskreftene der og om lengten etter fellesskap og nærheit – skildra med psykologisk innsikt, med intuitiv forståing av det løynde og hemmelege som rører seg i sinnet og ved hjelp av naturbilde og natursymbol: først og fremst isslottet. (Gimnes, 2009, s. 240).

Selv om noen av anmelderne, slik som Kvaale, trekker frem at romanen kan ha et vanskelig tilgjengelig symbolspråk, vektlegger flertallet at romanen har en enkel form, og de gir ikke uttrykk for å ha et fortolkningsproblem. Gimnes påpeker også at boken har blitt tolket som en samfunnskritisk tidsroman, en erotisk historie om skam og pubertet, og som en roman der kunstnermotivet er essensielt (Gimnes, 2013, s. 241-244).

Haldis Moren Vesaas stiller seg også bak avisresepsjonen, og sier seg enig i at *Is-slottet* var en av mannens beste bøker:

Mykje av det Tarjei hadde skrive før hadde forundra og imponert meg. Men ingen ting av det hadde blenda meg slik som denne boka gjorde. Tidlegare bøker av han hadde òg vore oppbygde kring ein visjon. Men aldri før hadde visjonen vore så heil, så lysande og fjetrande som her (Vesaas, 1976, s. 129).

Hun fremhever at hun fryktet at «spissfindige» tolkninger og teorier kunne bli et stengsel for lesere som bare vil la assosiasjonene komme av seg selv når de leste boka (Vesaas, 1976, s. 131). Ellisiv Steen på sin side mener at «[e]t godt diktverk tåler meget, hvor skjørt det enn

kan fortone seg. Det smelter ikke som snekornet ved første berøring, tvert imot kan det komme til å funkle i klarere glans» (Steen, 1964, s. 117). Kenneth Chapman hevder det forekommer en endring med *Is-slottet*, gjennom de lyriske mellomspillene: «[D]e har ingen direkte forbindelse med handlingsforløpet på det realistiske plan. Isteden støtter de opp mot den realistiske handlingsgangen ved å gi beskrivelser av det underbevisste i Siss' sinn» (Chapman, 1969, s. 192). Han mener at det som gjør *Is-slottet* vellykket er «den gjennomførte enkelthet, i handlingsgang, i stilen og i billedbruken» (Chapman, 1969, s. 191). Han trekker dermed frem Vesaas' evne til å skildre menneskesinnet. Han hevder at fortellingen er svært enkel, den handler om to jenter som søker kontakt med hverandre fordi de begge føler de trenger en nær venninne (Chapman, 1969, s. 183). Chapman løfter dermed frem kontaktbehovet, og gjennom dette behandler han også ensomhet, uten å nevne fenomenet.

I forskningstradisjonen er det flere som vier oppmerksomhet til utviklingen til Siss og Unn og tematikken i romanen. Flere er innom ensomhet som tematikk, men svært få skjenker tilstanden ytterligere oppmerksomhet, for eksempel gjennom å utforske virkningen tilstanden har på karakterene eller hvorfor tilstanden oppstår. Terje E. Fredwall fokuserer i sin artikkel «Mellom nærhet og distanse» på spørsmålet om hvorfor Unn distanserer seg og stiller seg på avstand fra resten av barna. Han viser til hennes sårbarhet, men poengterer også at dette er en av hennes styrker (Fredwall, 2004, s. 218-220). Han ser på de motstridende kreftene i Unn, og synliggjør gjennom dette hennes trang til å distansere seg fra andre, men også hennes ønske om å ta del i fellesskapet. Fredwall belyser at bruken av møbler er symboler på nærhet og distanse, der henholdsvis å sitte på sengekanten tilsier nærhet, mens å sitte i stol viser til distanse. Han ser dermed på plasseringen av seng og stol som et bevisst forfattergrep, eksempelvis at Unn setter seg på sengen og Siss setter seg i stolen. Foreldrene til Siss sitter også passive i sine stoler. Dette tolker Fredwall som en passiv og distansert holdning til andre mennesker (Fredwall, 2004, s. 220-222). Dette fører til at møblene også blir meningsbærende for tematikken, ensomhet og fellesskap. Bruken av interiøret blir meningsbærende i romanen for Fredwall, og dette ønsker jeg å følge opp i min analysedel når jeg utforsker ensomhetsproblematikken.

Ellisiv Steen fokuserer på forholdet mellom de to jentene i sin artikkel om *Is-slottet* i *Edda* fra 1964. Hun belyser at Unn og Siss fungerer som motsetninger til hverandre, der sistnevnte lever i en «trygg barneverden» og har en «fast posisjon mellom kameratene på skolen» (Steen, 1964, s. 124). Unn er på sin side løsrevet fra «sin naturlige sammenheng med

familien» og har «forskanset seg inn» i en ensomhet som hun «både forsvarer og ønsker seg ut av» (Steen, 1964, s. 124). Steen hevder at denne motsetningen mellom den ensomme og den som lever i naturlig samfunn med miljøet, retter oppmerksomhet mot problemet fellesskap – ensomhet, og kontakt – isolasjon (Steen, 1964, s. 124). Hun hevder også at isslottet som symbol fremmer denne motsetningen gjennom at det representerer «død, kulde, ensomhet, angst, men også drømmen om skjønnhet, varme og lys» (Steen, 1964, s. 125). Hun påpeker at idet Siss for alvor bryter ut av isolasjonen forsvinner også ensomheten og dødens symbol i issmeltingen. Hun mener fortellingen er bygget over motivet ensomhet og kontakt. Med bakgrunn i dette, og ved Siss sin tilbakevending til fellesskapet, får fortellingen sin «endelige tolkning fra naturbildenes symbolvirkninger, det som går for seg i det store, kampen mellom [sit.] dødens kulde og livets varme» (Steen, 1964, s. 127). Steen belyser at alle kan trenge ensomhet «i et visst mon», og at romanen har «fine, vare skildringer av hvorledes slik ensomhet blir godtatt og respektert», men hun poengterer at isolasjon er noe annet og farligere, ettersom den er «i slekt med døden» (Steen, 1964, s. 128). Steen trekker tråder mellom isolasjonen og isslottet, ved at isolasjon og ensomhet kan «friste med skjønnne kolde saler og med lokkende frihet i den store ensomhets rike» (Steen, 1964, s. 128). Hun vektlegger at isolasjonene tar liv med sin kulde, men at i livet finnes det varme (Steen, 1964, s. 128). Steen påpeker også at flere kritikere har oppfattet møtet mellom Unn og Siss som et tilfelle på grensen av det normale, ettersom «intense følelser som der ble engasjert, kunne kjennes som usunt erotisk farget» (Steen, 1964, s. 127).¹⁰ Som et resultat av dette mener hun følgende:

Da må man se på Siss' krise som en kamp for å fri seg fra noe som kan være spire til abnorm erotikk, over til et normalt følelsesliv. Unns død får da et tragisk skjær av det avvikende menneskes undergang. Hun blir eksponent for de livsudyktige, sterile som livet ikke kan bruke, og det er et gripende tema, men med en viss begrensning til særtilfellet (Steen, 1964, s. 127).

Steen belyser også at dersom man oppfatter forholdet mellom de to venninnene som normalt, noe hun understreker at det er god grunn for å gjøre, er romanen først og fremst en fortelling som avdekker noe vesentlig om unge jenters liv: «[S]kyldbent fremmedfølelse, gryende livsangst, brytning mellom skyhet og behov for intense følelsesengasjement» (Steen, 1964, s.

¹⁰ Steinar Gimnes påpeker derimot i sin analyse av resepsjonen av *Is-slottet* at han ikke har funnet skriftlige spor etter denne debatten som Steen refererer til, og at det heller er påfallende at svært få avis anmeldere bruker ordet erotikk i sine anmeldelser. Det er ifølge Gimnes kun Magli Elster som belyser det erotiske motivet, når hun hevder det er en «sensuell dristighet» i romanen, men hun setter dette i et utviklingsperspektiv (Gimnes, 2013, s. 403).

127). Dagne Groven Myhren tolker derimot avkledningsscenen som et uttrykk for pubertet. Hun mener at noe av opphavet til Unn sine problemer har sammenheng med dette, og at denne scenen, og spørsmålet om Siss så noe på henne, kan antyde at hun vil henlede oppmerksomheten mot forandringer ved sin egen kropp, samt at hun sammenlikner seg med jevnaldrende (Myhren, 1987, s. 54). Myhren hevder at Siss og Unn på hver sin måte illustrerer «allmenne pubertetsproblem», og at isslottet kan symbolisere «pubertetens forjettelser og risiko» (Myhren, 1987, s. 66). Tolkningen blir begrunnet ut ifra at puberteten åpner for et vell av utsikter og valg. Myhren hevder puberteten kan være vanskelig å mestre, og «lett å gå seg vill i», men at denne fasen er noe alle må igjennom for å «bli fullt og helt menneske» (Myhren, 1987, s. 66-67). Hun antar at de fleste kommer styrket ut av puberteten, men at noen tar også skade av den (Myhren, 1987, s. 67).

Slik som Steen var inne på i behandlingen av kontrasten mellom Siss og Unn, belyser Myhren at ensomhet og fellesskap er en tematikk i romanen, og at dette kommer til uttrykk gjennom bruken av symboler (Myhren, 1987, s. 25). Selv om Myhren i stor grad tolker romanen som et uttrykk for pubertet, behandler hun også ensomhetsfremstillingen i sin analyse. Hun mener at dikotomien kulde og varme representerer tematikken. Myhren behandler i stor grad romanens gjennomgående gåte, «Kva er det med Unn?», og hevder i den forbindelse at det ikke er tapet av mor som er Unn sitt største problem, men at det heller er skyldfølelse og skam som medfører at hun går inn i isslottet (Myhren, 1987, s. 53). Hun fremlegger i sin utforsking av romanen at det er en lengsel etter kontakt, og at det kommer frem at Unn vil inn i et fellesskap, og derav tar initiativ overfor Siss, men mellom jentene oppstår det en kulde som hemmer kontakten mellom dem. Myhren mener dette blir underbygget av at «Siss hopper ut i kulden» etter møtet (Myhren, 1987, s. 49). Myhren trekker også frem et annet moment, «den låge dirren» i tilværelsen, som hun mener formidler livsmening. Hun hevder dette kjennetegner både forfatteren og forfatterskapet (Myhren, 1987, s. 22). Denne «låge dirren» hevder hun at kan være en av grunnene til at Vesaas bruker barnefigurer i krise (Myhren, 1987, s. 23). Rakel Christina Granaas er inne på noe av det samme i sin artikkel «Barnet som krisebærer», der hun ser på barnefigurens rolle, og hva det vil si at hovedpersonen er barn i *Isslottet*. Hun introduserer et annet perspektiv, som omhandler store deler av forfatterskapet, og skiller mellom de «enkle» og «vanskelige» romanene til Vesaas:

Ser vi nå tilbake på kategoriseringen av Vesaas' etterkrigsromaner som henholdsvis «vanskelige» eller «enkle(re)», aner vi at forskjellene mellom dem ikke bare dreier seg om mer eller mindre tydelig ytre handling, men også at i de tilsynelatende enklere tekstene (f. eks.

Vårnatt, Fuglane, Is-slottet) står ofte nettopp det barnlige eller barnefiguren i forgrunnen og «maskerer» krisens – og fortellingens – kompleksitet. Leseren lar seg faktisk fascinere og forføre av barnefiguren, som befinner seg på tilsynelatende betryggende avstand fra de voksne mentale prosessene (Granaas, 2002, s. 171).

Granaas er imponert over Vesaas sin evne til å skildre og sette seg inn i «unge jentesinn» (Granaas, 2002, s. 165). Hun mener at romanen handler om «*drift* og om iscenesettelser av *kjønn og kropp*», men at dette er kamuflert av barneskikkelsene (Granaas, 2002, s. 164). Hun knytter dette perspektivet til det «usigelige» i romanen, og mener at barnefiguren og kjønnet er koblet til «skremmende, destruktive krefter og til språket». Ifølge Granaas tematiserer romanen språkets «kommunikative muligheter og begrensninger» (Granaas, 2002, s. 167).

Atle Kittang hevder derimot at dragningen mellom jentene er av «eit slag som vi må kalla erotisk», men at å tolke dette som «lesbisk forføring» blir en misforståelse (Kittang, 2002, s. 192-193). Han hevder også at å tolke romanen som uttrykk for pubertetsutvikling, slik som Myhren gjør, blir en forenkling av tematikken i *Is-slottet*. Han påpeker at han ikke tror Myhren går for langt når hun hevder dette, men at det heller blir for snevert (Kittang, 2002, s. 192-193). Kittang stiller seg snarere bak Johan Borgen, som tolker romanen som en allegorisk roman om kunst (Kittang, 2002, s. 190-191). I essayet «Slottet Vesaas bygget» hevder Borgen at Unn og Siss på hver sin måte uttrykker «kunstnerens situasjon». Han henviser til hemmeligheten mellom de to jentene for å forklare dette:

[Siss] har noe å forklare, men det kan ikke forklares. Kunstneren kan kjempe frem sitt middel, - når han kan det. Siss har intet middel, hun kan ikke definere sin situasjon, hun kan heller ikke redde seg ut av den. Av alt jeg beundrer ved denne romanen er dette trekket det som har festet seg sterkest. Bare sammenbruddet kan tolke henne; gråten. Jo, hun er i kunstnerens situasjon (Borgen, 1964, s. 170).

Kunstnerens situasjon blir, ifølge Borgen, uttrykket gjennom romanens «forførende arkitektur» som ble til «under loven om kilden og den skapende kulde» (Borgen, 1964, s. 171). Kittang er som nevnt enig med Borgen, men understreker at hans formuleringer ikke må «lokke oss frå éi forenklande tolkning til ei anna» (Kittang, 2002, s. 191). Han mener det ikke er så enkelt at romanen er en allegori om kunst, men han utvider perspektivet, og hevder at romanen handler om forholdet mellom kunsten og livet:

Å skape kan ofte bety eit naboskap med det gruvekkande i tilværet, der liding og død så og seie syg livet ut av kunstnaren for å bli omforma til objekt for vår nyting. Dersom Vesaas sitt is-slott er eit ikon av kunstverket, er det også eit uttrykk for dette: dødslyabyrinten, kulden, det nådelause lyset i det inste rommet – alt det som gjer kunsten til ein stad der det på ein måte ikkje er verande (Kittang, 2002, s. 197).

Kittang trekker også frem at isslottet står som emblem for Vesaas' roman ved at den innerste hemmeligheten slottet rommer aldri blir fortalt. Slik som isslottet, er kunsten heller ikke et sted som blir værende. Kittang hevder at når isslottet stuper i elven er romanen slutt, og da kan det som ikke er kunst ta over (Kittang, 2002, s. 197-198).

Som vist i denne fremleggelsen av resepsjonen er det flere hovedtendenser. Romanen blir av de fleste avisanmelderne oppfattet slik som vaskeseddelen beskrev den – som en enkel og lettfattelig psykologisk roman. Denne oppfatningen av romanen har utviklet seg gjennom resepsjonen, og det er lagt frem flere ulike tolkninger. Den mulige seksuelle driften mellom jentene er et kontinuerlig fokus, selv om den har blitt tillagt ulik betydning. Driften har blitt tolket som kilde til «abnorm» seksualitet, lesbiske tendenser og pubertetsutvikling. Samtidig er det flere forskere som ikke tillegger denne driften like stor betydningen, men heller fokuserer på kontaktbehovet som blir presentert i romanen. Dikotomien mellom ensomhet og fellesskap er også vesentlig i resepsjonen, og det er flere som fokuserer på denne tematikken og hvordan den kommer til uttrykk. Dagne Groven Myhren er den som i størst grad behandler ensomhet og fellesskap i sin undersøkelse. Men Ellisiv Steen er også inne på symbolikken kulde og varme, og dermed behandler hun også den samme tematikken. Som vist gjennom resepsjonen er det mange som kommenterer ensomhetsproblematikken i verkene. Det blir poengtert at karakterene er ensomme eller lever i isolasjon, men det blir i svært liten grad utdypet hvordan denne ensomheten preger karakterene. Samtidig er det få som viser til hvordan ensomheten har oppstått. Jeg kan dermed med min oppgave belyse en annen side av ensomhetsfremstillingen til Vesaas, og se på hvordan ensomhet oppstår og hvordan ensomhetsproblematikken blir behandlet. I min oppgave velger jeg å ikke gå inn på kunstnertematikken. Jeg ønsker å se på kontaktbehovet, og hvordan samspillet mellom jentene og de andre karakterene utspiller seg.

3. Ensomhet hos Vesaas

Som nevnt innledningsvis i denne oppgaven vil «Einsam» og «Det snør og snør» fungere som nøkkelttekster for min analyse av ensomhetsproblematikken som blir presentert i *Is-slottet*. Dette kapitlet er et todelt kapittel hvor jeg først tar for meg sakprosa teksten «Einsam» og deretter novellen «Det snør og snør». Jeg tar først for meg «Einsam» da denne teksten kan bidra med perspektiver på tilstanden til mannen i novellen. Sakprosa teksten fungerer som Vesaas sin refleksjon og beskrivelse av fenomenet ensomhet. Novellen vil kunne utdype den isolerte sin tilstand, samtidig som den vil forsterke forskjellene mellom den isolerte og den ensomme. Dette kapitlet skaper forståelsesgrunnlaget for min analyse, og belyser hvordan ensomhet blir skildret av Tarjei Vesaas, og hvordan sammenhengen mellom de tre teksten kan bidra til ny innsikt til ensomhetsproblematikken i *Is-slottet*.

3.1 «Einsam»

Sakprosa teksten var en del av artikkelserien «Våre følelser» i ukebladet *Illustrert*.

Redaksjonen sier selv at dette er et tema som Vesaas har utdypet i en rekke av sine litterære verk, og at hans bidrag er i «velkjent Vesaas-stil», hvor teksten er preget av at symbolikken er avgjørende i hans bruk av ord (Rønningen, 1969, s. 2). I ingressen kaller redaksjonen teksten for «hans refleksjoner over ensomhetsfølelsen» (Rønningen, 1969, s. 27).

«Einsam» er Vesaas sin egen refleksjon rundt tilstanden, og teksten beskriver og utforsker hva ensomhet er, samt distinksjonen mellom ensomhet og isolasjon. Et hovedpoeng er at det både er gode og dårlige stunder for den ensomme, slik det er for alle mennesker, men at ensomhet gir en særegen innsikt som er god å ha med seg videre i livet. Teksten omhandler en ensom mann, men den poengterer selv at det like godt kunne vært en kvinne, da ensomhet kan ramme alle. I teksten møter man en anonym fortellerstemme som reflekterer rundt både sin egen og andres ensomhet. På den ene siden kan det virke som denne mannen er Vesaas selv, med grunnlag i at dette er hans refleksjon rundt tilstanden, og med bakgrunn i sjangeren virker det som at det er en lyrisk refleksjon om han selv. På den andre siden har teksten også et mer allment preg, som peker bort fra dette. Dette henger blant annet sammen med den glidende overgangen i pronomen, som jeg kommer tilbake til. Denne mannen sitter en natt og hører på susingen fra telefonrøret. Han løfter opp røret og innbiller seg at susingen er lyden av alle de andre ensomme i verden. På denne måten er han heller ikke alene i sin ensomhet, men deltar i et fellesskap med de andre ensomme. En trøst for den ensomme er at selv i et hus hvor

flere mennesker bor sammen, kan ensomhet finne sted. Tilstanden medfører et løfte om et møte, og dette møtet kan få en ut av ensomheten. Fantasiene som følger med tilstanden kan også medføre at kontaktforsøkene ikke går som planlagt, at de mislykkes. Som en konsekvens av disse fantasiene kan man havne i «fallgraver», et sted av dårlig ensomhet. I sin ensomhet er man ukuelig, og som følge av dette kan man reise seg opp igjen, og komme ut av fallgravene, og ta kontakt med andre mennesker. Tiden i fallgraven gjør at man blir sterkere. Det er i ensomheten man blir kjent med sitt virkelige jeg. Det er i denne tilstanden man kan reflektere over seg selv og verden på godt og vondt.

I «Einsam» er det både intern og ekstern fokalisering.¹¹ Den anonyme fortellerinstansen observerer mannen, men gjengir også hans følelser. Tidvis er det også vanskelig å avgjøre om det er fortelleren eller mannen som tenker: «Vi er einsame og verkelege. Vi er einsame lange stunder, og prøvar å finne ut eitkvart» (Vesaas, 1971a, s. 309). I tillegg er det brukt flere ulike pronomen gjennom teksten som medfører at den får et universelt preg, og at erfaringen av tilstanden gjøres til noe allment. Det er eksempelvis er det brukt brukt: Han, vi, ein, du. Glidningen mellom pronomen peker bort fra at det er en tekst om bare Vesaas selv, men peker mot at refleksjonen rundt tilstanden kan gjelde alle mennesker.

3.1.1 Midnatt

Det er midnatt, og en mann tar opp telefonen, den har ikke ringt, og han skal heller ikke ringe, men han hører på susingen.¹² Mannen innbiller seg at susingen er stemmene fra alle de andre ensomme i verden. Det er de andre ensomme som sitter, venter og hører, slik som han selv:

Dermed kjenner han seg innblanda i den svimrande mengd av ting som ingen ser, vrimmelen av trådar som ingenting fortel om dei løynde budskap dei fører fram. Himmelleier og knutepunkt, liv og død. Det er i denne låge susen alt saman, synst han, og einsemnda hans er dermed ikkje det dei andre gjerne trur (Vesaas, 1971a, s. 309).

Den hvite støyen fra telefonrøret medfører at mannen føler på en fellesskapsfølelse i sin ensomhet, og tilstanden er derav ikke av den karakter man kunne tenke seg. De ensomme er mottakelige for kontakt. Det virker som at susing overdøver stillheten fra ensomheten. Over midnatt griper den ensomme igjen telefonen for å høre om det er noe nytt, men det er ikke det.

¹¹ De narratologiske begrepene i denne oppgaven er hentet fra Petter Aaslestad (1999).

¹² Susingen vil også i denne oppgaven bli omtalt som hvit støy.

Hvit støy inneholder alle hørbare toner like sterkt, og derfor høres som et brus uten noen bestemt tone. (Hvit lyd, 2018).

Han synes det er evigheten som suser gjennom rommet (Vesaas, 1971a, s. 309). Hvorfor den ensomme hører på den hvite støyen kommer ikke frem av teksten, ettersom dette er personens svakhet, og noe den ensomme vil ha for seg selv (Vesaas, 1971a, s. 310). Ut ifra dette kan man tolke ensomhet som en belastning, ettersom dette er en av personens svakheter. På den andre siden kan det også bli tolket som en dårlig stund i ensomheten, hvor man har behov for å kjenne på en fellesskapsfølelse, og at man er en del av noe større. En antakelse som virker rimelig ettersom den hvite støyen av mannen blir oppfattet som andre ensomme.

I nattetimene vurderer den ensomme om han skal besøke noen som enda ikke har lagt seg. Han konkluderer med at han ikke ønsker det, da et besøk kan medføre at noe går i stykker, ettersom det er et «fint spel» mellom det å være ensom og ikke-ensom (Vesaas, 1971a, s. 309). Tilstanden vil opphøre dersom den ensomme får kontakt med et annet menneske, noe som viser at det er lite som skal til for at mannen kommer seg ut av ensomheten. I dette fine spillet blir det belyst at man heller skal være «einsam der ein er, og smaka nøye på det. Mykje blir oppdaga ved dette. Det er i einsemd ein blir til» (Vesaas, 1971a, s. 309). Dette perspektivet sammenfaller med det Svendsen kaller den gode ensomheten. Slik Vesaas belyser ensomhet her, er det en stund for refleksjon, og en mulighet til å bli bedre kjent med seg selv. I den gode ensomheten er man fri fra andres blikk, men teksten betoner også at man i situasjoner med andre ønsker å fremstå på en bestemt måte: «Ved eit skravlande bord får ein under i likesælt tjat. Det er ikkje du som sit der, men det du vil dei andre skal sjå av deg og tru om deg» (Vesaas, 1971a, s. 309). Vi betrakter oss selv for å fremstå på en ønsket måte i samvær med andre, hevder Svendsen, men den gode ensomheten er preget av en frihet fra dette, og man kan dermed vise sitt autentiske jeg (Svendsen, 2015, s. 122- 123).

Fortellerstemmen i «Einsam» påpeker at menneskene rundt det skravlende bordet også kan ha vært ensomme i den lydløse natten, men sannheten kommer ikke frem. Det virker her som ensomhet er en side av tilværelsen man ønsker å skjule. Dette kan være grunnet at ensomhet er forbundet med skam. Svendsen hevder at ensomhet forteller om hvor ubetydelig man er, der ens væren ikke har en relevans for omgivelsene, og at dette kan bunne ut i en skamfølelse (Svendsen, 2015, s. 129-131). Skamfølelsen kan komme av frykten for å bli avvist, og frykten for å vise sider av seg selv man ikke ønsker at andre skal se. Når de sitter i fellesskap rundt bordet, ønsker de å skjule sin ensomhet i de lydløse nettene, og skam kan være en av grunnen til det.

3.1.2 Sambandslinjer: muligheten til kontakt

I «Einsam» blir det beskrevet at de ensomme står på hvert sitt nes, lengst ut i havet, hvor de ikke kan se hverandre. Vesaas betoner at de i denne posisjonen står og blir sterke. Ytterst på sitt nes kan de ensomme tenke over tingene, det vil ikke gi noe svar, men «det er på den måten det helst blir svara» (Vesaas, 1971a, s. 309). Den ensomme sitt hus er fullt av «løynde opningar», men huset står ikke på neset, det er bare turene i de «lydlause» nettene som går dit (Vesaas, 1971a, s. 312). Gimnes hevdet, som nevnt i kapittel en, at neset i Vesaas sitt forfatterskap er stedet for en åpen og utsatt posisjon (Gimnes, 2002, s. 36). Neset blir i «Einsam» stedet hvor ensomhet befinner seg i fysisk forstand. Av teksten kommer det også frem at det sjeldent er totalt ensomt, ettersom minner dukker opp. I ensomme stunder, når ingen hører, kan man prate med minnene. I samtalen med erindringene kommer det frem at den ensomme trenger noe «som er trygt som berg» (Vesaas, 1971a, s. 310). Det personen faktisk trenger, har han mulighet til å skaffe seg selv, han innehar de evner som trengs. Slik som telefonen og susingen, skaper minnene en illusjon om fellesskap. Samvær er det som kan få en ut av ensomheten, og følgelig kan illusjonen om fellesskap gjøre ensomheten mer håndterbar. Den ensomme uttrykker at han selv har mulighet til å ordne det han trenger, og det er tenkelig at det er interaksjon med andre mennesker den ensomme faktisk har behov for.

«Einsam» belyser at lengselen tærer på, men at dette ikke er vondt. Det er heller til å «vokse og falle av», ettersom man oppdager nye ting i ensomheten, som «er gode å ha i reserve» (Vesaas, 1971a, s. 310). Ordet «falle» synliggjør at det også er negative sider ved ensomheten. For Vesaas virker det her til at ensomhet er en tilstand som kan bestå av god og dårlig ensomhet, de to formene er for han uløselig sammenvevde. Et vesentlig moment ved Vesaas sin refleksjon rundt ensomhet, er at man ikke går til grunne av tilstanden, da den er håndterbar. Dette står ifølge Vesaas i motsetning til isolasjon hvor «sambandslinene» ikke er til stede.¹³ Isolasjon blir beskrevet som «å dø på førehand» (Vesaas, 1971a, s. 310). Å dø på forhånd kan her vise til at mennesket ikke klarer seg uten kontakt med andre. Kontakt er det grunnleggende ved mennesket for Vesaas, og når kontakt uteblir vil ikke mennesket ha livsmening. Isolasjon er dermed ikke håndterbar slik som ensomheten:

Det er de som har det verre.

¹³ Vesaas bruker ordet «sambandsline» for å skille mellom den ensomme og den isolerte. Jeg tolker «sambandsline» som en mulighet for kommunikasjon med andre, og fungerer som et kommunikasjonsnettverk. Det er en forbindelseslinje mellom mennesker.

Ikkje langt unna blæs det ein iskald vind. Vinden kring den isolerte. Den som har kutta sambandslinene. Er blitt ein heilt framand, står der og hardnar i sin sjølvлага frost-vind.
[...] Den einsame derimot står skjelvande open og levande på sitt nes, medan alle sambandslinene går gjennom han (Vesaas, 1971a, s. 310).

I sitatet blir distinksjonen mellom ensomhet og isolasjon tydelig. Det er «sambandslinene» som indikerer hvilken tilstand man føler på. Den isolerte har brutt sambandslinjene og dermed mulighet for kontakt. Dette gjør også at den isolerte ikke har anledning til å «samle trådane» og «høyre tonane» igjen, slik den ensomme har mulighet til (Vesaas, 1971a, s. 313). Hos den ensomme går sambandslinjene gjennom han, «gjennom alt hans», og den ensomme har dermed mulighet for tilknytning til andre mennesker (Vesaas, 1971a, s. 310).

Omstendighetene gir den ensomme en anledning til å komme ut av tilstanden, ettersom sambandslinjene fortsatt er intakt. En annen vesentlig forskjell mellom tilstandene som Vesaas nevner er at man er «ukuelig» i sin ensomhet. «Ukueleg» viser til en som ikke lar seg bøye, hemme eller stanse. Dermed har man også evnen til å stå opp igjen dersom man havner i dårlig ensomhet. Dette momentet underbygger at ensomhet er håndterlig.

Vesaas betoner i denne teksten at ensomhet kan oppstå i et hus hvor «eit anna menneske andar og andar ved siden» (Vesaas, 1971a, s. 312). Denne tanken fungerer som en trøst for den ensomme. Som nevnt ovenfor var det på neset den ensomme sto i «dei lydlause netter», mens når den ensomme trøster seg med at tilstanden også kan forekomme i fellesskap «prisar han seg på sin plass lykkeleg og lyer gjennom sitt opne fulltonande hus» (Vesaas, 1971a, s. 312). Tonene som den ensomme hører i sitt hus virker til å være lyden av sambandslinjene. Det fulltonende huset representerer her at man opplever velklang og harmoni med andre. De ensomme sitter også i nattetimene og sender ut signaler, selv med «stumme munnar» (Vesaas, 1971a, s. 309). Signalene kan fungere som toner og representerer slik sett også muligheten for kontakt.

3.1.3 Fallgraver: dårlig ensomhet

Slik Vesaas har fremstilt ensomhet er det en tilstand som medvirker til innsikt og refleksjon, men han belyser også den dårlige ensomheten, gjennom et bilde av «fallgraver». «Einsam» beskriver at i en tilstand av ensomhet vil det dannes et løfte, som drømmene gjør så store at det er ubegripelig. Dette møtet vil vende om på alt det som var: «Alt som har tona gjennom dei sjølve er samla til *ein* ting. Det dei har stått på neset og venta på i årevis – om litt skal det vera å ta i» (Vesaas, 1971a, s. 312). Det er lengselen etter kontakt som har gjort seg gjeldende, og møtet er konstruert rundt alle de tonene som samlet har gått igjennom den

ensomme. Løftet fører også til at alt det som har vært positivt med ensomheten, muligheten til innsikt og refleksjon, blir glemt i gleden av kunne kommunisere med andre. Det fine spillet som ble beskrevet mellom ensom og ikke-ensom har blitt visket ut: «Storeleiken av saknet mæler seg just i det å misse all dømekraft» (Vesaas, 1971a, s. 312). I gleden over møtet klarer man ikke å reflektere over at man faktisk har tilegnet seg ny innsikt i ensomheten, og at dette er en verdi i seg selv. Møtet arter seg nødvendigvis ikke slik man hadde tenkt i ensomhetens diktning, og det blir mislykket, det blir ikke etablert kontakt. Ifølge teksten ligger man igjen på bunnen av sin selvlagde fallgrav, men etter hvert blir man i stand til å tenke og forstå: «Skjønne ein har dikta i si alt for djupe einsemd» (Vesaas, 1971a, s. 313). At gropen er selvlagd viser til dette løftet og drømmen om et møte. Vesaas beskriver at det finnes mange fallgraver for den ensomme, og at man detter i dem etter tur. Man ligger på bunnen av disse gravene «meir eller mindre skadd», men man reiser seg igjen, som en konsekvens av at man er «ukueleg» i sin ensomhet (Vesaas, 1971a, s. 313). I «Einsam» ser Vesaas på stundene i fallgraven som en anledning til god innsikt, «ei herdig som er god å ha på neset» (Vesaas, 1971a, s. 313).

3.2 «Det snør og snør»

Novellen «Det snør og snør» er den siste novellen fra novellesamlingen *Ein vakker dag*, som ble utgitt i 1959. Dette er den siste novellesamlingen Vesaas ga ut, og den består av ti noveller. Olav Vesaas skriver i *Løynde land* at novellene i samlingen ble skrevet over et tidsrom på seks år, mens novellene i *Vindane* ble skrevet over et tre ganger så langt tidsrom. De eldste novellene fra *Ein vakker dag*, «Eventyret» og «Hesten frå Hogget», er påbegynt i februar 1953, mens den nyeste novellen, «Det snør og snør», ble påbegynt i februar 1959. Novellesamlingen kom ut i de tre skandinaviske landene 23. September 1959. Olav Vesaas legger frem at både i temavalg og form viser samlingen et bredt spenn, men at de fleste novellene omhandler barn og unge mennesker (Vesaas, 1995, s. 332).

«Det snør og snør» omhandler en krisetilstand. Det er en handlingsfattig novelle, hvor fokuset er rettet mot tilstanden som subjektet befinner seg i. Ytre begivenheter er dermed ikke i fokus, men heller subjektets reaksjoner på den situasjonen han befinner seg i. Novellen omhandler en tilstand hvor subjektet opplever at alle forutsetninger for å forstå tilværelsen er borte. Samtidig kan denne krisen også føre til nye innsikter og nye perspektiver på tilværelsen. Handlingen i «Det snør og snør» er som nevnt nokså stillestående, selv om den gir uttrykk for en desperat kamp. Dette gjør at et ytre handlingsreferat ikke er fullstendig dekkende for å

skildre novellen. «Det snør og snør» er delt inn i tre deler som er markert med asterisk. Del tre er delt inn i nye tre deler, og novellen består dermed i helhet av seks deler. I novellens start er det fortelleren som skildrer et øde slettelandskap uten grenser. Her finnes det ingen levende trær, bare ett ensomt hus, som fortelleren hevder at skal snø ned. Snøkrystallene legger seg på taket, og den samlede vekten av snøen vil, ifølge fortelleren, til slutt knuse huset. I husets innerste rom befinner det seg en ensom mann. I kampen mot snødrevet spiller han musikk, høyt. For å kunne spille musikk må mannen bruke av seg selv. Det eneste mannen kan se gjennom vinduet er elven, som strømmer, mørk og uten stans, og ikke lar seg stoppe av snøværet. I denne krisen mannen befinner seg i, kommer saksene frem, det er de, som ifølge fortelleren, har kuttet sambandslinjene til alt utenfor huset. Saksene klipper ikke bare av trådene til alle forhold utenfor huset, de klipper også tonene fra musikken. Novellen tegner et bilde av en mann som kjemper for å overleve.

3.2.1 Forteller og form

I den første delen er det en auctorial, og tilsynelatende allvitende forteller som etablerer seg ved hjelp av et utenfra-perspektiv. I novellens andre del flyttes blikket fra det ytre landskapet til husets indre, og leseren blir presentert for den enslige mannen. Gradvis erstattes den eksterne fokaliseringen av en intern fokalisering, og det dannes et innenfra-perspektiv. I den femte delen av novellen er det igjen fokus på mannen, før novellen avsluttes med en ytre beskrivelse. Gjennom novellen er det dermed en tydelig veksling mellom avstand og nærhet til krisetilstanden og mannen. Det er en distanse hos fortelleren i åpningen og avslutningen av novellen, og dette fungerer som en ramme rundt subjektets kamp.

Som nevnt er et vesentlig moment ved denne fortelleren, at den ser og beskriver, samt kommenterer hva som kommer til å skje: «Slik det snør no, skal det snø» (Vesaas, 1959, s. 213). Påstander av denne typen gir inntrykk av at fortelleren forutser forløpet i den første delen av novellen. Tittelen «Det snør og snør» støtter opp under dette deterministiske aspektet, og styrker det fortelleren løfter frem. Gimnes behandler fortelleren i sin bok ... *angen frå vår stutte tid*. Han hevder at fortelleren «insisterer på sitt langtidsvarsel» (Gimnes, 2013, s. 80). Samtidig vektlegger Gimnes at leseren vet at det vil slutte å snø, med bakgrunn i sin erfaring av natur og årstider. Dermed kan leseren etablere en avstand til fortelleren, og hevde at «han gjer vinteren og snøveret absolutt» (Gimnes, 2013, s. 81). Gimnes viser også til *Is-slottet* for å underbygge denne påstanden. Dette ettersom frasen «Det snør og snør» er gjenbrukt i diktet «Draum om nedsnødde bruer» fra romanen:

I *Is-slottet* er nettopp tendensen til å absoluttere vinteren og stengje seg ute frå den dynamiske årstidssyklusen sentral, men han blir overvunnen. Ut frå vår forventingshorisont kan vi altså stille oss tvilande til forteljarens insistering på at «[s]lik det snør no, skal det snø», tvilande til å gjere snøveret absolutt og gjere seg blind for at *tida* går og *skiftar* (Gimnes, 2013, s. 81).

Atle Kittang påpeker også denne parallellen mellom de to tekstene i sin artikkel «Kunstens kalde fortrolling», hvor han legger vekt på at novellen «byggjer [...] opp eit symbolsk landskap som har viktige ting til felles med landskapet i *Is-slottet*» (Kittang, 2002, s.187).¹⁴ Kittang leser snøen som et bilde av «kalde, dødsvarslande stjerner», og han mener det er motstanden mot de truende kreftene og viljen og desperasjonen i denne motstanden som blir belyst (Kittang, 2002, s. 187).

I novellen blir det brukt ulike pronomen, og den er i stor grad preget av 3.person, men det er også innslag av 1.person:

Eg vil ikkje, tenker han. Han byrjar å rope namn som kan ha tydd den største glede og største sorg.
Avklipt, melder det. Eit lite flatt klikk, som tyder på avklipt.
Det var mange viktige ting eingong! Eg må koma i samband med det (Vesaas, 1959, s. 217).

I sitatet ovenfor er mannens tanker markert med «tenker». Hans tanker er dermed gjengitt i den siste setningen, og markert med det personlige pronomenet «eg». Ser man derimot på setningen foran («Det var mange viktige ting eingong»), har den ikke en markør for hvem som taler. Det er her bruken av fri indirekte diskurs som gjør at man blir usikker på hvem dette utsagnet kommer fra. Anders M. Gullestad løfter frem i *Dei litterære sjangrane* at denne diskursformen er et redskap for å utforske individers fragmenterte og kaotiske indre liv, og at den er kjennetegnet ved at den bidrar til å utydeliggjøre grensene mellom forteller og den litterære personen (Gullestad mfl., 2018, s. 62-63). Novellesubjektets stemme og fortellerens stemme glir over i hverandre. Denne usikkerheten forsterker også krisen mannen står i. Gjennom dette grepet gjør fortelleren seg gjeldende i kampen, da det er en forvirring over hvem som mener at det har vært «mange viktige ting eingong». Gjennom bruken av fri indirekte diskurs er det en mulighet for at det er fortellerens stemme, og hans erfaringer som kommer til uttrykk. Det er flere slike setninger uten markører for hvem som taler eller tenker, og disse setningene problematiserer hvilken stemme det er. Dette kan vise til en glidende

¹⁴ Diktet «Draum om nedsnødde bruer» vil bli videre behandlet i analysekapitlet (kapittel 4)

overgang mellom utenfra- og innenfra-perspektivet, om det er novellesubjektet eller fortelleren, og deres to ulike virkelighetsforståelser som uttrykker seg.

3.2.2. Stillheten og lyden

Utenfor huset renner den «einslege mørke elva» (Vesaas, 1959, s. 213). Elven lar seg ikke stoppe av snødrevet: «Det svær siglande djupet har inga aning om kva motstand er» (Vesaas, 1959, s. 213). Elven står dermed ikke bare i fargemessig kontrast til den hvite snøen, men den fremviser også motstand mot snøen. Vinduet i rommet mannen sitter i vender ut mot elven: «Den mørke bogen går. [...] Den utydelege flata glid gjennom snødrevet, og har ingen slutt, stansar ikkje, byrjar ikkje. [...] *Bogen svingar innom*, prøvar han seia då, under trykket av armod og einsemd» (Vesaas, 1959, s. 215). Det virker som mannen knytter et håp til elven. Slik som elven står imot snøen har mannen også anledning til å gjøre det samme. Ifølge fortelleren er ikke dette tilfellet: «Ute går den mørke bogen. Mannen stirrer ut på det, ut av sitt nedsnødde hus. Han kan aldri bli med» (Vesaas, 1959, s. 27). Kenneth Chapman hevder at «bogen» er et bilde Vesaas bruker for å skildre grensetilstanden mellom liv og død (Chapman, 1969, s. 142). Momentet Chapman her løfter frem viser til krisen mannen står i. Lest i sammenheng med «Einsam» står mannen i posisjonen mellom ensom og isolert. Vesaas mener at det å være isolert er det samme som å dø på forhånd, og det virker som det er denne krisen novellesubjektet står overfor. Mannen kjemper mot seg selv og sin isolasjon. Det er en kamp mot en overmakt, en form for død.

Snøværet blir av fortelleren fremstilt som en destruktiv kraft, og blir oppfattet som en trussel mot mannens liv. Sverre Wiland påpeker i sin artikkel «Krisens rom» at denne trusselen rasjonelt kan begrenses ved å spa bort snøen, men at mannen reagerer med skrekk (Wiland, 2002, s. 194). Snøen legger seg over landskapet og demper all lyd, og får dermed en isolerende effekt. Inne i huset bekjempes isolasjonen med konstant og høy musikk. Ifølge fortelleren er musikken mannens kampmiddel mot snøværet, og mannen befaler at det skal spilles musikk. Slik fortelleren legger det frem skal mannen utslettes og dø, og dermed vil stillheten ta over. Med bakgrunn i «Einsam» virker det som at stillheten symboliserer isolasjonen, mens musikken representerer fellesskap. For å bryte stillheten utenfor må det skapes lyd. Musikken som spilles i «Det snør og snør» kan bli sett i sammenheng med mannen fra «Einsam», som tar opp telefonrøret for å høre på summetonen. Summetonen er for denne mannen lyden av alle de andre ensomme. Den hvite støyen mannen hører fra telefonen demper stillheten fra ensomheten. Som analysen skal vise er ikke novellesubjektet i

«Det snør og snør» bare ensom, men han er også isolert. Dermed er det tenkelig at musikken er et middel for å bekjempe isolasjonen og stillheten. Ved å bryte stillheten gjennom musikk, virker tonene som en flukt fra virkeligheten, der bakgrunnen for flukten er negativ, men opplevelsen av flukten er positiv.

Musikken er en motkraft mot snøen, men den beskrives som ambivalent: «Musikken er han sjøl - det er det einaste som duger i kamp med stjernene. For å få musikk, må han ta stykke for stykke av det han har inni seg og skal berge seg med» (Vesaas, 1959, s. 214). Teksten danner følgelig en spenning mellom musikk som motstand mot utsletting, og musikk som kan utslette mannen. Fortelleren peker på at mannen er forvirret over dette: «Han tek eit stykke av seg til meir musikk. Skjønar ikkje lenger kva er musikken og kva er *han*» (Vesaas, 1959, s. 219). Mannen mister dermed også sin forståelse av tilværelsen: «Han er musikken og kravet på musikken – veit berre ikkje korleis dette er gått til» (Vesaas, 1959, s. 216).

3.2.2.1 *Sambandslinjer*

Saksene er det fremste symbolet på ensomhet i novellen, men samtidig trekker de frem et annet vesentlig element ved ensomhetsfremstillingen. Mannen er ikke bare ensom, men han er også isolert. Saksene har «vori ute og klipt» og brutt de «strykande strengene som gjekk hit» (Vesaas, 1959, s. 216). Saksene kutter dermed alle forhold mellom mannen og omverden. I motsetning til den ensomme, som har sine sambandslinjer intakt, har den isolerte kuttet alle sine. Svendsen definerer sosialt isolasjon som den objektive situasjonen hvor man er alene eller mangler sosiale relasjoner (Svendsen, 2015, s. 23). Denne beskrivelsen virker gyldig for mannen i novellen. I «Einsam» hevder Vesaas at det å være isolert er å dø på forhånd (Vesaas, 1971a, s. 310). Mannen kjemper mot følelser i seg selv, og mot belastningen det å være sosialt isolert medfører. Wiland behandler også dette momentet, og hevder at krisen er en konsekvens av isolasjon. Han påstår at mannen i sin krise svinger mellom «tilstander av ren desperasjon og tilstander der det er et visst håp om å overvinne krisen» (Wiland, 2002, s. 186).

Novellesubjektet sier selv: «Det var mange viktige ting eingong! Eg må koma i samband med det» (Vesaas, 1959, s. 217). Det virker som mannen her skjønner sin situasjon, at alle sambandslinjer er brutt. Som en konsekvens av dette kommer han seg ikke ut av sin tilstand, og tilstanden kan derav manifesterer seg som en følelse som kan true hele hans tilværelse. I sin kamp begynner mannen å rope ut navn som «kan ha tydd den største glede og den største

sorg» (Vesaas, 1959, s. 217). I denne sammenheng blir det i «Einsam» belyst at mannen kan snakke med minnene. I sakprosat teksten kommer det frem at mannen må ha noe som er «trygt som berg», men at han kan skaffe dette selv (Vesaas, 1971a, s. 310). Det er dermed rimelig å anta at novellesubjektet innser at han behøver sambandslinjene. Det han trenger for å overleve er kontakt med andre mennesker. Mannen ønsker seg ut av tilstanden, noe som antyder at han kan komme seg gjennom sin krise, og overvinne destruksjonen.

«Så det er berre dei klingre snøstjernene og han, no. Og så bogen. Dei tre. Alt anna har saksene klipt av. Eller det er forleti, overvunni, eller tapt - det er her ikkje i alle fall» (Vesaas, 1959, s. 214). Sitatet presenterer fire ulike verb, som antyder fire potensielle forklaringer på mannens situasjon. Dersom noe er «forleti» er det rimelig å anta at subjektet selv har valgt å forlate noe eller noen. «Overvunni» og «tapt» viser til at det har vært en kamp, med ulikt utfall. Dersom det er «tapt» vil novellesubjektet ha mistet noe eller lidd et nederlag, men «overvunni» vil derimot vise til at han har kommet seg gjennom noe, seiret eller fått bukt med noe eller noen. «Klipt» er det fjerde verbet, og viser til at saksene har avsluttet noe, og brutt sambandslinjene. I «Einsam» legger Vesaas frem at den isolerte selv ikke nødvendigvis har forårsaket situasjonen, men at det er utenforliggende hendelser som har formet vedkommende og forårsaket isolasjon. Den isolerte står som følge av dette «meir eller mindre uskuldig i sin utrivelege isolasjon» (Vesaas, 1971a, s. 310). Verbene nevnt ovenfor kan antyde disse utenforliggende hendelsene, og at saksene til slutt har brutt sambandslinjene. Wiland argumenterer for at krisens opprinnelse har sammenheng med disse verbene:

Han har «forleti» sosiale relasjoner, «overvunni» begeistring og entusiasme for viktige ting og «tapt» evnen til å oppleve livets fortryllelse. Det fobiske er endestasjonen for bevegelsen ut av livspotenserende sammenhenger. Disse er forlatt eller overvunnet, og dermed er ikke bare fortryllelsen tapt, den er vendt til en demonisk livsopplevelse (Wiland, 2002, s. 196-197).

Uavhengig av de ulike verbene er det sannsynlig at en av dem har vært realiteten, og «det er her ikkje i alle fall» tyder på at ett eller annet sted finnes sannheten om hva som har hendt. Vesaas påpeker i «Einsam» at den isolerte ikke har «skikk å fortelje», og at bakgrunnen for situasjonen er «hans eiga sak» (Vesaas, 1971a, s. 310). I sammenheng med Svendsen sin refleksjon om ensomhet, der han hevder tilstanden kan føre til en skamfølelse, virker det her som at skam er bakgrunnen for at novellen ikke uttrykker hvordan den isolerte har havnet i sin tilstand.

Saksene representerer en annen kraft enn snøværet. Saksene er som nevnt det fremste symbolet på ensomhet og isolasjon i novellen. Ifølge fortelleren virker musikken som et middel i kampen mot saksene, men til slutt svarer musikken:

Vi spelar og spelar, svarar musikken rådvill, men vi har ikkje tonane lenger.
Det høyrer hin parten ikkje på: kvifor spelar de ikkje som de skal?
Han får til svar:
Saksene har vori ute og klipt (Vesaas, 1959, s. 218).

Når musikken har fått brutt sine toner, har den opphørt å være musikk og blitt til støy. Her er et vesentlig element at mannen selv er musikken. Når saksene har kuttet tonene, er det rimelig å anta at de også har kuttet i mannens indre. Mannen mangler indre krefter for å kunne stå opp mot overmakten og følelsene har bærer: «Dei strykande strengene som gjekk hit, er avklipte ein for ein. Kvar sit dei løynde saksene? Han veit det ikkje. Det han veit er sterkt avgrensa. Men han held ut» (Vesaas, 1959, s. 216). Dette tyder på at han holder på å gå til grunne i sin isolasjon og ensomhet, og at stillheten vil ta over. Det mannen før kjente til er ikke lenger gyldig i krisesituasjonen, og situasjonen krever ny innsikt. Wiland behandler dette momentet, og hevder at når tonene er borte kan dette hentyde til at mannen ikke «lenger er i samklang med andre» (Wiland, 2002, s. 196). Han mener at toner i Vesaas sitt forfatterskap synliggjør muligheten til å komme i kontakt «med noe som overskrider det man ellers opplever», og at å være i «tonen» er «å være integrert i sammenhenger» (Wiland, 2002, s. 196). Slik som Vesaas vektlegger i «Einsam», er ikke lenger novellesubjektet i harmoni med omgivelsene. Dissonansen i musikken underbygger at mannen er ensom og isolert. Dermed er det ikke bare sambandslinjene som understreker tilstanden, men også bråket og støyen musikken produserer.

3.2.3 Midnatt

Midnatt fungerer som et punkt hvor kampen intensiveres for mannen. Snøværet og nedbrytningen av huset fortsetter: «Taket går nedover, veggene går innover mot han» (Vesaas, 1959, s. 219). Etersom elven har forsvunnet ut av synet i mørket, og «saksene og alt dei klipte, har komne på avstand», er det nå fullt fokus på mannens krise (Vesaas, 1959, s. 219). Dette kan ha sin naturlige forklaring ved at det har blitt mørkt ute, og at det er vanskelig å se i mørket. Når det er lyst ute har man mulighet til å fokusere på andre ting, og avlede tankene. Denne muligheten har man ikke om natten. I den mørke natten kjemper man dermed bare med seg selv og sine tanker. Situasjonen i «Einsam» er lagt til natten, og kan underbygge dette momentet. I de mørke timene står de ensomme på sine nes, og det er i denne stunden de

kan reflektere over tilstanden. Om dagen kan de heller sitte rundt «eit skravlande bord» (Vesaas, 1971a, s. 309).

Novellesubjektet blir beskrevet som den «ubendige» (Vesaas, 1959, s. 218). Gimnes tolker «ubendige» som at mannen er «*ustyrleg, sterk og ubøyeleg* i sin motstand og sin kamp» (Gimnes, 2013, s. 86). Det er pågangsviljen til mannen for å vinne over overmakten som dermed er i fokus. Sett i sammenheng med «Einsam» samsvarer «ubendig» her med «ukueleg». Vesaas hevder at man er «ukueleg» i sin ensomhet, og at man som følge av dette klarer å reise seg (Vesaas, 1971a, s. 313). Dette virker treffende for novellesubjektet, han er urokkelig og viljefast i sin kamp mot stillhet og isolasjon. Dette blir også underbygget av fortelleren: «Spela! Ropar han, endå det ikkje hadde slutta, anna tvert imot spelar av livsens makt» (Vesaas, 1959, s. 215). Sitatet viser til håp for mannen og hans situasjon, han har mulighet til å overvinne overmakten, og komme seg gjennom krisen. I tråd med «Einsam» kan dette også vise til at mannen har anledning til å komme seg opp av sin fallgrav, ut av den dårlige ensomheten, og «samle trådane, høyre tonane gå igjennom seg og sitt» (Vesaas, 1971a, s. 313).

Slutten av novellen gjentar i stor grad starten, bortsett fra at kampen fortøner seg som et kappløp med et ukjent resultat. Snøværet og fonnene bygger seg opp, og saksene har klippet av alle forbindelser, men mannen står igjen med ren motstandsvilje mot det destruktive. Det er ikke tydelig hvilke krefter som vinner tilslutt, livskraftene eller dødskraftene. Likevel virker det som at det er livskraftene som vinner og virker inn på fortelleren, slik at fortelleren blir overbevist om at isolasjonen og destruksjonen ikke vil vinne: «Huset står og spelar og får ikkje slutte å vera hus» (Vesaas, 1959, s. 219). Dermed kan det tyde på at det er håp for mannen i kampen han kjemper. Huset får ikke slutte å være hus, og mannen kan fortsette å være i live.

4. *Is-slottet*

Is-slottet ble utgitt i 1963. Haldis Moren Vesaas belyser i sin bok *I Midtbøys bakkar* at skrivningen av romanen måtte ha gått fort, men at «frøet» til boken hadde blitt publisert i *Dagbladet* 25 år tidligere, hvor Tarjei Vesaas hadde et miniatyr-isslott, som var skapt av en tilfrossen foss (Vesaas, 2007, s. 326). Olav Vesaas trekker også frem at en liten lapp med en skildring av en 16 år gammel jente, som ligger på isen og ser ned i dypet fra januar 1955, ble opptakten til romanen (Vesaas, 1995, s. 355-356). Om romanen skriver Vesaas selv til en skoleelev i juni 1964: «*Den dype meiningen*’ med *Is-slottet* er for skøyr liksom til at eg kan legge ut om det, eg berre øydelegg det. Du som er jente forstår det kanskje betre enn eg jamvel. Synest ei bok skal vera hemmeleg når ho er god» (Vesaas, 1985, s. 180).

I kapittel to, om resepsjonen av *Is-slottet*, kom det tydelig frem at det er viet mye oppmerksomhet til motsetningen mellom fellesskap og isolasjon, samt at det er et særlig fokus på Unn sin rolle, og hva som kan være bakgrunnen for hennes væremåte. I analysen skal jeg fokusere på begge jentene, og se hvordan ensomhet og fellesskap påvirker deres utvikling. Jeg vil støtte meg til resepsjonen, og hvordan den tidligere forskningen har belyst og analysert de to jentene. Jeg vil også undersøke ensomhetsfremstillingen med bakgrunn i «Einsam» og «Det snør og snør», for å utforske hvordan disse verkene ytterligere kan belyse ensomhetsproblematikken, og gi nye perspektiver og beskrivelser av tilstanden jentene befinner seg i. Funn fra det foregående kapitlet vil dermed bli trukket inn i denne analysen, for å se om tekstene har likheter og ulikheter når det kommer til beskrivelser av ensomhet og isolasjon, samt hvordan tekstene kan belyse hverandre, i forlengelsen av «Einsam».

Det er flere elementer i romanen som henspiller på ensomhet og isolasjon, samt fellesskap og kontakt. Isslottet er det fremste symbolet på ensomhet, som kan beskrives som ensomhetens hjem.¹⁵ Årstidssyklusen er et annet element som henviser til ensomhet og kontakt.

Handlingsforløpet følger årets utvikling, og dermed også isslottets livsløp, fra fossen fryser til is, til tining og utslettelse. Utviklingen til Siss er synkron med årstidssyklusen, fra førjul til vår beveger hun seg fra fellesskapet til ensomhet, før hun finner tilbake til fellesskapet. Min analyse tar utgangspunkt i den binære motsetningen mellom kulde og varme for å diskutere

¹⁵ Dette vil bli utdypet senere i kapitlet.

og analysere ensomhetsproblematikken. Denne motsetningen er gjennomgående i romanen, hvor kulde representerer ensomhet og varme kontakt.

Slik jeg leser romanen belyser den ulike utfall av ensomheten. Den viser frem forbindelsen mellom god og dårlig ensomhet, men også den glidende overgangen mellom ensomhet og isolasjon. *Is-slottet* betoner også viktigheten av kontakt med andre, og hvordan mennesket søker kontakt og fellesskap. Vesaas løfter i romanen frem hvor vesentlig det er å ha forbindelser og tilknytninger når man faller ut i ensomhet, slik at tilstanden ikke får fatale konsekvenser.

4.1 Innledende perspektiver

Romanen handler om de to elleve år gamle jentene Siss og Unn. Fra første gang de møtes opplever de en sterk kontakt, uten at de snakker sammen. Siss er lederen i skolegården, mens Unn står på en betraktende avstand til de andre barna. Etter lang tid med blikkontakt tar Unn initiativ. Hun sender en lapp til Siss med spørsmålet om hun vil være med henne hjem, noe hun ønsker. Under dette møtet ser jentene på rommet til Unn, blar i fotoalbum og speiler seg sammen. I speilet glir de sammen til én. Etter dette kler de av seg og ser på hverandre. Unn ønsker å betro seg til Siss, men klarer det ikke, og begge to viker unna. Besøket ender med at Siss blir skremt og løper hjem. Dagen etter møtet må Unn være alene før hun kan møte Siss igjen. I stedet for å dra på skolen vandrer hun alene nedover den islagte elven og bestemmer seg for å gå til en tilfrosset foss, isslottet. Hun går inn i isslottet, og kommer på avveie i de labyrinthiske rommene, og fryser tilslutt ihjel. Siss går på skolen, og ser frem til det nye vennskapet, men Unn er der ikke. Det blir satt i gang manngard for å finne henne, men det ender med negativt resultat. Etter dette gir Siss seg selv et løfte om å alltid tenke på sin nye venninne. Dette løfte fører til at hun trekker seg unna venner og familie, og det er nå hun som står alene i skolegården. Etter hvert får Siss en visshet om at Unn er død, og begynner langsomt å vende tilbake til fellesskapet. Når våren kommer og isslottet smelter blir hun gjenforent med vennegjengen. Unn blir aldri funnet, og i vårflommen stuper isslottet med sin hemmelighet.

4.1.1 Komposisjon

Romanen sin komposisjon er tredelt: Del I heter «Siss og Unn», del II «Nedsnødde bruer» og del III «Treblåsarar». Alle delene inneholder vandring til isslottet, hvor Unn foretar én vandring og Siss totalt tre. De tre delene følger årstidene og naturen sin syklus. Handlingen

strekker seg fra førjulsvinter og barfrost frem mot tidlig vår og snø- og ismelting. I den første delen blir jentene presentert i hver sitt kapittel, før de møtes hjemme hos Unn. Del II er preget av sorgen over Unn som er borte og at kulden og snøen har kommet og dekker alle spor. I denne delen tar Siss over Unn sin rolle, holder seg for seg selv i skolegården, og isolerer seg fra venner og familie. Del II tar også for seg det som kan forstås som Siss sin psykiske vandring gjennom tre stadier. Det første stadiet dreier seg om å lete etter Unn, og feberfantasiene hun får som følge av sykdom. Det andre omhandler «lovnaden», løftet hun gir til seg selv om at hun alltid skal tenke på Unn. Det siste stadiet handler om hennes vei tilbake til fellesskapet. I del III skjer det både en forvandling i Siss og i naturen. Våren kommer og romanens syklus avsluttes med at hun finner tilbake til fellesskapet, ved hjelp av Unns moster og vennene, og tilslutt utslettes isslottet.

Is-slottet følger en lineær kronologi, men det siste kapitlet i første del overlapper tidsmessig med første kapittel i andre del. Unn sin vandring til og i isslottet, skjer tidsmessig parallelt med Siss sin skoledag. Man følger først Unn, fra hun står opp til hun dør i isslottet. Deretter vender man tilbake til Siss, som begeistret møter den nye dagen, og følger henne til slutten av romanen. Hensikten med dette grepet kan være å skildre hvordan de to jentene har reagert på møtet. Resten av handlingen synes å utvikle seg lineært.

Gjennom romanen er det en sammensmelting mellom aural og personal fortellermåte, med intern fokalisering. Det virker som fortelleren hele tiden står like bak eller i nærheten av de to jentene. I det ene øyeblikket er det fortelleren som fremstiller hva Siss tenker, føler og gjør: «Siss hadde mange tankar der ho gjekk, innballa for frosten. Ho skulle bort til den halvt ukjende jenta Unn, for første gong, til noko ho ikkje visste, difor vart dette spennande» (Vesaas, 1963, s. 7). Like etterpå får man hennes egne tanker: «Undrast på kva eg skal få veta hos Unn. Skal sikkert få veta noko. Har venta på det i heile haust, sidan første dag den framande Unn kom på skolen. Eg veit ikkje kvifor» (Vesaas, 1963, s. 9). Det er kun jentene som blir sett innenfra på denne måten, og dette blir også underbygget av at det kun er disse to som er navngitt. Bipersonene har ikke navn, men er identifisert gjennom sine roller, eksempelvis mor, far, moster, læreren, guten med støvlene.

4.2 Sambandslinjer

4.2.1 Kulde og varme

Som nevnt innledningsvis i kapitlet er kulde og varme et fremtredende motsetningspar i romanen. Bruken av den binære motsetningen henger sammen med at det stadig er henvisninger til været. Når Siss skal hjem etter besøket hos Unn blir det påpekt: «Eg ser det bli kaldare og kaldare» (Vesaas, 1963, s. 35). Kulden kan her bli tolket som et forvarsel på at noe kommer til å hende. Når Unn skal på skolen dagen etter konstaterer moster: «Ute var kaldare enn noken gong» (Vesaas, 1963, s. 43). Kulden er ikke bare et forvarsel, men også et uttrykk for ensomhet og isolasjon. Kulden er i del I representert gjennom isen, men i del II er den derimot fremstilt gjennom snøen. Snøen får i romanen samme funksjon som i «Det snør og snør», den legger et isolerende og lyddempende lag over landskapet. Snøen har i begge verkene en destruktiv kraft, den indikerer at noe vil forsvinne og utslettes: «Ei veke med snødrev mot rutene og mange vakne timar om nettene, med kjensle av at no snør det verre enn noken gong – fordi alt om Unn skal snø ned. Slettast. Det skal slåast fast at ho er borte for godt» (Vesaas, 1963, s. 116). Siss trekker også mer mot isolasjon og ensomhet når snøen kommer. Etersom våren kommer i del III er denne delen derimot preget av varme. Varmen tar her over for kulden, og denne delen er dominert av uttrykk for smeltende is og rennende vann¹⁶, samt at Siss vender tilbake til fellesskapet og kommer seg ut av sin ensomhet. Kulden står dermed for det motsatte av varmen som representerer kontakt og kommunikasjon. Analysen vil vise at kontrasten mellom kulde og varme også preger interaksjonen mellom mennesker. Vesaas selv antyder denne symbolikken i essayet «Kraftfelt og kuldefelt» fra 1959. Der skriver han:

Mellom menneske skifter klimaet i fortare takt, til all lykke. Men kalde perioder legg seg også over oss, som mildare gradar av istid. Varme og kalde vindar skifter - og vi er ikkje i tvil om kva for ein vind som er vår ven. Ein isvind gjennom hjartet har vi ikkje noko medfødd ynske om. Alle er vi skapt for eld og varme, og må leva av eld og varme i alle tydingar av ordet.

Trongen til varme ligg djupt i oss frå første stund, som eit naturleg livsvilkår. Og seinare: alle våre gode hendingar i livet er knytt til varme. Kontakt med andre menneske – kva anna er det enn personleg varme som slår over. Blir det verande kaldt som før, var det ein falsk kontakt (Vesaas, 1971b, s. 226).

Varmen er det mennesket søker gjennom hele livet, og er fundamentet for en nær og tillitsfull relasjon. Kulden symboliserer ensomhet, og varmen kontakt. Motsetningsparet kan sees i sammenheng med stillhet og lyd fra «Det snør og snør» og «Einsam», hvor motsetningen har

¹⁶ Eksempel: «*vatnet* hadde sanneleg ikkje stansa» (Vesaas, 1963, s. 188), «Eit berg står i rennande *vatn*» (Vesaas, 1963, s. 189), «Sola stig fort, og vermest. Då byrjar òg vassmålet i elva å stige. Det svarte, glidande *vatnet* får gule og kvite tvinningar i seg» (Vesaas, 1963, s. 176), «Oppå toppen var isen som alle andre stader. Kvit og tærd av sola» (Vesaas, 1963, s. 201).

samme symbolikk. I forbindelse med de to andre tekstene hvor toner kan bli sett på som et uttrykk for å være i samklang med andre, at man er i harmoni med omgivelsene, er det i *Is-slottet* vesentlig at varmen legger grunnlaget for kontakten som etableres. Dersom kulden tar over for varmen vil kontakt hemmes, og det skapes en disharmoni.

4.2.1.1 *Draum om nedsnødde bruer*

I del II, «Nedsnødde bruer», blir sorg og snø to sider av samme sak. Hovedessensen i denne delen blir uttrykt i diktet «Draum om nedsnødde bruer». Her belyses tankene Siss har om vennskapet til Unn, og samhørigheten de opplevde. Selv om alle antar at Unn er død, er minnet om kontakten og varmen som en «sæl vekt» på armen avgjørende for Siss. Sorgen over venninnen, uvissheten om hennes skjebne og tyngden av det selvpålagte taushetsløftet, «lovnaden», ligger gjemt i henne. Gjennom «lovnaden» har hun bundet seg til den avdøde venninnen, og skapt seg et slags hemmelig rom hvor hun tar på seg Unn sin rolle. Tidligere har Siss følt kontakten med den forvunnede Unn som sterk: «Eg synest du er så nær at eg kunne ta borti deg, men eg tør ikkje» (Vesaas, 1963, s. 114). Diktet forteller derimot om broene, sambandslinjene, mellom jentene som er i ferd med å snø ned og forsvinne. Dagne Groven Myhren påpeker i sin artikkel «En studie i Tarjei Vesaas' roman *Is-slottet*» at bro er et typisk symbol på kommunikasjon i Vesaas sitt forfatterskap. Myhren tolker diktet som et uttrykk for lengsel etter kontakt, men påpeker at muligheten for at kontakten kan opprettholdes er til stede i diktet (Myhren, 1987, s. 24). I diktet er det Siss som ser Unn og henne selv. Hun ser de to i snøværet med armene strukket ut mot hverandre som «nedsnødde bruer». De nedsnødde bruene er frosne, i motsetning til de nedsnødde kåpearmene mellom jentene, hvor det er «levande varmt» (Vesaas, 1963, s. 138). Det blir dermed naturens kulde mot deres varme. I den siste delen av diktet opphører den personlige erfaringen, og blir mer allmenn. I de to første delene av diktet vender «jeg-et» seg til et «du», mens i den siste delen blir dette løftet frem som noe allment, og de personlige pronomen uteblir:

Det snør og snør
på stille bruer.
Bruer ingen veit om (Vesaas, 1963, s. 138).

Broene finnes, men «ingen veit om» dem, og de må dermed oppdages før kontakt kan etableres og muliggjøres. Samtidig kan kontakt være vanskelig å etablere ettersom bruene er nedsnødd. Diktet behandler dermed dikotomien kald og varm. De nedsnødde broene viser at det finnes et grunnlag for kommunikasjon og samhandling, og står i motsetning til «brente

broer» som ikke lenger eksisterer. Broen mellom jentene er til stede, selv om den er snødd ned, men dette momentet fører til at kommunikasjonen mellom dem er utfordrende. Diktet viser også til «lovnaden». Jentene hadde akkurat etablert et vennskap, etablert en sambandslinje, bygget en bro mellom seg, og dermed understreker diktet også ensomheten Siss føler på. Hun gledet seg over det nye vennskapet, hvor hun hadde mulighet til å få en nær venninne. Slik som Myhren poengterer, viser diktet dermed også til lengselen Siss har etter en venninne. Svendsen belyser at lengsel kan predikere ensomhet, og lengsel er dermed også noe av grunnlaget for ensomhetsproblematikken til Siss.¹⁷

Atle Kittang leser diktet som et rolledikt: «[E]in lengtande og drøymande meditasjon frå Siss si side om vennskap, fellesskap og kommunikasjon» (Kittang, 2002, s. 186). Han leser også diktet allegorisk gjennom at snø og frost er et bilde på død og isolasjon, og broene som et bilde på forholdet mellom jentene. Han mener at varme og kulde symboliserer henholdsvis livet og døden (Kittang, 2002, s. 18). Kittang vektlegger at snøen både i «Det snør og snør» og diktet representerer en destruktiv kraft, som legger seg over alle spor og landskap, og settes i forbindelse med døden. Han påpeker derimot en forskjell mellom romanen og novellen ved at «Det snør og snør» er preget av desperasjon og vilje til motstand mot de destruktive kreftene, og at dette ikke finnes i *Is-slottet* (Kittang, 2002, s. 187). Aspektet Kittang legger frem her, kan sees i sammenheng med «Einsam» og ensomhetsbehandlingen i verkene. Siss sine sambandslinjer er ikke brutt, og kontaktnettet hennes makter å fange henne opp. Hennes situasjon står dermed i motsetning til novellesubjektet i «Det snør og snør», som har brutt sine sambandslinjer, og må klare seg alene. Dette er et essensielt aspekt ved Vesaas sin forståelse av ensomhet. Mennesket er avhengig av fellesskapet for å kunne komme seg gjennom kriser, livssituasjoner og ensomhet, slik som han hevder i essayet «Kraftfelt og kuldefelt» er mennesket skapt for «eld og varme» (Vesaas, 1971b, s. 226). Vesaas hevder at varme, samklang og kontakt er grunnleggende for mennesket. Siss sine etablerte sambandslinjer er avgjørende for utfallet av ensomheten, slik analysen vil vise.

4.2.1.2 Blikk: Sambandslinjer mellom mennesker

Samtidig som kulden representerer isolasjon og ensomhet, og varmen kontakt, er det vesentlig at blikk og broer også representerer bindeledd mellom mennesker. Unn står på utsiden, på en observerende avstand til de andre barna i skolegården: «Siss merkte seg godt slikt. Sansa at

¹⁷ Siss sin ensomhet vil bli videre behandlet senere i oppgaven.

Unn stod sterk på den einsame plassen sin i skolegården – ho var ingen bortkomen stakkar» (Vesaas, 1963, s. 13). I den grad Siss sin oppfatning stemmer, så kan man med bakgrunn i «Einsam» anta at Unn sin posisjon her er en form for god ensomhet. Slik Vesaas beskriver, står hun dermed på sitt eget nes og blir sterk (Vesaas, 1971a, s. 309). Den gode ensomhet er en form for frihet forbundet med at en selv kan velge aktiviteter og tanker. Som en konsekvens av at man i den gode ensomheten er avskåret fra vanlig mellommenneskelig kontakt, kan oppmerksomheten rettes mot kun en selv (Svendsen, 2015, s. 123). I tråd med dette virker det som at Unn, for å observere samspillet mellom de andre barna, frivillig har valgt å ikke være med klassekameratene. Valget gir Unn mulighet til å tilpasse seg de andre, slik Vesaas belyser i «Einsam»: «Vi er einsame og verkeleg. Vi er einsame lange stunder, og prøvar å finne ut eitkvart, bli litt annleis – og *blir* annleis etter kvart» (Vesaas, 1971a, s. 309). I tråd med «Einsam» leser jeg her Unn sin plass i skolegården som hennes eget «nes». Hun har anledning til å få innsikt om skolemiljøet, slik at hun kan finne sin plass og etablere sambandslinjer. Vesaas hevder er det et «fint spel» for de ensomme. Dersom Unn her er bærer av god ensomhet, kan tilstanden opphøre om hun tar kontakt med de andre barna. Hun vil da ikke lengre forbli i ensomheten, men bli en del av fellesskapet.

I beskrivelsen av skolestart kontrasteres Siss og Unn. Førstnevnte er lederjenta de andre barna samler seg rundt i skolegården:

Alle jentene såg fram til møtet med den sky Unn på skolen.

Siss såg fram til det av særleg grunn: ho var utan vidare den som *styrte* i fritids-levenet. Ho var van med å vera den som fann på, hadde aldri tenkt over det, det var slik, og ho mislikte det ikkje. Ho hadde gledd seg til å vera den styrande når Unn kom og skulle takast opp (Vesaas, 1963, s. 11-12).

Unn på sin side er «eit lite stykke ifrå», og er «ikkje med i nokon leik» (Vesaas, 1963, s. 12, 14). På den ene siden er Unn «[j]ente med sveis i» og «ein av dei skarpaste», men hun føler hun ikke «kan» være med i leken til de andre (Vesaas, 1963, s. 12, 13). Hun vil ikke begrunne dette, og blir heller ikke spurt noe videre ut om det. Sett i lys av «Einsam» kan det her hende at Unn ikke vil fortelle ettersom dette er hennes «veikskap», det er en side hun vil skjule for omverden (Vesaas, 1971a, s. 310). En mulighet er at utenforliggende hendelser har formet henne, og at hun dermed er uskyldig i sin situasjon. At Unn ikke «kan» være med i leken, kan også vise til dårlige ensomhet. En vesentlig side av den gode ensomheten er at den kan avløses av den dårlige. Slik sett er Unn i en tilstand preget av begge formene for ensomhet. En ensomhet som korresponderer med den ensomhetsfremstillingen Vesaas reflekterer rundt i «Einsam», en tilstand uten klare skiller mellom den dårlige og den gode. I den gode

ensomheten fyller man seg selv med sitt eget nærvær, istedenfor å fylle seg selv med andres fravær slik man gjør i den dårlige ensomheten. Det virker som det er dette Unn gjør når hun ikke er en «bortkommen stakkar». Samtidig kan det også virke som hun er preget av dårlig ensomhet når hun hevder hun ikke «kan» være med i leken. Dårlig ensomheten er preget av en uønsket distanse til andre mennesker og et savn etter nærhet. Det virker å være en distanse mellom barna i skolegården. Distansen er uønsket fra de andre barna, men Unn uttrykker her en mer tvetydig ensomhet, som er vanskelig å avgjøre om er av en god eller dårlig art.

Selv om kontakten mellom jentene er preget av nonverbal kommunikasjon er den prøvende. Siss tar først initiativet når hun spør om Unn vil være med i leken, men får til svar at hun ikke «kan» (Vesaas, 1963, s. 13). Uavhengig av bakgrunnen til at Unn ikke «kan» være med i leken, setter det henne i et utenforskap til de andre, og følgelig bekrefter det hennes tilstand av ensomhet. Tross avvisningen fra Unn oppstår det en dragning og samklang mellom jentene etter dette: «Eit rart blink som spratt imellom dei. *Denna må eg treffe!* Uskjønleg, men sikkert» (Vesaas, 1963, s. 12). Etter avvisningen føler Siss at hun har fått en «kald vassskvett» over seg (Vesaas, 1963, s. 13). Varmen må her vike for kulden, og kontakt blir dermed vanskeligere, men grunnmuren for kontakt er der fortsatt. Dette betyr at tonene mellom jentene fortsatt er til stede. På tross av dragningen mellom dem gjør ikke Siss flere kontaktforsøk: «Det var ikkje ransakande auge eller avundsjuke, det var ynske i dei – når ho var snøgg og snappa dei opp. Der var venting» (Vesaas, 1963, s. 14). Unn må dermed stå for kontaktforsøket, og hun tar initiativet når hun spør om Siss vil være med hjem til henne. Dette kan utdype den ensomhetserfaringen Unn bærer. Hun har en lengsel etter en venninne og en sambandslinje, noe som kan vise til at hun føler på dårlig ensomhet.

Jentene møtes hjemme hos Unn, og Siss merker at Unn har ventet: «Unn hadde vel stått i glaset og vakta på Siss, for ho kom ut før Siss var ved trammen» (Vesaas, 1963, s. 18). Siss kommer fra kulden utenfor, og får servert varm drikke av moster, som ser ut til å glede seg over at det kommer besøk. Den varme drikken tar de begge imot, og det dannes en god mulighet for kontakt. I tillegg beskrives stuen som varm, og står dermed i motsetning til kulden utenfor. Vilårene for kommunikasjon er dermed til stede gjennom varmen. Dette blir også tydeliggjort inne på kammerset av Siss: «Kjende korleis bandet mellom Unn og henne byrja knytast» (Vesaas, 1963, s. 21). Varmen på rommet bekrefter muligheten for kontakt og kommunikasjon: «Her var ein logn, god varme. Det hadde vel med den durande ovnen å gjera, men ikkje berre det heller. Ein durande ovn ville lite hjelpt hadde dei ikkje vori på same

bylgje» (Vesaas, 1963, s. 22). Det blir her klart uttrykt at det er et godt grunnlagt for kommunikasjon, samklang og kontakt. Rommet er fylt med varme, og samtalen mellom dem kommer i gang.

I den tidligere nevnte speilscenen kommer varmen virkelig frem. Scenen omhandler en opplevelse av totalt samvær, og en sammensmelting som blir avgjørende for de begge. Det oppstår et uttrykk for nærhet og intimitet, samt et ønske om å føle samklang jentene imellom. Fortelleren spør: «Kva såg dei?» og svarer: «Dei såg seg bort før dei hadde aning om det» (Vesaas, 1963, s. 25).

Fire auge med glimt og strålar under vippene. Heile spegelglaset fullt. Spørsmål som skyt fram og gøymer seg att. Eg veit ikkje: Glimt og strålar, glimt frå deg til meg, frå meg til deg, og frå meg til deg åleine – inn i glaset og tilbake, og aldri noko svar på kva dette er, aldri noko løysing. Dei raude putande leppene dine, nei det er mine, så likt! Håret på same måten, og glimt og strålar. Det er oss! Vi kan ikkje gjera noko med det, det er som frå ei anna verd. Bilete byrtjar å svive, flyt ut til kantane, samlar seg, nei samlar seg ikkje. Det er ein munn som smiler. Ein munn frå ei anna verd. Nei det er ingen munn, det er ikkje noko smil, det er noko ingen veit – det er berre oppspana augevipper over glimt og strålar.

Dei let spegelen falle, såg på einannen med raude andlet, fortumla. Dei lyst opp mot einannen, gjekk over i einannen, det var ei ufatteleg stund.

Siss spurde:

- Unn, visste du detta?

Unn spurde

- Såg du det òg? (Vesaas, 1963, s. 25-26).

Jentene blir her klar over at de har en sterk samklang. Dagne Groven Myhren omtaler dette som en «sjelelig kommunikasjon», ettersom speilet forteller dem noe sant om dem selv, som de ikke før har vært klar over, men som de ubevisst kan ha merket (Myhren, 1987, s. 20). Speilet løfter frem ytre likheter mellom jentene. I dette øyeblikket hvor de ser i speilet, kommer de nær hverandre, noe som understrekes av at speilbildene plutselig glir sammen, og til slutt er det bare «glimt og strålar» (Vesaas, 1963, s. 25). Steinar Gimnes poengterer at litterære speilscener ofte antyder et identitetsmotiv, og at dette er tilfellet i denne scenen. Han løfter frem at identitetsopplevelsen her oppløser jeget og duet som individ, og «fortettar seg i ei oppleving av dei to som *den same*», og at dette ufattelige «oss» som etableres blir bestemmende for jentene (Gimnes, 2015, s. 419).

Rakel Christina Granaas påpeker i sin artikkel «Barnet som krisebærer» at scenen begynner med en tredjepersonsforteller, som skaper en «nøktern distanse», samt at etter setningen «dei såg seg bort» endres fortellingen fra preteritum til presens (Granaas, 2002, s. 178). Etter

skiftet i verbtid opererer så fortelleren i første person. Ifølge Granaas medfører dette at perspektiv- og tidsskiftet følger opplevelsen av å ikke bare ligne hverandre, men det å være ett. Endringen i perspektiv og tid gjør også at avstanden mellom forteller og person bli minimalisert. Granaas påpeker at subjektgrensene viskes ut både fortellemessig og på innholdsplanet. Fortellerstemmen og blikkene glir dermed over i hverandre, slik som speilbildet (Granaas, 2002, s. 178-179). Scenen er et uttrykk for fantasien om en total sammensmeltning. Samtidig spiller fortellerstemmen en vesentlig rolle i denne scenen, og hjelper jentene med å ordlegge seg. De glir over i ett, og fortelleren viser dermed også frem ensomheten. Jentene har et savn etter en nær relasjon, noen som kan se, speile, bekrefte og anerkjenne dem. Scenen og blikkene kan uttrykke en lengsel etter kontakt, noe som kan tyde på at begge jentene preges av en emosjonell ensomhet, der de har et savn etter en nær relasjon. I det korte møtet opplever jentene en draging og en avstand til hverandre som både skremmer og gleder. Samhørighetsfølelsen mellom de føles så sterk at den manifesterer seg i «stråler», men likevel hemmes kontakten. De betrakter både vennskapet og samhørigheten på avstand i denne scenen. De føler at de fylles av hverandre, glir over i hverandre, og gjennom dette lar speilet jentene se muligheten til vennskap.

Den «einaste kvelden» jentene er sammen, er det noe som skjer, men hverken teksten eller venninnene selv gir noe svar på hva dette faktisk er. Avkledningsscenen som følger etter speilscenen, er også vesentlig for å undersøke ensomhetsproblematikken. De kler av seg, og «ein augeblink var det alt saman, så var det borte. Andletet av Unn vart gladare, vart lett og godt å sjå mot» (Vesaas, 1963, s. 27). Siss regner med at de skal «holde leven» men Unn ønsker ikke dette: «Huff nei, Siss, det var kaldt likevel. Eg trur vi tar på oss att med ein gong» (Vesaas, 1963, s. 27). Siss føler seg dermed snytt og forvirret. Kulden tar her over for varmen, og kontakten mellom jentene hemmes.

Unn sa etter ei lang stille:

- Siss

Rykkjen.

- Ja?

- Det er noko eg vil – sa Unn og vart raud.

Siss var helt på førehand.

- Å?

- Såg du noko på meg i stad? spurde Unn fort, men med auga rett på Siss (Vesaas, 1963, s. 30).

Siss skjønner etter hvert at det er noe Unn ikke får sagt, og at hun bærer på noe. Unn virker ikke lenger like glad, som da de skinte mot hverandre i speilet. Hun klarer ikke å betro seg, og

Siss føler seg dermed snytt for andre gang. Hemmeligheten Unn bærer på, kan det virke som har tilknytning til avkledningsscenen, og hun prøver på nytt:

Men stilla her var ikkje å tru på, det hadde ho ikkje vori heile tida. Vinden her var ein lunefull kastevind som fort slo om og kom frå andre kantar. Han hadde lagt seg, men der kom han oppattnya, uventa og støkkande:

- Siss.

- Ja.

- Eg veit ikkje om eg kjem til himmelen (Vesaas, 1963, s. 32).

Siss blir skremt av dette: «Gjekk ikkje an å vera her. Unn kunne koma på å seia fleire ting» (Vesaas, 1963, s. 32). Siss uttrykker et ønske om å dra hjem, men Unn prøver likevel flere ganger å få henne til å bli værende, men flere sjanser til å betro seg får ikke Unn.

Hemmeligheten kommer aldri frem. Det er mulig det er en skyldfølelse Unn bærer på, som blir støttet av: «Eg veit ikkje om eg kjem til himmelen». Vesaas belyser i «Einsam» at den ensomme ikke vil fortelle ettersom dette er hans «veikskap» (Vesaas, 1971a, s. 310). Dette kan være bakgrunnen for at teksten ikke formidler hemmeligheten. Ensomhet kan være forbundet med skam ettersom det er en side av oss selv vi ikke ønsker at andre skal se, noe som kan være årsaken til at Unn ikke klarer å betro seg.

På vei ut takker Siss nei til den varme drikken fra moster. Begge jentene føler at det er vanskelig å skilles etter det de har opplevd. «Siss hoppa ut i kulden. [...] Unn stod att i den opne døra, der kulden og varmen støyte i hop. Kulden sette forbi Unn og inn i stoga. Unn syntes ikkje merke det» (Vesaas, 1963, s. 36). Det blir her tydelig at kulden tar over for varmen jentene følte på i speilscenen. At Siss takker nei til den varme drikken underbygger dette. Kontakten mellom jentene blir dermed hindret. Ut ifra sitatet blir det tydelig at det kan være Siss som i størst grad føler på denne kulden ettersom «Unn syntes ikkje merke det». At Unn ikke merker kulden kan også hentyde til at hun er preget av kulde, og er i en tilstand av dårlig ensomhet.

Innenfor Vesaas-forskningen finnes det mange ulike tolkninger av avkledningsscenen. Haldis Moren Vesaas belyser i sin bok *Båten om dagen* at hun selv ønsket svar på hva det egentlig var med Unn. Da hun spurte ektemannen fikk hun følgende svar:

På det spørsmålet svarte han i alle fall klart: «Ho vil sjå ein annan jamnaldrande jentekropp for å samanlikne, sjå om det ho har vore ute for har sett noko slags merke på hennar eigen kropp.» Eit svar som eg tok som ei indirekte opplysning om kva det var som hadde hendt Unn (Vesaas, 1976, s. 132).

Hadle Oftedal Andersen tolker scenen som et uttrykk for incest, og bruker blant annet sitatet fra Moren Vesaas til å begrunne dette synet. Unn er født utenfor ekteskap, og når jentene sitter på rommet snakker de om foreldrene hennes. Hun har aldri møtt sin far, og vet svært lite om han. Oftedal Andersen argumenterer for at det er faren til Unn som har begått de seksuelle overgrepene. Bakgrunnen for dette er at faren er den eneste mannen som blir nevnt under møtet. Han mener at ettersom bildet av faren ikke kommer først i albumet, og at det er vanlig å sette bilder kronologisk inn, virker det som han har vært til stede i livet til Unn. Han vektlegger også at det er rimelig å anta at det er far som har tatt bildene i albumet (H. O. Andersen, 2000, s. 182). Faren til Unn blir nevnt to ganger i løpet av møtet mellom jentene, og begge gangene fører dette til spesielle hendelser. Den første fører til speilscenen og avkledningsscenen, og den andre gangen forteller Unn at hun tror hun ikke kommer til himmelen. Oftedal Andersen mener dermed at faren som tema fungerer som «overgang til det vansklege, til det kroppslege og farlege» (H. O. Andersen, 2000, s. 182). I tillegg leser han det første møtet til jentene opp mot Unn sin vandring inn i isslottet. Et moment han trekker frem er parallellen mellom de to jentene som kler av seg og Unn som tar av seg kåpen for å komme lenger inn i isslottet. Han mener at dette kan knyttes til selve seksualakten eller til å ta av seg sin «vanlege personlegdom» (H. O. Andersen, 2015, s. 207). Et moment som underbygger en slik tolkning er bruken av «det andre». Dagen Unn går til isslottet nevner hun flere ganger at hun ikke skal «tenkje på det andre» (Vesaas, 1963, s. 44). Hva dette andre er, gir ikke romanen svar på, men det er tenkelig at det kan være incest eller overgrep, slik Oftedal Andersen legger frem.

Et vesentlig poeng i diskusjonen av avkledningsscenen er skam. Finn Skårderud hevder at skam er en slags beskyttelse, da den beskytter sosiale bånd ved at følelsen regulerer intimiteten med andre, og definerer grenser for det private. Han mener, ut ifra et psykoanalytisk språk, at skam er en forstyrrelse av selvfølelsen. Dette gjennom at den «rammer *hele selvet*» (Skårderud, 2002, s. 38). Skårderud mener dermed at skammen sier noe om en selv: «Skam er, bevisst eller ubevisst, en affekt som næres av en diskrepans mellom den jeg er, og den jeg vil være, mellom forventning og realisering. Skammen trer frem av denne spenningen mellom hvordan jeg vil bli sett, og hvordan jeg føler at jeg bli sett» (Skårderud, 2001, s. 38). Terje Wyller mener at *Is-slottet* kan lese som en roman om skam, og hvordan følelsen kan komme til uttrykk. Han hevder at jentene passerte for mange grenser da de skulle bli kjent, og at dette kan uttrykke skam, ettersom de har vist frem sider ved seg selv

som helst skulle ha vært skjulte. For Wyller handler skam om «verdighet, grenser og sanksjonering» (Wyller, 2001, s. 9). Han mener at avkledningsscenen er et uttrykk for det å bli avkledd, og blottlegge seg selv for andres blikk. Gjennom dette mener han at man passerer en grense, hvor man står i fare for å tape verdighet. Siss og Unn innså ikke at de passerte denne grensen før handlingen hadde skjedd, og Wyller mener de skammer seg for å ha viste seg nakne for hverandre (Wyller, 2001, s. 9).

Et mulig moment i skamfølelsen til Unn er at hun født utenfor ekteskap. Moren hadde et kortvarig kjærlighetsforhold blir det sagt, og hun ble med barn. Else Øyen hevder som følger i sin undersøkelse *Ugifte mødre: En sosiologisk undersøkelse*, fra 1966:

Tradisjonelt blir ugifte mødre betraktet som et sosialt problem i likhet med andre sosiale problemer, som for eksempel alkoholikere eller ungdomskriminelle, syke og gamle. Og foreløpig ser det ut til å være et av de sosiale problemer som vi ønsker å beholde, fordi vi ikke er villig til å foreta en revurdering av vårt verdihierarki og gi avkall på andre sosiale verdier (Øyen, 1966, s. 164-165).

Øyen understreker her sosiale stigmatiseringer som kan oppstå som følge av å få barn utenfor ekteskap. Hun poengterer at: «Barn født utenfor ekteskap oppfattes nå som et sosialt problem» (Øyen, 1966, s. 165). Unn er dermed født og oppvokst i en tid hvor ugifte mødre ble betraktet som et sosialt problem og avvikere. I romanen er det ingen momenter som indikerer at bygdesamfunnet stigmatiserer Unn, men det er utover dette også rimelig å anta at hun kan ha følt på skam. Skamfølelsen tydeliggjøres når Unn spør: «Kvifor spør du ikkje etter mor mi?», for etterpå å legge til: «Ho var ikkje gift heller, mor» (Vesaas, 1963, s. 22, 23). Skamfølelsen kan også være forbundet med faren, uavhengig av hvordan man tolker avkledningsscenen. Repeteringen av at hun aldri har sett han indikerer at det er sårbart, som kan forsterke hennes skamfølelse. Samtidig kan det i tillegg være følelsen av å bli forlatt som er gjeldende, og at hun gjennom dette ikke har blitt verdsatt. Skamfølelsen blir også underbygget av at Unn ikke tror hun kommer til himmelen. Hun bærer på en hemmelighet, det er noe hun ønsker å fortelle til Siss, som hun ikke engang har fortalt sin mor, men hun klarer ikke å formidle det, selv om forholdene ligger til rette. Følelsen kan også være bakgrunnen for at teksten ikke formidler innholdet hemmeligheten. Sett i sammenheng med «Einsam» belyser Vesaas at den ensomme ikke har for vane å fortelle, og det er tenkelig at skamfølelsen kan være bakgrunnen for dette (Vesaas, 1971a, s. 310).

Følelsen til Unn kan ha opphav i frykten for å bli avvist. Terje E. Fredwall hevder i sin artikkel «Mellom nærhet og distanse» at møtet mellom jentene er preget av at Siss prøver å bevare kontrollen. Som nevnt er hun vant til å være lederen, og prøver å tilpasse seg det som skjer, og gjennom dette «oppfylle det slike venninnetreff pleier å kreve» (Fredwall, 2004, s. 222). Ut ifra dette hevder han at utfordringen for Siss er at Unn bryter dette mønstret flere ganger, som igjen fører til at hun blir redd for at Unn skal fortelle noe hun ikke takler. Løsningen blir dermed å rømme fra situasjonen (Fredwall, 2004, s. 222). For Unn er konsekvensen av dette at hun ikke får mulighet til å åpne seg. At Unn føler på skam over ha skremt Siss vekk, virker som en legitim forklaring på at hun ikke kan møte henne igjen dagen etter. Dette underbygges også av den kulden som kommer snikende underveis i besøket. Jentene har ikke klart å etablere en fortrolig relasjon basert på tillit. Dette kan, som tidligere nevnt, knyttes til ensomhet. Har man mangel på tillit, vil også handlinger som krever tillit i mindre grad finne sted. Lave nivåer av tillit vil dermed isolere en fra situasjoner hvor man kunne erfart og fått tillit til andre (Svendsen, 2015, s. 63). Dette kommer til uttrykk på kammeret gjennom bruken av kulde og varme, hvor varmen må gå tapt for kulden. Varmen som er til stede gir grunnlag for kontakt og kommunikasjon, men kulden tar over og hemmer kontakten under avkledningsscenen. I «Einsam» hvor den ensomme har behov for «noko som er trygt som berg», har Unn behov for en trygg og stabil relasjon (Vesaas, 1971a, s. 310). I likhet med den ensomme fra sakprosatexten har Unn evnen til å skaffe seg dette, hun etablerer en sambandslinje med Siss, men kontakten mellom dem hemmes på grunn av kulden som kommer snikende.

4.2.2 Stol og sengekant: passiv og aktiv deltaker i andres liv

En vesentlig faktor for ensomhetsfølelsen er om ens sosiale omgang med andre tilfredsstillende ens behov for tilknytning. Svendsen hevder at det er de fire nærmeste personene i et sosialt nettverk som gir den sterkeste beskyttelsen mot ensomhet. De ytterligere relasjonene gir dermed minimal beskyttelse. Det vesentlige er med andre ord kvaliteten på det sosiale nettverk, ikke kvantiteten (Svendsen, 2015, s. 25). I motsetning til Unn, har Siss et stort sosialt nettverk.¹⁸ Hun virker likevel å savne en nær venn, noe som også indikerer at hun har en emosjonell ensomhet. Ettersom Unn bare har moster i sitt sosiale nettverk virker det legitimt å hevde at hun er ensom, da hun mangler relasjoner. Moster fungerer som en

¹⁸ Sosialt nettverk er en betegnelse på forhold mellom mennesker og samhandling dem imellom. Det sosiale nettverket består av relasjoner som bidrar med ressurser slik at man kan mestre utfordringer på en konstruktiv måte (Fyrand, 2005, s. 35-37).

morserstating for Unn og omtales som hennes «einaste feste» (Vesaas, 1963, s. 111). De klarer likevel ikke å etablere en nær relasjon. Moster har gjennom å informere bygda om Unn sin situasjon, at hun har mistet sin mor og flyttet inn, åpnet for kontakt. Følgelig er hun et bindeledd mellom Unn og den nye bygda, men moster alene kan ikke skape et trygt nettverk for Unn.

Et annet vesentlig element er at moster også virker å være ensom, hun har tilsynelatende lite kontakt med de andre i bygda. Siss sin oppfatning av henne, slik den formidles av fortelleren, synliggjør dette: «Ho sat plent åleine i ei lita stoge og klara seg så godt ho kunne. [...] Det einsame mennesket sat der og var blid, kunne Siss minnast» (Vesaas, 1963, s. 10-11). Moster lever i utenforskap, og det er tenkelig at Unn også blir satt i det samme utenforskapet når hun flytter inn.¹⁹ En følge av dette er at de begge er gjensidig avhengig av hverandre for å kunne være sosiale. Hvorfor de to ikke klarer å etablere en nær relasjon, gir ikke teksten svar på. Moster legger til rette ved å tilby varm drikke og varm kåpe når det er kaldt ute, men det kan synes å være Unn som setter en stopper for relasjonen. Når Siss er på besøk, kutter hun sambandslinjen til moster: «Den venlege og pratsame moster såg ut som ho gjerne ville vori med til Unn på kammerset. Det fekk ho tydeleg ikkje. Unn *klipte* av så avgjort at moster vart sitjande i stolen» (Vesaas, 1963, s. 20, min utheving). Unn «klipper» her av moster, og dermed bryter hun også muligheten for kontakt. Verbet «klipper» kan her sees i sammenheng med saksene fra «Det snør og snør», som kutter sambandslinjene til mannen og alle forhold rundt. Som en konsekvens av dette virker det til at de to har et distansert forhold, noe som også underbygger at relasjonen virker mindre meningsfull for Unn. Moster på sin side synes å anse sambandslinjen som meningsfull når hun legger til rette for kontakt, hun viser omsorg og omtanke. Siss virker også å ha et distansert forholdet til omsorgspersoner:

Siss kjende kor godt det var å gå med moster. Ho spurde seg kvifor går eg aldri slik med mor mi? Ho visst ikkje noko svar. Om ein var grenselaust glad i henne, så ein var brydd overfor henne. Ein kunne ikkje peika på noko ein ville ho skulle vori annleis i, men ein var brydd. Ein var brydd overfor far òg – endå ein var ekstra godvener med han i grunnen. Kva i alle verda var det som gjorde denne litt tufsete moster til noko ein fekk hug å gå med heile natta, om det skulle vera? (Vesaas, 1963, s. 166).

Det er en vesentlig forskjell mellom Siss og Unn med hensyn til deres sosiale nettverk. I Siss sitt tilfelle hjelper klassekameratene henne med finne veien tilbake til fellesskapet. Hun har

¹⁹ Utenforskap kan defineres som manglende sosial tilknytning til samfunnet rundt (Tjora, 2020).

også sine foreldre, selv om de tilsynelatende har en passiv holdning til det som foregår, er de på sin måte omsorgsfulle. Når Siss kommer hjem etter besøket hos Unn kjenner hun at varmen kommer smygende. Moren viser omsorg ved å si at hun skal vaske seg, få i seg mat og legge seg.

Terje Fredwall påpeker i sin artikkel «Mellom nærhet og distanse» at en distansert og passiv holdning til andre mennesker liv, lidelse og problemer synes å være en gjennomgående holdning hos flere voksne i romanen. Han hevder at dette spesielt kommer til uttrykk i forbindelse med romanens beskrivelser av interiøret (Fredwall, 2004, s. 220). Siss sine foreldre beskrives for eksempel typisk i forbindelse med stolene: Far «sat makeleg i stolen sin og var heime», og mor «sat med ei bok som vanleg» (Vesaas, 1963, s. 39). Moster på sin side blir også beskrevet i stol, men dette er mer tvetydig, jf. følgende allerede siterte passasje: «Den venlege og pratsame moster såg ut som ho gjerne ville vori med inn til Unn på kammerset. Det fekk ho tydeleg ikkje. Unn klipte av så avgjort moster vart sitjande i stolen» (Vesaas, 1963, s. 20). Det er Unn som passiviserer moster her. Moster viser derimot en åpenhet og en nærhet. Fredwall løfter frem at moster dermed skiller seg fra Siss sine foreldre, som selv velger å sitte i stolene, og dermed forholder seg passive til datterens utvikling (Fredwall, 2004, s. 221). Passiviteten bli underbygget mot slutten av romanen når Siss endelig makter å vise glede igjen og faren uttrykker: «Vi har venta på den dagen du kom glad heim» (Vesaas, 1963, s. 182). Ifølge Fredwall gjelder noe lignende også for jentenes lærer:

- Er det ingen som er veninne med Unn og veit om ho kanskje er sjuk? Ho har ikkje vori borte ein dag sidan vi byrja i haust.
[...]
- Er ho så einsam? Sa læraren (Vesaas, 1963, s. 80).

Læreren understreker her at han allerede visste at Unn var ensom, men han har forholdt seg passivt til dette. Det er en mulighet for at han ikke visste hvor grunnleggende denne ensomheten var, men han har uavhengig av dette valgt å ikke hjelpe henne, han har heller stått på sidelinjen og observert. Fredwall hevder at kateteret kan sammenstilles med stol, ettersom det er en talerstol for lærere, og følgelig hevder han at læreren er passiv og en tilskuer av situasjonen (Fredwall, 2004, s. 220).

Sengekanten står for Fredwall som det motsatte av stolene: åpenhet, empati og et ønske om nærhet. Under Siss sin første samtale med moster etter at Unn er borte, setter Siss som har

vært redd for spørsmålene seg, i stolen, mens moster setter seg på sengekanten. Moster overrasker henne, og ber henne stille spørsmål. Moster viser i denne scenen at hun er åpen, ønsker å involvere seg, og ta konsekvensene av å være «inniblanda» ifølge Fredwall (Fredwall, 2004, s. 221).

Denne tolkningen av interiøret er parallell med kulde og varme symbolikken. Stolene kobles til kulde, gjennom den passive og distanserte holdningen til andre, og sengekanten gjenspeiler varmemetaforen gjennom åpenhet og et ønske om nærhet. Fredwall påpeker at under møtet mellom jentene, sitter Unn på sengekanten og Siss på stolen, noe som kan indikere at Unn ønsket å åpne seg, og at hun i Siss hadde funnet en hun kunne komme nær (Fredwall, 2004, s. 221). Den ene gangen de begge sitter på sengekanten er under speilscenen, der de glir over i ett. I speilscenen opplever de en nærhet, og det dannes ett oss, og mulighetene for vennskap blir synliggjort. Begge jentene savner en nær relasjon. Siss er lederen av vennegjengen, men hun har ikke et tett forhold til vennene, slik hun heller ikke har til foreldrene. Unn har bare moster, og heller ikke mellom dem er det et nært forhold. Moster underbygger dette i en samtale med Siss: «Eg veit ingenting eg ser du, om Unn, anna det alle veit og har sett. Ho fortalde meg ikkje noko, slik var det heile tida» (Vesaas, 1963, s. 121). Fredwall fremhever at Siss er den som observerer, trekker i tråder, og fremstår som den dominerende i vennegjengen (Fredwall, 2004, s. 219). Fortelleren løfter frem dette aspektet ved henne: «Siss brukte dei evnene ho hadde til å få flokken med seg» (Vesaas, 1963, s. 14). Fredwall poengterer at det som skjer når Siss har trukket seg tilbake, og ikke lenger er lederen, er at andre barn får mulighet til å komme frem. Teksten markerer dette selv, når gutten med støvlene kommer for å hjelpe Siss: «Før hadde han alltid vori i bakgrunnen. Aldri ensa liksom, hangi med» (Vesaas, 1963, s. 125). Det er nå han som går bort til Siss, tar initiativ og viser godhet. Når Siss ikke lenger er leder, kommer det frem nye egenskaper ved klassekameratene. Fredwall hevder derfor at Siss har satt de andre skolekameratene i skyggen, i sin streben etter å styre. Denne handlingen fører til at «hun *overser* dem ganske enkelt, ikke med overlegg eller vilje, men på grunn av sin egen opptatthet av å være leder og flink pike» (Fredwall, 2004, s. 219).

Unn på den andre siden plasserer seg alene i skolegården, på «den einsame plassen sin» (Vesaas, 1963, s. 13). Hun er i en betraktende avstand til de andre barna: «Ute stod ho ved veggen og var ikkje med i nokon leik. Stod såg roleg på dei» (Vesaas, 1963, s. 14). Fredwall leser dette i lys av Siss sin rolle, med begrunnelsen om at Unn ville blitt en del av hennes spill. Følgelig ville det vært vanskelig å få et nært og tett vennskap (Fredwall, 2004, s. 219).

Her er jeg uenig i det Fredwall hevder, ettersom det fra romanens start hele tiden er vektlagt hvilken draging jentene føler mot hverandre. Dersom man leser romanen i tråd med «Einsam» blir det tydelig at Unn heller er ensom, enn at hun ikke ønsker å være en del av det sosiale spillet. Et vesentlig argument for dette er at jentene har blikkontakt, og en nonverbal kommunikasjon i romanens start:

Om litt hende det at Siss byrja kjenne auga av Unn på seg i timane. [...] Siss kjende det som ei underleg kribling i koppen. Likte det så ho mest ikkje orka løyne det. [...] Det var ikkje ransakande auge eller avundsjuke, det var *ynske* i dei – når ho var snøgg og snappa dei opp. Der var venting. Unn lest som ingenting så snart dei var ute, nærma seg ikkje. Men rett som det var merka Siss den søte kriblinga i kroppen: Unn sit og ser på meg (Vesaas, 1963, s. 14).

Dragningen jentene føler mot hverandre, og blikkontakten jentene har i romanen, medfører at det ikke er utenkelig at de kunne ha utviklet et nært vennskap, uten at Unn hadde plassert seg på en betraktende avstand. Det er lite verbal kommunikasjon mellom jentene før de møtes, men det er en interaksjon mellom dem gjennom blikk.²⁰ På den ene siden kunne det være at Unn ikke hadde vært like «interessant» og hemmelighetsfull om hun hadde blitt med på det sosiale spillet til Siss, slik som Fredwall hevder. På den andre siden gir derimot ikke romanen uttrykk for dette, ettersom Unn er i en tilstand av ensomhet og de to jentene interagerer. Det virker til at de har et bånd fra romanens start, og en annen form for relasjon enn det Siss har til de andre kameratene.

Ifølge Fredwall plasserer Unn seg bortenfor de andre, ikke fordi hun er sky og har behov for grenser mellom seg og andre, men også fordi hun får anledning til å observere.²¹ Ved å avslå invitasjonen til å være med å leke, avslår hun også å være en del av Siss sin flokk. Unn tar selv initiativ til kontakt, og han hevder ut ifra dette at det er hun som legger forholdene til rette for et mer likeverdig vennskap. Et vennskap hvor de begge får anledning til å fremstå slik de er. Fredwall hevder at Siss prøver å gjenoppta kontrollen ved å spørre om Unn heller vil være med hjem til henne, men Unn ønsker ikke dette (Fredwall, 2004, s. 219). Her er jeg igjen uenig i det Fredwall fremlegger. Unn har et ønsket om en nær relasjon, noe som blir tydeliggjort gjennom blikkene og speilscenen. Når Siss er på vei til Unn beskriver hun møster

²⁰ Sosial samhandling eller interaksjon med andre vil si at vi handler eller gjør noe i forhold til hverandre. Det er en vekselvirkning og gjensidig påvirkning mellom samhandelnde personer gjennom en eller annen form for kommunikasjon (Fryland, 2005, s. 35).

²¹ Fredwall fokuserer her på ønsket om kontroll, men det han beskriver impliserer også en tilstand av god ensomhet, hvor Unn får anledning til å reflektere og inspisere det sosiale spillet, men han bemerker ikke dette.

som ensom: «Det einsame mennesket sat der og var blid» (Vesaas, 1963, s. 11). Videre blir denne beskrivelsen av moster brukt til å beskrive Unn: «Med Unn vart det på same vis då ho kom» (Vesaas, 1963, s. 11). Selv om dette er Siss sitt blikk på Unn, underbygges det også av lærerens kommentar: «Er ho så einsam» (Vesaas, 1963, s. 80). Slik som jeg har vist så langt, og med bakgrunn i «Einsam», er Unn i en tilstand hvor hun veksler mellom god og dårlig ensomhet. Det er ikke ønsket om kontroll og et likeverdig vennskap som hindrer henne i å ta kontakt med andre mennesker, det er heller den sosiale avstanden som oppstår som en konsekvens av ensomheten. Samtidig er det vesentlig at Unn hevder at hun ikke «kan» være med på leken, og dette virker til å ha et annet grunnlag enn ønsket om å ikke være en del av det sosiale spillet til Siss. Grunnene til at Unn stiller seg på avstand og ikke «kan» være med i leken kommer jeg tilbake til senere i oppgaven.

4.3 Isslottet

I romanen er ikke bare isslottet en tilfrosset foss, det symboliserer også avstengte muligheter mellom mennesker, og uttrykker dermed det motsatte av brosymbolet. I tillegg til tittelen er det tre kapitler som har symbolet i overskriften: «Is-slottet», «Slottet stenger» og «Slottet stuper». Disse tre kapitlene antyder hvilken rolle slottet har i romanen. Det virker både forlokkende og truende, det hindrer menneskelig kontakt, samtidig som det fremkaller følelser. Isslottet stenger sorgen og ensomheten Unn sliter med fra omverden, men det får henne også til å erkjenne sin situasjon. Isslottet fungerer dermed som en flukt fra virkeligheten, slik som musikken fungerer som en flukt for mannen i «Det snør og snør».

De to jentene ønsker et vennskap, men for Unn blir det umulig å treffe Siss igjen dagen etter møtet deres, og hun velger å skulke skolen og går til isslottet. Det virker her som om Unn velger den gode ensomheten. En stund for refleksjon og for å bli seg selv mer bevisst. En viss ensomhet kan være nødvendig, det er en betenkningstid som gir anledning til ettertanke. Unn får gjennom den gode ensomhet en mulighet til å tenke over hva som har skjedd og finne svaret i seg selv. Et resultat av valget er hun er alene fremfor å ta del i fellesskapet. Slik som Vesaas påpeker i «Einsam» er det et «fint spel» mellom de ulike formene for ensomhet, og den dårlige ensomheten kan ta over for den gode, og det er dette som later til å skje idet Unn trer inn i isslottet (Vesaas, 1971a, s. 309).

Desto nærmere Unn kommer isslottet, desto gladere blir hun. De menneskene som opplever isslottet er ikke upåvirket av opplevelsen. Dette blir tydelig når manngarden står foran den tilfrosne fossen, i kapittelet «Før mennene dreg bort»:

Dei står ved foten av ismurane med hardspana andlet, det er ferdig til å bryte laus ein sorge-song framfor det stengde, dragande slottet – hadde ein einaste av dei vori vill nok til å byrje, så hadde alle stemt i. [...] Men den eine ville manglar, så songen bryt ikkje fram. Dei er trufaste søkarar, sine hemmelege rom greier dei likevel å stenge og styre (Vesaas, 1963, s. 103-104).

Når manngarden ser på slottet vekker dette følelser, som har med mennenes egne isolerte, indre rom å gjøre. Gimnes mener at selve handlingen i kapitlet, å lete etter Unn, kobler seg til en søken og en opplevelse av noe som er tapt i dem selv. I tillegg vektlegger han at fortelleren har en klar distanse til mennene, ved at de er fortrollet, og fortelleren ser denne tilstanden utenifra (Gimnes, 2013, s. 421). Isslottet representerer de avstengte rommene i mennesker som kan lede til isolasjon. Et moment som forsterker Unn sin ensomhet er at de andre menneskene som oppsøker isslottet ikke kommer seg inn: «*Her* var ei ukjend borg dei oppsøkte, og det såg ut som dødens borg. Slo ein på veggen med staven, så var det hardt som stein. Slaga spratt av og det dirra i armane. Ingenting opna seg» (Vesaas, 1963, s. 101). Dette kan også leses i tråd med «Einsam», hvor Vesaas skriver at den ensommes hus er fullt av hemmelige innganger. Lest slik blir isslottet ensomhetens slott, og det sammenfaller med Ellisiv Steen sin tolkning av isslottet som «ensomhetens, kuldens og dødens katedral» (Steen, 1964, s. 126). Rakel Christina Granaas hevder i sin artikkel «Barnet som krisebærer» at isslottet er «et eksisterende naturfenomen som får en dragende og magisk virkning på de fiktive personene» (Granaas, 2002, s. 162). Hun leser isslottet som et sted som retter oppmerksomhet mot «grunnleggende livsbetingelser og forhold omkring menneskets muligheter til å forstå og skape betydning (Granaas, 2002, s. 162). Isslottet blir i romanen beskrevet som «heimen av kulde» (Vesaas, 1963, s. 60). Kulden tar over i isslottet og isolerer Unn fra omverden. Hun går inn i isslottet, i den gode ensomheten, men den dårlige tar etter hvert over. En følge av at Unn går inn i slottet er at hun detter ned i en av «fallgravene», slik som Vesaas beskriver i «Einsam» (Vesaas, 1971a, s. 313). Dette underbygger at isslottet kan forstås som et symbol på ensomhet og isolasjon. Mennene fra manngarden finner bare små innganger, og det hjelper heller ikke å prøve å hogge i slottet. Siss og kameratene går aldri inn i isslottet, og Unn har dermed trengt seg inn i noe som er stengt for andre. Dette kan uttrykke Unn sin isolasjon og avvising av andre. Hun har i ensomheten stengt seg inne i sitt eget sinn. Isslottet har dermed skapt en distanse mellom Unn og fellesskapet. Distansen og tilstanden

viser til at Unn har en annen type innsikt enn de andre. Vesaas skriver i «Einsam» at «ein er sjåande der andre kan synast blinde» (Vesaas, 1971a, s. 312). Dette tydeliggjør at Unn, som følge av sin tilstand, evner å se de «løynde opningane» i isslottet, som et resultat av at hun er ensom har hun stått på sitt nes og «blitt litt annleis» (Vesaas, 1971a, s. 309). Hun kan dermed se og oppleve ting de andre ikke evner. I sammenheng med «Det snør og snør» blir også Unn, i likhet med novellesubjektet, i dobbelt forstand isolert. Hun har kuttet sambandslinjene og er gjennom dette isolert, men samtidig isolerer isslottet henne også fra omverden. Manngarden aner at Unn er inne i slottet, men hun er utilgjengelig for dem. Manngarden «synast blinde», de kan ikke nå eller finne Unn (Vesaas, 1971a, s. 312). Dette bekrefter også hvor langt inne i ensomheten Unn er.

4.3.1 Unn

Isslottet selv er med på å fremme Unn sin ensomhet. Hun tar av seg kåpen og legger igjen skolevesken for å kunne komme gjennom de trange åpningene. Hun kommer inn, lenger og lenger, og det er lett for henne å finne nye rom: «Det var som dei opne seg for henne kvar ho kom» (Vesaas, 1969, s. 60). Unn vandrer gjennom sju ulike rom i isslottet, og slottet virker fortrollende på henne: «Ho stirde med oppspilte auge inn i eit framandt eventyr» (Vesaas, 1963, s. 60). I det ene rommet ser Unn et øye av lys. Lars Fetveit hevder i sin artikkel «Det einsame hjartet» at det ikke bare er lys i dette rommet, men også ensomhet. Fetveit begrunner dette med at Unn savner samvær og roper på Siss (Fetveit, 1970, s. 364). I novellen «Det snør og snør» begynner mannen å rope navnene «som kan ha tydd den største glede og den største sorg» (Vesaas, 1959, s. 217). Når de står midt i sin dypeste ensomhet og isolasjon kommer det som har vært av betydning frem, og dette uttrykker en lengsel etter samvær, og bekrefter dermed tilstanden. Ropene og lengselen etter sosialitet kan også løfte frem at de erkjenner sin situasjon for sent. Både Unn og novellesubjektet er isolert, og følgelig kan det tyde på at de er for langt inne i sin tilstand i erkjennelsesøyeblikket.

Unn sin vandring inn i isslottet kan også bli lest som en vandring i hennes eget sinn. Dette blir tydeliggjort når hun kommer inn i «gråtar-rommet» (Vesaas, 1963, s. 62). I rommet drypper det vann fra veggene, noe hun opplever som tårer. Etter hvert går det opp for Unn at det er hun selv som gråter. Gjennom isslottet får hun innsikt i sin egen situasjon og tilstand. Hun kan ikke lenger avse menneskelig kontakt, og roper «Siss», men erkjennelsen kommer for sent. Myhren belyser også dette momentet, og hevder at når Unn har vært gjennom «gråtar-rommet» kommer hun til en mer bevisst erkjennelse av sin tilstand, og at hun ikke tidligere

har forstått hva som er i ferd med å hende (Myhren, 1987, s. 29). Denne scenen støtter at Unn er ensom, og at hun er for dypt inne i sitt eget vesen til å finne veien tilbake, slik som hun er for dypt inne i isslottet til å finne veien ut. Unn blir dermed offer for «fallgravene», og går til grunne i sin ensomhet. Hun er dermed ikke «ukuelge» i sin ensomhet (Vesaas, 1971a, s. 313).

I det siste rommet blir dråpene gjort om til musikk:

Dropane byrja å spela for henne. Først hadde ho ikkje høyrte noko anna enn den mektige duren her – men no skilde det seg ut eit plim-plam frå dei fallande dropane. Dei tøygde seg frå det låge loftet og fall ned på istappar og i småpyttar – og der var song i det, einstonig og uavlateleg, plim-plam, plim-plam (Vesaas, 1963, s. 67-68).

Som vist i «Einsam» og «Det snør og snør» symboliserer tone at man er i samklang med andre. Dråpene spiller her musikk, og ikke støy, og det antyder at det harmoni. Musikken kan dermed vise til at hun erkjenner sin situasjon og godtar at hun har oppnådd denne erkjennelsen for sent. Det lysende øyet ser mot Unn: «Men ho kjende at det såg på henne frå lysvinkelen sin, og ho var nøydd til å lyfte andletet og møte auget fullt ut. Her er eg. Her har eg vori heile tida. Eg har ikkje gjort noko» (Vesaas, 1963, s. 69). Myhren hevder at isslottet og kulden har seiret i den forstand at Unn har mistet muligheten til et tillitsfullt liv sammen med andre, men når solen kommer igjennom isveggene må dette betraktes positivt (Myhren, 1987, s. 54). Med bakgrunn i den skamfølelsen Unn har følt på hevder Myhren at hun i sin dødsstund forstår at det ikke er noe hun behøver å skjule, og at hun ikke «trenger å frykte en evig dom» (Jf. tidligere siterte passasje hvor Unn tror hun ikke kommer til himmelen) (Myhren, 1987, s. 54). Hun hevder at Unn finner sjelefred i døden (Myhren, 1987, s. 54). Når Unn ser øyet av lys kommer det frem at tankene har blitt enklere: «Kulden hadde lamma dei bit for bit» (Vesaas, 1963, s. 68). Etersom kulden representerer ensomhet, viser dette, slik som Myhren hevder, til en erkjennelse av at hun er for dypt inne i sin ensomhet og isolasjon til å komme ut av tilstanden. Isolasjonen bekreftes også rett før hun sovner inn: «Unn hadde mista samband med alt anna enn lys. [...] Ho var sove-ferdig, var ho ikkje varm òg? Kulde var her i alle fall ikkje» (Vesaas, 1963, s. 70). Det er varmen som tar over for kulden når Unn erkjenner hva som er i ferd med å skje. I tillegg har hun bare «samband» med lyset i rommet, noe som underbygger at de andre sambandslinjene hun har hatt er brutt. Hun er dermed isolert slik som novellesubjektet. I motsetning til mannen i «Det snør og snør» kan det ut ifra varmen og musikken leses som at Unn er forsont med dette utfallet.

Ettersom Unn har mistet sin mor er det legitimt å hevde at hennes ensomhet er situasjonsbestemt. Tapserfaringer kan medføre at det er vanskelig å knytte seg til andre, noe som virker gyldig for Unn sin tilstand. Denne erfaringen kan være bakgrunnen for at Unn ikke makter å etablere en nær relasjon til moster. Hun slipper henne ikke inn, og «klipper» henne av når hun prøver å etablere en sambandslinje. Samtidig virker det til at ensomheten er av en emosjonell karakter, da hun mangler en nær tilknytning. Om Unn faktisk er isolert kan også diskuteres. Før hun går inn i isslottet har hun dannet en sambandslinje med Siss, og har en noe «skjør»²² sambandslinje med moster. Dette betyr at Unn i den forstand er i en tilstand av ensomhet før hun går inn i isslottet. Når hun trer inn i isslottet klippes de siste sambandslinjene hun har av. Isslottet fungerer dermed som saksene i novellen.

4.3.2 «Kva er det med Unn?»

Denne gåten, «hva er det med Unn?», er gjennomgående i romanen. Dette har også sammenheng med ensomhetsproblematikken som blir presentert. Den tause, fremmede og utenforstående jenta er borte, men alt i romanen konsentrerer seg om den eller det som er fraværende. I et tidligere delkapittel behandlet jeg noen av grunnen til at Unn kan være ensom og i utenforskap. Det kan være at disse problemene er for komplekse til at Unn selv kan skjønne dem, de er sannsynligvis sammensatte og uoversiktlige. Unn har ikke lengre den grunnleggende kontakten med omsorgspersonene sine, og dette forsterkes etter morens død. Det virker dermed legitimt å hevde at summen av belastninger har ført Unn ut i utenforskap og ensomhet.²³ Myhren belyser også dette momentet og hevder at Vesaas «sikkert med vilje [har] unnlatt å presisere hva som plager Unn», og at han som følge av dette har fått frem at hennes problemer er komplekse, slik at hun selv ikke vil være i stand til å utrede dem» (Myhren, 1987, s. 52). Lest i sammenheng med «Einsam» er det enten utenforliggende

²² Jeg anser her sambandslinjen mellom moster og Unn som «skjør» i den betydning av at relasjonen ikke er nær og fortrolig. Slik som jeg har argumentert for tidligere virker det som moster ønsker en nær og tillitsfull relasjon, men ikke Unn. Sambandslinjen er dermed mindre stabil mellom disse to.

²³ Å undersøke ytterligere de belastningene Unn har opplevd, og faktorene som preger hennes væremåte, ensomhet og utenforskap er for omfattende for denne oppgaven. Dette grunnet at det er flere aspekter som kan trekkes inn dersom man går videre inn i hendelsene i hennes liv, og utforsker påvirkningen og bakgrunnene for dette. Her kunne det blant annet vært relevant å trekke inn tilknytningsteorier av John Bowlby og Mary Ainsworth, for å undersøke relasjonen mellom mor og barn, samt relasjonsteori - for å se hvordan tapet av omsorgspersoner preger oppveksten. Videre hadde det vært relevant å trekke inn Aaron Antonovsky sin teori om salutogenese, som omhandler fysisk og psykisk helse. Teorien fokuserer på hva som fremmer god helse og gir individer økt mestring og velvære. En annen teori som kunne vært vesentlig for å se på Unn sin ensomhet er resiliens som omhandler hvordan noen kan klare seg bra på tross av hendelser eller erfaringer som oppfattes som belastende. Se: Antonovsky (2012), Borge (2018), og Ainsworth og Bell (1970).

hendelser som medfører dette, eller at det er hennes «veikskap» (Vesaas, 1971a, s. 310). Det er tenkelig at det er belastningene Unn har opplevd som er de utenforliggende hendelsene, og de som har ført henne ut i ensomhet og isolasjon. Følgelig er hun uskyldig i sin tilstand, slik som Vesaas hevder i «Einsam» (Vesaas, 1971a, s. 310). Det er også tenkelig at disse hendelsene medfører at hun føler at hun ikke «kan» være med i leken, og at belastningene fører til en distanse mellom Unn og andre mennesker. Denne distansen medfører at Unn er bærer av dårlig ensomhet.

Dagen etter møtet med Siss er Unn splittet i sine følelser. På den ene siden ønsker hun å møte Siss, men holdes tilbake av skam for å ha skremt henne vekk:

Til skolen og til Siss.

Og ikkje tenke på *det andre* i dag!

I det same slo det ned i henne kor umogleg det var å møte Siss att no berre nokre timar etter den pinsame måten dei hadde skilst på. Ho hadde skremt Siss så Siss flydde. Gjekk ikkje an å treffe henne like etterpå! Gjekk ikkje an å gå på skolen i dag (Vesaas, 1963, s. 44).

Hva «det andre» er, gir som nevnt ikke romanen noe klart svar på. «Det andre» kan her være de tolkningene som ble lagt frem i et tidligere delkapittel – som tap av foreldre, å være født utenfor ekteskap, flyttet til ny bygd, pubertet og seksuelle overgrep. Svaret på gåten får leseren aldri vite. Løsningen på skamfølelsen for Unn blir, mer eller mindre ubevisst, å flykte fra fellesskapet. Når Unn velger å skulke skolen fremstilles det som tilfeldig at hun ender opp med å dra til isslottet: «Bom! sa det og braka borte i den svartblanke stål-isen på vatnet. Det var bra! Det gav henne løysinga. Ho visste straks kva ho skulle: Ho ville gjera den is-turen» (Vesaas, 1963, s. 46). Denne konkrete dagen velger Unn å gå inn i isslottet, og hun velger dermed ensomhet fremfor fellesskap. Som nevnt tidligere virker det som Unn velger den gode ensomheten denne dagen, men dette medfører også at hun bekrefter sin tilstand av ensomhet, ved å gå lenger inn i seg selv, og stenge andre mennesker ute.

Når Siss er på vei hjem fra møtet med Unn blir leseren for første gang møtt med den gjennomgående gåten i teksten, «Kva er det med Unn?» (Vesaas, 1963, s. 38). Teksten selv gir ikke noe svar på dette, men spørsmålet forskyves etter hvert fra Unn og over til Siss, da tre av mennene fra manngarden har fått nyss i at hun vet noe om Unn:

- Kva fortalde Unn deg?

- Ingenting.

- Skjønner du at dette er alvor? Vi spør deg ikkje for å plage deg, vi spør for å finne Unn. Du har sagt at -

- Det var berre noko eg sa!
- Det trur eg ikkje. Eg ser på deg at du veit noko. *Kva sa Unn?*
- Det kan eg ikkje seia.
- Kvifor det?
- Fordi det ikkje var slik, ho *sa* det ikkje! Og ho sa ikkje eit ord om at ho ville gøyme seg bort (Vesaas, 1963, s. 93).

Problemet er at Siss egentlig snakker sant, det hun vet kan ikke settes ord på, ettersom Unn ikke har fortalt det. Siss vet ikke hva hun vet, av den grunn at hun «røynde då Unn ville til å fortelje» (Vesaas, 1963, s. 86). Dermed er den eneste hemmeligheten mellom jentene at det var en hemmelighet. Etter leteaksjonen når Siss er syk, kommer spørsmålet igjen, «Hva vet Siss om Unn». Når Siss våkner fra feberfantasiene får hun beskjed av mor om at hun har snakket i søvne:

- Du har sett mangt i dag du. Du har i alle fall rørt om mykje og mangt.
- Kva var dette? Med eitt var ho som naken og drog over seg.
- Kva har eg?
- Ho måtte dekke over med eitkvart, måtte setje i med noko (Vesaas, 1963, s. 106).

Siss er her redd for at hun skal ha sagt noe. Etter at hun har våknet fra feberfantasiene kommer det i samtalen med moren frem at faren og resten av letemannskapet vil vite hva Siss vet:

- Det er ingen ting, har eg sagt!
- Men er du sikker på det, Siss? Du har sagt ein god del som seier mot deg no under feberen. Du har nemnt underlege ting.
- [...]
- Men når eg seier at eg kan ikkje fortelje dei noko ting, så kan eg ikkje meir då! (Vesaas, 1963, s. 108)

Siss forteller her det hun faktisk vet om Unn, at hun ikke vet noe. Siss får etter hvert et sammenbrudd, noe som resulterer i at de andre barna får beskjed om at de ikke skal snakke mer om Unn. Dette blir tolket av henne som at de andre har glemt henne. Siss inngår dermed «lovnaden»: «Det lovar eg deg at eg ikkje vil tenke på noko anna enn deg. Tenke på alt eg veit om deg. Tenke på deg heime og på skolen, og på skolevegen: Tenke på deg heile dagen, og dersom eg vaknar om natta» (Vesaas, 1963, s. 114). Troskapsløfte kommer som en følge av nærheten i speilscenen. Det er en insistering på å alltid tenke på Unn, og at både hun og løftet aldri skal glemmes. Løftet peker også frem mot skyldfølelsen Siss etter hvert føler på, som følge av dragningen mellom «lovnaden» og fellesskapet

4.3.3 Siss

4.3.3.1 *Fuglen: den dårlige ensomheten/ Fuglen og lovnaden*

Romanen inneholder flere prosalyriske tekster som kan forstås som løsrevne kommentarer til handlingen. Et av disse prosadiktene er «Fuglen». Det er et lite kapittel i del II, og omhandler en fri fugl med ståklør som streifer over vinterlandskapet. Vinden har blåst vekk all snøen på isslottet, og det kommer frem slik det virkelig er. Som en følge av det blir fuglen bundet til slottet, og kaster seg ned mot det samme punktet, før den flyr opp igjen og gjentar handlingen. Fuglen blir dermed bundet til en tvangshandling. Teksten har en aural forteller, og fremstår som en frittstående tekst, som ikke direkte er knyttet til handlingen. Starten av teksten presenterer en rovfugl, som er herre i luftrommet hvor det er «audt for andre liv» (Vesaas, 1963, s. 131). «Dei sprikande ståklørne var iskalde. *Frostvinden* ylte mellom dei under floget» (Vesaas, 1963, s. 131, min utheving). Med bakgrunn i «Einsam» er det også mulig å tolke fuglen som et symbol for isolasjon, ettersom «frost-vinden» er et uttrykk for isolasjon i sakprosa (Vesaas, 1971a, s. 310). Gimnes hevder at fuglen i den første delen er suveren, og at dens posisjon er en absolutt maktposisjon, mens den andre delen av teksten er preget av en dynamisk spenning mellom makt og avmakt, frihet og tvang. Dette ettersom isslottet binder fuglen til tvangshandlingen, og fuglens allmakt blir til avmakt. Han mener at «isslottet bind han og forviller han, gjer han 'til fange av sin eigen fridom'» (Gimnes, 2013, s. 428). Med følge av dette mener Gimnes at den bundne kraften til fuglen peker til «den forvillinga og dei veldige, bindande kreftene som isslottet set i spel i Unn og Siss og mennene i manngarden» (Gimnes, 2013, s. 428). Ifølge Myhren kan «lovnaden» bli sett i sammenheng med denne fuglen. Hun tolker fuglen sitt mønster i luften, og den selvvalgte tvangen, sammen med Siss sitt løfte om å alltid tenke på Unn. Hun mener at dette viser hvor farlig «lovnaden» kan være for Siss. Myhren løfter også frem at troskapsløftet slik sett er i ferd med å bli en tvangstanke (Myhren, 1987, s. 32). «Lovnaden» får Siss til å distansere seg fra fellesskapet med foreldre og venner. Den får henne til å tro at naturlig samvær med andre er et svik mot Unn. Chapman hevder at fuglen representerer døden, og at dette kan bli Siss sin skjebne dersom hun ikke klarer å fri seg fra «lovnaden» (Chapman, 1969, s. 192). Giulia Grimstad mener derimot i sin artikkel «Is-slottet av Tarjei Vesaas» at fuglen ser Unn inne i isslottet, og at det er dette som binder fuglen til en tvangshandling (Grimstad, 1971, s. 49). Rovfuglen minner leseren på at Unn sitter inne i isslottet, men samtidig peker den fremover mot «lovnaden» og hva som kan skje med Siss dersom hun binder seg til troskapsløftet.

4.3.3.2 *Fra ensomhet til fellesskap*

Utviklingen til Siss i løpet av romanen kan bli sett på som en vandring i hennes eget indre isslott. Som tidligere nevnt virker det som Siss er ensom fra romanens start. Vennskapene med skolekameratene synes å være mindre nære, og hun uttrykker en lengsel etter en tillitsfull relasjon, noe som blir tydelig i speilscenen. Hun har et støttende sosialt nettverk, men behovet for tilknytning er ikke tilstrekkelig tilfredsstillt. Dette blir poengtert dagen etter møtet hos Unn: «Ei lita stund måtte Siss ligge og tenke på dette nye det skulle bli heretter. Ho gjorde det høgtidsamt for seg ved å tenke: Eg er for alltid ven med Unn. Gjorde det så kostbart ho kunne få det til» (Vesaas, 1963, s. 75).

Under leteaksjonen etter Unn heter det: «Ho fall brått saman i eit holt ved tanken på Unn» (Vesaas, 1963, s. 89). Dette kan sees i sammenheng med «fallgravene» Vesaas beskriver i «Einsam» (Vesaas, 1971a, s. 313). Under leteaksjonen går Siss inn i den dårlige ensomheten, som en konsekvens av at Unn er borte. En virkning av sorgen og «lovnaden» er at Siss har tatt på seg Unn sin rolle. Hun isolerer seg dermed fra fellesskapet. «Lovnaden» blir et resultat av tapserfaringen, og den truer hele Siss sin tilværelse, og lokker henne inn i ensomhet. Hun opplever, i likhet med Unn, en situasjonsbestemt ensomhet. Det virker som tapserfaringen er så stor at det er vanskelig for Siss å knytte seg nært til andre mennesker i tiden etter. En virkning av dette er at Siss kan forbli i ensomhet. Hun har fortsatt sambandslinjene til klassevenninne i behold, men dersom «lovnaden» tar overhånd, vil hun kunne bryte disse, og følgelig gå fra ensom til isolert. Dette momentet underbygger også det «fine spelet» de ensomme har (Vesaas, 1971a, s. 309). Det skal ikke mye til å komme ut av ensomheten, men det skal heller ikke mye til før den går over i en form som truer tilværelsen, og sambandslinjer kan bli brutt.

Siss har et godt sosialt nettverk. Når hun trekker seg unna de andre, ønsker de fortsatt at hun skal være en del av leken, og de vil ha henne med på søndagstur. Ikke helt uvillig blir Siss med, og de drar inn mot isslottet. Når vennene går innover bestemmer Siss seg for at hun vil gå alene, og svikter dermed båndene til klassekameratene: «I stad gjekk ho skamfull frå veninnene. No stod ho skamfull fordi ho liksom svikta noko då ho gjekk med dei. Gløynde lovnaden for lokkande veninneauge og munnar, og ein skitur» (Vesaas, 1963, s. 146-147). I tråd med «Einsam» kan dette leses som en lengsel etter samvær. I «Einsam» står det at: «Storleiken av saknet mæler just i det å misse all dømekraft» (Vesaas, 1971a, s. 312). I forbindelse til *Is-slottet* kan Siss miste dømmekraft på to måter. På den ene siden kan man

hevde at savnet etter Unn gjør at Siss mister dømmekraft og inngår «lovnaden». På den andre siden kan man derimot hevde at hun mister vurderingsevnen som en følge av savnet etter samvær. Hun glemmer dermed «lovnaden», og blir med vennene på tur. Slik som det blir lagt frem virker det som det er den andre tolkningen av dette som er gyldig her. Siss lengter etter samvær med de andre barna, og bryter dermed løftet hun har inngått med seg selv. Dette momentet underbygger at Siss er ensom ettersom hun føler på en lengsel. Hun blir med på turen, og dette viser at hun ikke har brutt kontakten med de andre vennene. Hun er derfor fortsatt i en tilstand av ensomhet.

Siss kommer frem til isslottet alene, og klatrer oppå det. Når hun begynner å utforske slottet får hun et syn av Unn inne i det, noe som gjør at hun må akseptere at venninnen er død. Fortelleren poengterer at det var et syn hun så: «Ho såg eit syn, såg Unn» (Vesaas, 1963, s. 147). På den andre siden skriver Haldis Moren Vesaas i *Båten om dagen* at Tarjei Vesaas selv skal ha sagt at Siss virkelig ser Unn i isen (Vesaas, 1976, s. 132). Om det er et syn eller ikke får det «lovnaden» til å virke meningsløs, og Siss kan slik sett fri seg fra den. Ettersom Unn sitt navn ikke lenger blir nevnt tror Siss at de andre har glemt henne, og som en følge av dette føler hun seg moralsk forpliktet til å stå ved sitt løfte. Å bryte løftet er ikke tilsvarende å frigjøre seg fra det. Bare ved å konstatere at Unn lever videre i andre kan hun frigjøre seg.

På oppfordring fra foreldrene, drar Siss til moster for å snakke med henne. Her får hun vite at moster vil selge huset sitt dersom Unn ikke kommer tilbake. Moster sin tro på at Unn fortsatt lever får Siss til å tvile på synet i isslottet. En konsekvens av dette er at Siss isolerer seg mer fra de andre, og det er nå hun som står for seg selv ved veggen i skolegården. Samtidig blir hun fortvilet da hun oppfatter situasjonen som om hun er alene med tankene om Unn. Rundt juletider gir derfor moren Siss en gave: «Det er du som kan få lov til å berre tenke på Unn» (Vesaas, 1963, s. 128). Denne gaven er delvis uskjønnelig for Siss. Gaven er rettet mot det å alltid tenke på Unn og «lovnaden», samtidig tolker Siss dette som at Unn vil komme tilbake. En dag bekrefter moster at hun vil selge huset og reise vekk. Den siste kvelden før moster reiser tar hun med Siss på tur:

Eg har høyrst at du har stengt deg av på skolen, og jamvel delvis hos foreldra dine.

Siss sa fort:

- Det hadde eg gjort ein lovnad om.

- Ja, eg skjøna at det måtte vera eitkvart slikt – og eg må vel vera takksam for det, for skyldskaps skuld, liksom. Eg vil ikkje at du skal fortelje meir om detta. Men du må ikkje lova til du øydelegg deg, og når det etter kvart ikkje har noko meining heller (Vesaas, 1963, s. 164).

På denne turen om kvelden frigjør moster Siss fra lovnaden. Konsekvensen av «lovnaden» er at Siss har falt ut i den dårlige ensomheten, noe som tilsier at troskapsløftet fungerer som Siss sin «sjølvлага fallgrav» (Vesaas, 1971a, s. 313). Ved hjelp av moster og synet i isslottet innser Siss at hun har «dikta i si alt for djupe einsemd». Moster hjelper Siss opp av denne fallgraven, og dermed har hun mulighet til å «samle trådande og høyre tonane» (Vesaas, 1971a, s. 313). Dette står i motsetning til mannen fra «Det snør og snør». Han har ikke mulighet til å «samle trådane og høyre tonane», da han har brutt sambandslinjene og musikken er i dissonans. Mannen er ikke samklang med samfunnet rundt, slik som Siss er. Det er moster som setter i gang avisningsprosessen i Siss. Denne isen hun har lagt rundt seg må smelte før hun kan vende tilbake til fellesskapet:

- Ja. Du sa dei hadde slutta. Ja du har nok ikkje høyrnt noken nemne den vonde hendinga på lenge no. Med deg, altså. Det vart sett stoppar for det av doktoren som såg til deg. På skolen har dei fått det innprenta òg.

[...]

Siss stod framleis og tagde. Mangt som hadde undra henne, fekk ho no forklaring på. Moster sa:

- Du kan høyre det no, når det er over. Når vi ikkje ventar lenger.

Siss sette i:

- Er det over? Kva er over!

[...]

- Du må altså ikkje tru at folk har heilt gløymt den dei leita etter. Det har dei ikkje, det veit eg. Dei har hjelpt meg til at eg er helt rådlaus nå då eg skal reise, eg burde gått rundt og takka alle menneske. Men eg greier det ikkje, eg er ikkje slik laga (Vesaas, 1963, s. 165-166).

Moster bekrefter dermed for Siss at Unn ikke er glempt. Det er dette momentet som frigjør henne fra løftet. Siss er ikke lenger moralsk forpliktet til å holde på «lovnaden». Som nevnt måtte hun konstatere at Unn lever videre i andre for å frigjøre seg, og moster bekrefter dette nå:

- No må du seia kva som er over, som du sa.

- Det er over for deg, for di part.

- Å, nei –

- Trur det nok likevel. Vi har ikkje meir å vente på. Ho er borte og ho lever ikkje.

[...]

- Høyr no her, Siss, det er det eg vil be deg om før eg dreg frå her, at du prøver å gå tilbake til alt du hadde. Du sa du hadde gjort ein lovnad. Men det kan ikkje bli meir det, når den andre parten ikkje er meir. [...]

- Ja, høyr her: Ho kjem ikkje att, og du er løyst frå det du har lova (Vesaas, 1963, s. 166-167).

Rollen Siss har tatt på seg som den ensomme står nå i veien for å vende tilbake til fellesskapet. I likhet med Unn føler hun på en skam, en skam over å ha stengt seg bort fra de andre. Hun har tatt avstand fra de andre over så lang tid at hun nå er avhengig av andre

menneskers innsikt og støtte for å komme seg gjennom sin krise, hun klarer det ikke alene. Siss trenger derfor bekreftelse på at de andre ønsker henne tilbake. Hun har behov for å bli anerkjent av de andre barna.

4.3.3.3 Treblåserne og våren sin ankomst

Som nevnt er det flere prosalyriske tekster i romanen, og disse antyder også værforandringene. Etter «Draum om nedsnødde bruer» følger kapitlet «Svarte dyr på isen» som henviser til at vårværet vil komme, og danner en bevissthet rundt årstidssyklusen. Snøen som var dominerende i tidligere i romanen, blir nå mindre fremtredende. Den «milde straumen» møter menneskene, og vinden gjør dem annerledes, de blir «ein augneblink som dei helst ville vera. Den våte vinden i vintermørket kan få mennesket til å lyse» (Vesaas, 1963, s. 140). Men tiden er enda ikke inne for at Siss kan gå tilbake til fellesskapet: «Det har vori kaldt lenge nok – og det blir vel snart like kvast att» (Vesaas, 1963, s. 140). Gimnes mener at dette kapitlet antyder romanforløpet: «[D]en milde straumen og dei svarte innsiktene han har bori med seg, blir eit førevarsel for treblåsarane i romanens siste del» (Gimnes, 2013, s. 431-432). Det er fortelleren som ser og beskriver naturens endringer i prosadiktet, som strekker seg fra kveld til morgen neste dag. Gimnes mener at den «milde straumen» er et «lyrisk, vakkert vårvarsel, lågt, men mektig, med kraft til å ‘kunne jamne ut åsane om det ville’» (Gimnes, 2013, s. 432). Han sidestiller denne strømmen med vinterens kalde uttrykk (Gimnes, 2013, s. 432).

I kapitlet «Slottet stenger» blir det skildret hvordan isslottet nå er i ferd med å løsne. Slik som fuglen vil forsvinne fra den frosne fossen, vil også Siss sine tanker bli opptatt av andre ting. I dette kapitlet blir kampen mellom sola og isen, varme og kulde, skildret. Det er i like stor grad en skildring av Siss sine tanker; dragingen mellom ensomhet og kontakt. I det nest siste kapitlet i del III dukker «treblåsarane» opp. Det er en liten tekst, som er skilt ut med dobbelt linjeavstand. Gimnes hevder at de er koblet til Siss sin opplevelse av kampen mellom liv og død, lys og mørke, men at «treblåsar-viet frigjer seg også frå det begrensande perspektivet til Siss og blir eit subjekt, eit lyrisk vi som tematiserer sin eigen eksistens» (Gimnes, 2013, s. 433). Han hevder at treblåserne er iboende årstidssyklusen, de er ventet og dukker opp når tiden er moden, men de har også selv en bevissthet om den syklusen de er en del av (Gimnes, 2013, s. 433). Treblåserne varsler våren som kommer og samklangens Siss vil finne tilbake til. Det er livskraftene som lokker, og lengselen etter fellesskap har meldt seg hos Siss, når de

dukker opp. Kampen mot isslottets krefter setter seg dermed opp mot treblåserne, det henviser til romanens tematikk, fellesskap og ensomhet.

4.3.3.4 Slottet stenger: Siss finner tilbake til fellesskapet

Det er de andre barna som samler trådene og leder Siss gjennom de siste vanskelighetene og tilbake til fellesskapet. Siss trenger anerkjennelse av de andre for å ta sine siste steg ut av ensomheten, og med bakgrunn i dette foreslår hun at de skal gå en tur til isslottet sammen, noe de andre blir med på. Gjennom dette viser Siss at hun er «ukueleg» i sin ensomhet. Hun makter å reise seg opp igjen, for å kunne «samle trådane og høyre tonane» (Vesaas, 1971a, s. 313).

De møtes om morgnen for å ta turen til isslottet. Siss er tidlige ute for å være den første, men den nye lederjenta er der allerede. Siss sin lengsel etter samvær, fellesskap og sosialitet blir synliggjort når hun møter denne jenta: «Siss hadde stått sett på dette gjennom vinteren, og byrja lengta etter selskapet hennar, men var aldri komen nær» (Vesaas, 1963, s. 114). Under møtet med leder-jenta, undertrykker hun sin lengsel etter selskap. Selv om hun lengter tilbake til samklang med de andre blir det vanskelig for henne:

- I det same kom eit vandrande mørker mellom dei: Ho kvakk og sa hovudstup:
- Men du må ikkje koma til meg!
- Kva?
- Og ikkje eg til deg!
- Kva?
- *Elles går det som før*, sa Siss vilt.
Leiar-jenta greip fast i Siss.
- Bli ikkje borte att no – vi er med deg. Ikkje borte att no (Vesaas, 1963, s. 193-194).

Siss er her redd for hva som kommer til å skje dersom hun blir venn med leder-jenta. På skolen etter møtet med Unn tenkte Siss: «På tvers av alt som var litt leitt, måtte ho gjera det: gå til Unn og skine av kameratskap» (Vesaas, 1963, s. 77). Siss har altså gitt seg selv et løfte om å alltid være venn med Unn, men hun forsvinner før vennskapet på ordentlig blir etablert. Når hun nå kjenner på en lengsel etter venner, kan det være frykten for å miste sambandslinjene som kommer over Siss. Hun blir dermed skremt, men leder-jenta viser at utfallet ikke skal bli som sist. Mens de venter på de andre barna, tenker Siss om leder-jenta: «Vi vil sjå einannen saman i ein spegel» (Vesaas, 1963, s. 193). Dette forteller hvilke forventninger Siss har til et mulig vennskap med denne jenta. Hun kan bli hennes nye nære

venninne. Det er en samklang mellom jentene, et grunnlag for en tillitsfull relasjon, og en veletablert sambandslinje.

Like etterpå kommer de andre barna, og Siss er straks i midten av flokken igjen. Barna kommer frem til isslottet og klatrer sammen på det. Isen brister og de faller i vannet, men alle berger seg i land. Etter dette må Siss gå litt unna, være for seg selv, men det er nå hun tar det siste steget tilbake til fellesskapet:

Nei, eg går ikkje ifrå dei no.

Eg har gått *til* dei no.

[...]

I dag går eg for alvor ifrå det eg har lova (Vesaas, 1963, s. 204).

Siss er dermed gjenforent med de andre barna, og har gått fra «lovnaden». Ved hjelp av sitt sosiale nettverk har hun klart å «samle trådane» og «høyre tonane» igjen, og slik sett har hun kommet opp av sin «fallgrav» (Vesaas, 1971a, s. 313). Da hun ikke har brutt sine sambandslinjer, har hun mulighet til samklang med omgivelsene. Hun havner dermed ikke i dissonans, slik som novellesubjektet. Siss har gjennom sin ensomhet fått «ei herding som er god å ta med på neset» (Vesaas, 1971a, s. 313). Hun har fått ny innsikt, og «smaka nøye på det». Hun har kommet seg ut av sitt eget indre isslott, og funnet tilbake til fellesskapet. Dette står i motsetning til både Unn og novellesubjektet som ikke har et sosialt nettverk som fungerer som ressurser i en krise og fanger dem opp. Unn og mannen fra «Det snør og snør» må gjennomgå sine krise alene, og det er tilsynelatende fatalt i begge tilfeller.

«Slottet stuper» er romanens avslutningskapittel, og er en beskrivelse av hvordan våren og elvens krefter smelter og løsner isslottet, slik at det styrter utfor fossen. Det er ingen som er til stede når isslottet faller, men fortelleren kan se det, og gjengir hva som skjer. Det kan dermed fremstå som at romanen slutter lykkelig, men samtidig er det, for leseren, et nærvær av Unn sin døde kropp i vårflommen. Det hentydes ikke til hovedpersonen Siss, i dette kapitlet, men samtidig er man klar over at forløsningen av isslottet er en parallell til isen i Siss sitt indre. I kapitlet blir kampen mellom solen og isen skildret, og dette er en parallell til tankene til Siss, dragningen mellom isolasjon og kontakt. Skildringen relaterer seg dermed også til kampen mellom kulde og varme som blir skildret, der varmen, som en naturlig del av årstidssyklusen, vinner over kulden. Når slottet stuper står det at: «Ingen er så djupt inniblanda at dei kan vera med» (Vesaas, 1963, s. 206).

4.4 Ei herding som er god å ha på neset

Unn er fra romanens start ensom. Hun står i skolegården og har trukket seg unna de som kan og ønsker å danne en relasjon til henne. I motsetning til novellesubjektet i «Det snør og snør» er hverken Unn eller Siss alene. De har mennesker rundt seg. Selv om jentene er en del av et fellesskap er de likevel bærere av ensomhet. En faktor for ensomhet er om ens sosiale omgang med andre tilfredsstillende behovet for tilknytning (Svendsen, 2015, s. 24). Både Siss og Unn har omsorgspersoner de virker å ha et distansert forhold til. I motsetning til Unn har Siss et solid sosialt nettverk, hun er lederen av vennegjengen, men hun mangler en nær tilknytning til et annet menneske. Hun er dermed bærer av en emosjonell ensomhet. Unn sin ensomhet virker å være mer kompleks. På den ene siden kan hun være i en tilstand av sosial ensomhet, da hun mangler sosial integrasjon, men hun virker på den andre siden å mangle nære relasjoner. Ingen av de andre romanpersonene har noe imot henne: «Var ikkje noko i vegen med henne» (Vesaas, 1963, s. 12). Unn er bærer av god og dårlig ensomhet, men også emosjonell ensomhet, da hun mangler nære relasjoner.

Lengsel er en annen forutsetning for ensomhet. Slik jeg ser det virker det som om begge jentene lengter etter en nær relasjon. Opplevelsen i speilscenen løfter frem behovet for kontakt og lengsel etter samvær. På vei til isslottet tenker Unn: «Med ein gong var ho ikkje åleine. Hadde funni noken ho kunne fortelje all ting til, snart» (Vesaas, 1963, s. 48). Siss uttrykker også lengsel, i sin glede over vennskapet:

Det gjekk opp for Siss kva orda av Unn i grunnen bar i seg: ho skulle vera her alltid. Venskapen deira låg open som ein ljuvleg veg framigjennom. Det var ein stor ting skjedd.
- Javisst høver det godt. Då kan vi treffast endå meir.
- Vi treffast no kvar dag på skolen.
- Det gjer vi no òg (Vesaas, 1963, s. 24)

De har begge en lengsel etter et nærvær, en som kan se og bekrefte dem. Et paradoks er at denne lengselen blir synlig i speilscenen, hvor de opplever en intens nærhet. Det dannes et oss i denne scenen og de smelter sammen til en person. Som nevnt i kapittel to hevder Lisbeth Wærp at det er en forskyving av tematikken med *Kimen*. Hun hevder at den går fra det onde til det vonde. Det onde er lidelsen, uro, angst og ensomhet. Disse temaene varieres mot de motsatte temaene: lengsel, håp, kjærlighet og erotikk (Wærp, 2006, s. 226). Jeg er her uenig med Wærp. Min analyse har vist at ensomhet er en fremtredende tematikk i de tre verkene jeg har tatt for meg. Lengsel, håp og kjærlighet er i tillegg også fremtredende i romanen. I

speilscenen er det lengsel etter nærhet som kommer til uttrykk, det er kjærlighet mellom de to jentene og de andre barna, og håp både om at Unn skal komme tilbake og at Siss skal komme seg gjennom sin sorg og ensomhet. Med bakgrunn i at analysen leses i dialog med «Det snør og snør» og «Einsam» som begge er gitt ut etter 1940, virker denne tematikken fortsatt å være aktuell hos Vesaas.

Begge jentene opplever et tap av en relasjon, og som følge av dette er de preget av situasjonsbestemt ensomhet. Tapserfaringen for Unn virker å være sterkere enn for Siss, slik at Unn ikke klarer å etablere relasjoner og holde på sambandslinjene. Ensomheten til Unn kan dermed true hele hennes tilværelse. Gjennom hjelp fra sitt kontaktnett klarer Siss å komme seg over tapserfaringen, ut av ensomheten, i motsetning til Unn som forblir i den. Som nevnt i resepsjonskapitlet hevder Catherine Wilson at et gjennomgående trekk i forfatterskapet er at det oppstår konflikt som følge av ankomsten av en nykommer i samfunnet (Wilson, 2003, s. 27). Dette er gjeldende for Siss. Det er Unn som bidrar til Siss sin situasjonsbestemte ensomhet, og hennes troskapsløfte medfører at hun går inn i en tilstand hvor hun har «dikta i si alt for djupe einsemd» (Vesaas, 1971a, s. 313). Dette trekket som Wilson løfter frem er derimot ikke gyldig for novellesubjektet i «Det snør og snør». I novellen blir det ikke presentert noen mennesker, annet enn novellesubjektet. Han selv må finne sin indre styrke for å gjennomgå sin krise.

Begge jentene faller ut i den dårlige ensomheten, ettersom de mislykkes med å skape den relasjonen til én eller flere som er nødvendig. De får dermed ikke bekreftet sin verdi, i hvert fall ikke i den utstrekningen som de behøver. Unn går til grunne i sin ensomhet, men Siss har fått «ei herding» (Vesaas, 1971a, s. 313). Gjennom sine sambandslinjer har hun klart å «samle trådane» og er nå klar til å høre tonene igjen. Siss har fått erfare at ensomhet gir innsikt og vekst, men også at det er glidende overganger mellom god og dårlig ensomhet.

5. Avslutning

Is-slottet åpner for refleksjoner rundt ulike former for ensomhet, den gode, så vel som den dårlige og den fullstendige isolasjonen. De to jentene løfter frem ulike virkninger av tilstanden. Gjennom skjebnen til Unn får vi se hvor fatale konsekvenser ensomhet kan få dersom sambandslinjene blir brutt. Hun trodde hun gjorde det riktige valget da hun valgte den gode ensomheten, og gikk til isslottet, men den glidende overgangen mellom ensomhetsformene og isolasjonen gjorde seg gjeldende, og isslottet isolerte henne. Siss viser derimot hvor viktig det er å ha sambandslinjer. Hun har et fellesskap og et nettverk som verdsetter henne og viser henne omtanke. Hun blir anerkjent av sine nærmeste. Dette blir hennes ankerfeste i ensomheten. *Is-slottet* er bygget rundt det menneskelige behovet for kontakt. Som nevnt innledningsvis i oppgaven, fremstår kontakt som helt grunnleggende for mennesket hos Vesaas: «Å få teikn på kontakt er vel kanskje det beste eit menneske opplever. Frå vogge til grav tyrster eit menneske etter kontakt. Det ligg bak alt» (Vesaas, 1985, s. 239). Siss, Unn, novellesubjektet og fortellerinstansen i «Einsam» løfter frem ulike utfall når kontakt uteblir.

Unn løfter frem «det fine spelet» mellom tilstandene og hvor umerkelig det kan endre seg. Det er både likheter og forskjeller mellom Unn og novellesubjektet fra «Det snør og snør», som kan belyse hennes tilstand ytterligere. Novellesubjektet er isolert, har ingen sambandslinjer, og er ei heller ikke en del av et kontaktnett. Det er vanskelig å avgjøre hvilke krefter som vinner i novellen. Saksene klipper av tonene, og dermed produserer mannen bare støy. Musikken som skal bekjempe stillheten er ikke lenger i konsonans, som underbygger at mannen «hardnar i si sjølvлага frost-vind» (Vesaas, 1971a, s. 310). I slutten av novellen virker det som mannen finner sin indre styrke, slik at han kommer seg gjennom sin krise. Unn, i likhet med novellesubjektet, blir isolert. Hun har akkurat etablert en sambandslinje med Siss, men den er skjør. Unn klarer ikke skape en solid og fortrolig kontakt med moster, og nettverket hennes er dermed sårbart. Hun forsøker gjennom Siss å komme inn i fellesskapet, kontakten hemmes, og drømmen ender opp som en «draum om nedsnødde bruer». I isslottet erkjenner hun sin tilstand, hun kan ikke unnvære medmenneskelig kontakt, og går til grunne i sin ensomhet. I denne tilstanden spiller dråpene musikk: «Kvar drope vart som litt av ein song» (Vesaas, 1963, s. 69). Hun er i harmoni med sine omgivelser, i motsetning til novellesubjektet. Det er kulden og ensomheten som vinner over Unn, men likevel bryter solens varme igjennom, og det blir betraktet som noe positivt. Dråpene som

produserer musikk, og ikke støy, viser til at hun godtar at hun har erkjent sin ensomhet for sent. Summen av belastninger har, som vist i analysen, ført Unn ut i ensomhet. Disse belastningen medfører også at hun ikke kan være med i leken, som hun selv sier. I sin tilstand av ensomhet ser Unn der andre «synast blinde» (Vesaas, 1971a, s. 312). Hun har evner de andre ikke har, og ser de «løynde opningane» inn i ensomhetens slott.

Siss sin ensomhet viser derimot frem viktigheten av å ha sambandslinjene sine intakt. Hun opplever en situasjonsbestemt ensomhet som følge av at Unn er borte, men nettverket hennes henter henne tilbake. Dermed er det mye som taler for at Siss har fått en «ein herding som er god å ha på neset» (Vesaas, 1971a, s. 313). Hun går inn i et indre isslott før hun endelig blir forløst, og kan komme videre med dypere innsikt på sin vei inn i voksenlivet. Siss har opplevd at døden er en realitet, og at isslottet er en undergangsmulighet for henne selv, men hun er ikke like «inniblanda» som Unn. Hun kommer seg ikke konkret inn i slottet. Sambandslinjene er redningen for henne. Selv om Siss isolerer seg fra fellesskapet, tar de fortsatt kontakt og strekker ut en hånd. Hun har også fått ny innsikt etter å ha vært i sin «sjølvlaga fallgrav» (Vesaas, 1971a, s. 313). I den første delen av romanen var hun mørkredd. På vei hjem fra møtet med Unn tar mørkeredselen over for rasjonaliteten: «Ho var brått i ein blind kamp med mørkeredsela si. Det sa: Det er eg som er på sidene av vegen» (Vesaas, 1963, s. 37). Etter samtalen med moster, når hun er frigitt fra troskapsløftet, og treblåserne har kommet, heter det: «Nei, mørkredd? Lyse treblåsarar hadde dukka opp og gjekk no på sidene av vegen» (Vesaas, 1963, s. 170). Det ukjente og udefinerbare som var «på siden av vegen» i starten av romanen er ikke lenger noe ukjent for Siss, hun har overvunnet sin frykt, og kan igjen begi seg ut på livet, men nå med flere erfaringer i bagasjen og «lyse treblåsarar» rundt seg.

Dette bringer meg til oppgavens spørsmål: *I hvilken grad kan forbindelseslinjene mellom «Det snør og snør» og «Einsam» gi en bedre forståelse av ensomhetsfremstillingen i Isslottet?* Det er flere steder både likheter og forskjeller mellom tekstene. Vesaas beskriver ensomhet og fellesskap gjennom uttrykk som stillhet, lyd, toner, kulde og varme, og dette blir brukt for å synliggjøre om karakterene er i samklang med omgivelsene. Når de tre tekstene blir lest i dialog utfyller de hverandre og bidrar til nye perspektiver og en utdypelse av ensomhetsfremstillingen. Når novellen leses i dialog med «Einsam» blir det tydelig at toner og musikk er uttrykk for å være i «samband» med omgivelsene. Sambandslinjene lager lyd og uttrykker at man er en del av et fellesskap. Slik som saksene klipper av sambandslinjene for

novellesubjektet, kutter isslottet sambandslinjene til Unn. Distinksjonen mellom de ulike formene av ensomhet kommer tydelig frem gjennom tekstene, og dermed kan de fortelle noe om ensomhetserfaringen til Unn og Siss. Slik som analysen har vist, bærer Unn en god ensomhet når hun går inn i isslottet, men den glir over til en dårlig ensomhet. «Einsam» beskriver ensomhet som en mulighet til vekst, innsikt og utvikling. Det er nettopp vekst, innsikt og utvikling Siss opplever i romanen. Formuleringene og det billedlige språket fra sakprosatexten åpner vei for at man kan trekke linjer til romanen og novellen. Analogiene mellom tekstene utdyper nye sider av romanen, og bidrar til en større forståelse av utviklingen til karakterene og ensomhetsfremstillingen i *Is-slottet*. Tekstene skaper, slik som Gimnes hevder, et ekko-rom, og kommuniserer med hverandre. De er meningsutvidende, og de intertekstuelle referansene blir tydelige, forbindelseslinjene mellom «Det snør og snør» og «Einsam» utvider dermed ensomhetsfremstillingen i *Is-slottet*.

Vesaas forsøker i «Einsam» og skille mellom god og dårlig ensomhet og isolasjon. Han beskriver ensomhet som en tilstand som har verdi i seg selv: «Det er i einsemd ein blir til» (Vesaas, 1971a, s. 309). Han vektlegger nødvendigheten av å kunne trekke seg tilbake, slik at man kan ha mulighet til selvrefleksjon og oppdage seg selv på godt og vondt. Lengselen etter kontakt kan dermed melde seg, og man kan gjenoppta kontakten dersom man ikke har brutt sambandslinjene: «Ikkje langt unna blæs det ein iskald vind. Vinden kring den isolerte. Den som har kutta av sambandslinene. Er blitt ein heilt framand, står der og hardnar i sin sjølvлага frostvind. Ingen går bort og spør korleis det står til» (Vesaas, 1971a, s. 310). De tre tekstene synliggjør at overgangen mellom de ulike tilstandene av ensomhet og isolasjon er glidende, og at sambandslinjene kan være et skjørt nettverk. Romanen og novellen tegner et bilde av «det fine spelet» som blir presentert i «Einsam». Ensomheten er ikke et gode i seg selv, den kan oppleves som en byrde, men vi trenger ikke flykte fra tilstanden, vi kan heller rette oppmerksomheten mot oss selv eller andre. Dersom man slipper noen inn i ensomheten, slik som Siss gjør, er man ikke lenger ensom, man er en del av et fellesskap. I «Det snør og snør» kan slutten tolkes som et håp om at mannen overvinner sin krise, selv om han bare produserer støy. Vesaas beskriver at det er en kraft iboende i mennesket, som gjør at man kommer ut av ensomheten. Ensomhet i seg selv er ikke farlig, det er de glidende overgangene som er farlig. Det finnes alltid håp, selv i de skjøreste nettverk og sambandslinjer. Det er mulig å gjenskape gode relasjoner, som er de ressursene mennesket trenger. Ensomheten i seg selv kan være en styrke, det gir en mulighet til å reflektere over ens egen plass, tilværelsen og den troen på at man finner indre styrke. De litterære figurene til Vesaas viser frem at den gode ensomheten er

et betenkingsrom hvor vi kan forme oss selv, og bli til, men også at den dårlige ensomheten, og den glidende overgangen til isolasjon, kan holdes unna ved at vi er klare over viktigheten av meningsfylte relasjoner til andre mennesker.

Litteratur:

- Ainsworth, M. D. S. og Bell, S. M. (1970) Attachment, Exploration, and Separation: Illustrated by the Behavior of One-Year-Olds in a Strange Situation, *Child Development*, 41(1), s. 49–67. DOI: [10.2307/1127388](https://doi.org/10.2307/1127388).
- Andersen, H. O. (2000) *Spegelsalen: Artiklar om norsk litteratur*. Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Andersen, H. O. (2015) *Bygdemodernisme: Tarjei Vesaas og dei ytste ting*. Oslo: Nouvs Forlag.
- Andersen, P. T. (2015) *Norsk litteraturhistorie*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Anonym (1963) Is-slottet: Ny betydelig roman av Tarjei Vesaas, *Dalane Tidende*, 4. oktober. Tilgjengelig fra: <https://www.nb.no/items/52b278ec6360b791ad039568b38834d3?page=3&searchText=%22is-slottet%22> (Hentet: 5. februar 2020).
- Antonovsky, A. (2012) *Helsens mysterium: Den salutogene modellen*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Borge, A. I. H., (2018) *Resiliens: risiko og sunn utvikling*. Oslo: Gyldendal.
- Borgen, J. (1964) Slottet Vesaas bygget, i Vold, J. E. (red.) *Tarjei Vesaas*. Oslo: Kulturutvalget i Det norske Studentersamfund /Gyldendal, s. 166-173.
- Baumgartner W. (red.) (1971) *Huset og fuglen: tekster og bilete 1919-1969*. Oslo: Gyldendal.
- Chapman, K. (1969) *Hovedlinjer i Tarjei Vesaas' dikning: Å sanse slik det er*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Døskeland, R. (1959) *Kontaktbehov hos barn i Tarjei Vesaas' forfatterskap*. Hovedfagsoppgave. Bergen: Universitet. Tilgjengelig fra: <http://hdl.handle.net/1956/19588> (Hentet: 23. september 2020).
- Elster, M. (1963) Prinsessene i is-slottet, *Arbeiderbladet*, 28. oktober. Tilgjengelig fra: <https://www.nb.no/items/5b2f9c89beca23e73026babbc1603a30?page=7&searchText=%22is-slottet%22> (Hentet: 5. februar 2020).
- Fetveit, L. (1970) Det einsame hjartet: Eit vesaas-motiv, *Syn og Segn*, 76(7), s. 362-367.
- Folkehelseinstituttet (2015) *Fakta om sosial støtte og ensomhet*. Tilgjengelig fra: <https://www.fhi.no/fp/psykiskhelse/psykiskelidelser/sosial-stotte-og-ensomhet---faktaar/> (Hentet: 19. februar 2019).
- Fredwall, T. E. (2004) Mellom nærhet og distanse: Om Unn i Tarjei Vesaas roman Is-slottet, *Edda nordisk tidsskrift for litteraturforskning*, 91(03), s. 218-237.
- Fyrand, L. (2005) *Sosialt nettverk: Teori og praksis*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.

- Gimnes, S. (2002) 'Tid' og 'tilvere' i Tarjei Vesaas' roman Sandeltreet (1933), i Gimnes, S. (red.) *Kunstens fortrolleringer: Nylesingar av Tarjei Vesaas' forfatterskap*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag, s. 23-42.
- Gimnes, S. (2009) Eit kapittel frå resepsjonshistoria til Is-slottet, I Paulson, S. J og Granaas, R. C. (red.) *Dobbeltblikk på Vesaas*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag, s. 237-260.
- Gimnes, S. (2013) ... *angen frå vår stutte tid: Ein studie i Tarjei Vesaas' forfatterskap*. Trondheim: Akademika forlag.
- Granaas, R. C. (2002) Barnet som krisebærer, i Gimnes, S. (red.) *Kunstens fortrolleringer: Nylesingar av Tarjei Vesaas' forfatterskap*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag, s. 162-184.
- Grimstad, G. (1971) Is-slottet av Tarjei Vesaas, *Edda: Nordisk Tidsskrift for Litteraturforskning*, 71, s. 47- 50.
- Gullestad, A. M. mfl. (2018) *Dei litterære sjanrane: Ei innføring*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Halvorsen, K. (2005) *Ensomhet og isolasjon i vår tid*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Hvit lyd (2018) i *Store norske leksikon*. Tilgjengelig fra: https://snl.no/hvit_lyd
Hentet: (1. mars 2020).
- Jonsmoen, O. (1964) Den barnlege isolasjonskjensla. Barneskildring og livstolkning, i Mæhle, L. (red.) *Ei bok om Tarjei Vesaas: Av ti nordiske studentar*. Oslo: Det norske samlaget, s. 273-320.
- Karlsen, M. (2017) *Emosjonelle rom: Fremstillinger av sorg og utenforskap i Tarjei Vesaas' Is-slottet og Hanne Ørstaviks Hyenene*. Masteroppgave. Oslo: Universitetet.
Tilgjengelig fra: <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-60199> (Hentet: 23. september 2020).
- Kittang, A. (2002) Kunstens kalde fortrolling, i Gimnes, S. (red.) *Kunstens fortrolleringer: Nylesingar av Tarjei Vesaas' forfatterskap*. Oslo: Cappelen Akademisk, s. 185-199.
- Kvaale, T. (1963) I Vesaas' fortrolla verd, *Norsk Tidend*, 30. oktober. Tilgjengelig fra: <https://www.nb.no/items/2e7b8024dd5c7d2a235b8d506b41800d?page=3&searchText=%22is-slottet%22> (Hentet: 5. februar 2020).
- Larsen, E. A. (1964) Diktaren Tarjei Vesaas, *Sunnmørsposten*, 14. februar.
Tilgjengelig fra: <https://www.nb.no/items/b8e0067f24828d6793a0d003e0f81759?page=9&searchText=is-slottet> (Hentet: 5. februar 2020).
- Masát, A. (2002) Søken etter livets mysterier, i Gimnes, S. (red.) *Kunstens fortrolleringer: Nylesingar i Tarjei Vesaas' forfatterskap*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag, s. 43-60.
- Mundal, R. (2018) *Tustar før tusten*. Masteroppgave. Oslo: Universitet i Oslo.
Tilgjengelig fra: <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-65898> (Hentet: 23. april 2020).

- Myhren, D. G. (1987) En studie i Tarjei Vesaas' roman *Is-slottet*: Symbolikk og folkloristiske allusjoner, *Norskraft*, 53, s. 22–72.
Tilgjengelig fra: <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-39830> (Hentet: 10. november 2019).
- Nordisk samarbeid, (1964) *Tarjei Vesaas, Norge: Is-slottet*.
Tilgjengelig fra: <https://www.norden.org/no/node/5083> (Hentet: 19. mars 2019).
- Nyquist, A. (1979) *Kelner*. Oslo: Aschehoug & Co.
- Rottem, Ø. (1996) *Etterkrigslitteraturen: Fra Brekke til Mehren*. Bind 1. Oslo: J.W.Cappelens Forlag A.S.
- Rønningen, B. (1969) *Illustrert*, 83(20), 12.mai.
- Skaalvik E.M. og Skaalvik, S. (2013) *Skolen som læringsarena: selvoppfatning, motivasjon og læring*. 2.utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skei, H.,H (2002) Snø og granskog - og løynde eldars land: Om Tarjei Vesaas og forfatterskapen hans, i Skei, H. H., Myhren, D. G, Viken T., Slang, L. C. (red.) *Tarjei Vesaas*. De norske Bokklubbene A/S.
- Skjerdingsstad, K.I. (2007) *Skyggebilder: Tarjei Vesaas og det sanselige språket*. Oslo: Gyldendal.
- Skrede, R. (1947) *Tarjei Vesaas*. Oslo: Gyldendal.
- Skrede, R. (1963) I nobelpris-format, *Dagbladet*, 27. september. Tilgjengelig fra: <http://www.e-pages.dk/dagbladet/10703/15/> (Hentet: 5. februar 2020).
- Skårderud, Finn (2001) Tapte ansikter: Introduksjon til en skampsykologi, i Wyller, T. (red.) *Skam: Perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne*. Bergen: Fagbokforlaget, s. 37-52.
- Solstad, D. (1981) Forsøk på å sirkle inn det særegne ved Tarjei Vesaas' forfatterskap, i Heggelind, K., Skjønberg, S., Vold, H. (red.) *Forfatterens litteraturhistorie: Fra German Wideney til Tarjei Vesaas*. Bind 3. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, s. 238-247.
- Steen, E. (1964) Tarjei Vesaas: *Is-slottet*, *Edda: Nordisk Tidsskrift for Litteraturforskning*, 64, s. 117-128.
- Svendsen, L. Fr. H. (2015) *Ensomhetens filosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Tjora, A. (2020) Utenforskap, i *Store norske leksikon*. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/utenforskap> (Hentet: 15. september 2019).
- Vesaas, H. M. (1976) *Båten om dagen: Minne frå eit samliv 1946-1970*. Oslo: H. Aschehoug & Co.
- Vesaas, H. M. (2007) *I Midtbøs bakkar: Minne frå eit samliv*. Oslo: Aschehoug.

- Vesaas, O. (1985) *Tarjei Vesaas om seg sjølv*. Oslo: Den norske bokklubben A/S.
- Vesaas, O. (1995) *Løynde land: Ei bok om Tarjei Vesaas*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag A.S.
- Vesaas, T. (1959) *Ein vakker dag*. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Vesaas, T. (1963) *Is-slottet*. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Vesaas, T. (1971a) Einsam, i Walter Baumgartner (red.) *Huset og fuglen. Tekst og bilete 1919-1969*. Oslo: Gyldendal Norsk forlag, 1971, s. 309-313.
- Vesaas, T. (1971b) Kraftfelt og kuldefelt, i Walter Baumgartner (red.) *Huset og fuglen. Tekst og bilete 1919-1969*. Oslo: Gyldendal Norsk forlag, 1971, s. 226-227.
- Wiland, S. (2002) Krisens rom: Innlevelse og perspektivering i Tarjei Vesaas' novelle 'Det snør og snør', *Edda nordisk tidsskrift for litteraturforskning*, 90(02), s. 186-200.
- Wilson, C. (2003) Capability and language in the novels of Tarjei Vesaas, *Philosophy and Literature*. 27(1), s. 21-39.
DOI: <https://doi.org/10.1353/phl.2003.0034>
- Wimsatt, W. & Beardsley, M. (1946) The Intentional Fallacy, *The Sewanee Review*, 54(3), s. 468-488. Tilgjengelig fra: <https://www.jstor.org/stable/27537676> (Hentet: 12. mai 2020).
- Wimsatt, W. & Beardsley, M. (1949) The Affective Fallacy, *The Sewanee Review*, 57(1), s. 31-55. Tilgjengelig fra: www.jstor.org/stable/27537883 (Hentet: 12. mai 2020).
- Wojciechowska, E. (1991) Tarjei Vesaas og modernisme - med hovedvekt på 'Brannen', i Lien, A. (red.) *Modernismen i Skandinavisk litteratur som historisk fenomen og teoretisk problem*. Trondheim: Nordisk institutt, AVH, Universitetet i Trondheim, s. 294-298.
- Wyller, T. (2001) Skam, verdighet, grenser, i Wyller, T. (red.) *Skam: Perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne*. Bergen: Fagbokforlaget, s. 9-18.
- Wærp, L. (2006) Menneskebonn (1923), Sendemann Huskuld (1924) og Guds bustader (1925): Tarjei Vesaas' debutbøker og myten om det store skillet i forfatterskapet, i Andersen, P.T. (red.) *Lesing og eksistens: Festskrift til Otto Hageberg på 70-årsdagen*. Oslo: Gyldendal, s. 210-228.
- Øyen, E. (1966) *Ugifte mødre: En sosiologisk undersøkelse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aaslestad, P. (1999) *Narratologi: En innføring i narratologisk analyse*. Oslo: Cappelen Akademisk forlag as.

Sammendrag:

Masteroppgave i nordisk litteratur
Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studium
Universitetet i Bergen
Våren 2020

Student: Åsne Fjeld

Veileder: Anders Marcussen Gullestad

Tittel: «Det er i einsemd ein blir til»

Undertittel: En utforsking av ensomhetsfremstillingen i *Is-slottet* lest opp mot sakprosaeteksten «Einsam» og novellen «Det snør og snør»

I denne masteroppgaven utforsker jeg ensomhetsfremstillingen i Tarjei Vesaas roman *Is-slottet*. Jeg analyser ensomhetsfremstillingen i dialog med novellen «Det snør og snør» fra *Ein vakker dag* og sakprosaeteksten «Einsam». «Einsam» blir i denne oppgaven sett på som Vesaas sin egen refleksjon rundt ensomhet. Jeg supplerer Vesaas sin refleksjon med innsikter fra Lars Fr. H. Svendsens *Ensomhetens filosofi*. Novellen “Det snør og snør” beskriver en isolert mann, og hans kamp mot isolasjonen. Romanen handler om vennskapet mellom de to jentene Siss og Unn. De møtes en gang, og dette møtet får konsekvenser for de begge. Unn som er innflytter til bygda forviller seg inn i de labyrintiske rommene i isslottet og fryser i hjel. Siss glir inn i ensomheten som en konsekvens av tapet av venninnen.

Et vesentlig fokus i denne oppgaven er det Vesaas kaller for sambandslinjer, et uttrykk for å beskrive kontaktforbindelser til andre mennesker. De ulike karakterene viser frem hvor sårbart dette nettverket er, men samtidig også hvor viktig det er for mennesket å være en del av et felleskap. I min lesning av ensomhetsproblematikken argumenterer jeg for at de tre tekstene viser frem ulike sider av ensomhetsproblematikken, og at forbindelseslinjene mellom de tre tekstene gir en bedre forståelse av ensomhetsfremstillingen i *Is-slottet*.

Ensomhetsfremstillingen til Vesaas består av både gode og dårlige former for ensomhet, noe som i ytterste konsekvens kan lede ut i total isolasjon. Lest sammen blir det tydelig at de tre tekstene belyser hvordan overgangen mellom de ulike tilstandene er glidende. Ensomhet er en tilstand som gir rom for refleksjon i forfatterskapet til Vesaas, så sant ikke den dårlige ensomheten tar overhånd, og man mister båndene til menneskene rundt og glir over i isolasjon. Gjennom Unn i *Is-slottet* blir det belyst at den gode ensomheten umerkbart kan gå over i den dårlige. Siss på sin side viser at båndene til andre mennesker er vesentlig for å kunne bearbeide en krise. Novellesubjektet i “Det snør og snør” viser frem hvor destruktivt isolasjonen kan føles, og kan gi en bedre forståelse av isolasjonen Unn går inn i. Mennesket

må være en del av et fellesskap, og dette er det essensielle med ensomhetserfaringen Vesaas presenterer i de tre ulike verkene. Vesaas viser oss at den dårlige ensomheten kan holdes på avstand ved at vi sørger for å ha meningsfylte relasjoner til andre mennesker, slik at den kan gli over i den gode ensomheten – som gir rom for refleksjon.

Abstract:

MA thesis in Nordic Literature
Department of Linguistic, Literary and Aesthetic Studies
University of Bergen,
May 2020

Student: Åsne Fjeld

Tutor: Anders Marcussen Gullestad

Title: «Det er i einsemd ein blir til» [«It is in loneliness one becomes»]

Subtitle: An examination of the portrayal of loneliness in the text *Is-slottet* compared against “Einsam” and “Det snør og snør”

In this thesis, I will explore Tarjei Vesaas` s portrayal of loneliness in the novel *Is-slottet*. I will analyse the text together with the short story “Det snør og snør” from *Ein vakker dag* and the nonfiction text of “Einsam”. The nonfiction text “Einsam” will be considered as Vesaas` s own reflection on the condition. I will furthermore address Vesaas` s reflections with insights from Lars Fr. H. Svendsen` s *Ensomhetens filosofi*. The short story “Det snør og snør” describes an isolated man, and his fight against isolation. The novel describes the friendship between the girls Siss and Unn. The two girls only meet once, but this meeting had such a profound effect on Siss that when Unn gets lost in the labyrinth-like rooms of the ice palace and eventually freezes to death, Siss succumbs to loneliness.

One of my main focuses in this thesis will be what Vesaas calls “Interpersonal communication line”, an expression meant to describe (contact-)connections between different people. The characters will show how fragile this network of people is, but also how important it is for the individual to be a part of a community. In my reading of the loneliness problem, I will argue that the three texts all show different sides to this issue, and the lines of connections between the texts gives a better understanding of Vesaas` s portrayal of loneliness in the novel *Is-slottet*. Vesaas` s reflection of loneliness is composed of both good and bad forms of loneliness, something that in worst case scenario can lead to total isolation. Read together, it becomes clear that the three texts illustrate how the transition between the different states happens in an almost frictionless manner. In Vesaas works, loneliness is a state that gives room for reflexion, but one should be careful not to dwell too deep in the bad form of loneliness, which can lead to one` s loss of connection to the people around oneself and ultimately to isolation. The character Unn in *Is-slottet* shows us how the good loneliness easily can transition into bad loneliness, while on the other hand Siss shows us that the ties we

create to other people is essential to overcome a crisis. The subject of the short story “Det snør og snør” shows us how destructive isolation can make a human feel, and further our understanding of the isolation that Unn experiences throughout the story. Humans must be part of a community, and this is the essence of the loneliness experience Vesaas present in these three works. Vesaas shows us that the bad loneliness can be kept at bay by making sure we are having meaningful connections with other people, so that the bad (loneliness) can transition into good (loneliness) – which then again gives room for reflection.

Oppgavens profesjonsrelevans:

Jeg har i denne masteroppgaven skrevet om temaet ensomhet. Dette temaet inngår i det nye tverrfaglige emnet livsmestring og folkehelse. Gjennom mitt arbeid har jeg fått innsikt i teori om ensomhet, hvordan tilstanden kan komme til uttrykk og hvordan skjønnlitteraturen kan bidra til forståelse av tilstanden - hvordan ensomhetsfølelsen er, hva den betyr og hvordan den kan lindres, og settes ord på. Folkehelse og livsmestring skal kunne gi elevene grunnlag for å uttrykke egne følelser, tanker og erfaringer, noe som er vesentlig for å kunne delta i et sosialt fellesskap (Utdanningsdirektoratet, 2020b). Gjennom min oppgave har jeg behandlet flere av disse temaene. Ved å lese skjønnlitteratur kan elevene sette seg inn i ulike situasjoner, de kan få hjelp til å uttrykke seg, utvikle empati og utfordre egne tanker. Samtidig kan de få innsikt i andres tanker og erfaringer. Dette aspektet går også inn under det tverrfaglige emnet demokrati og medborgerskap, hvor elevene gjennom skjønnlitteratur og sakprosa skal få innblikk i andre menneskers livssituasjon og utfordringer, som kan legge grunnlag for konstruktiv samhandling (Utdanningsdirektoratet, 2020b).

I læreplanen for norsk heter det: «Faget skal styrke elevenes evne til kritisk tenkning og skal ruste dem til å delta i samfunnet gjennom en utforskende og kritisk tilnærming til språk og tekst» (Fagfornyelsen, 2020c). I arbeidet med masteroppgave har jeg kunne gjort dette. Jeg har hentet teori, lest og tolket relevant forskning for å kunne utføre arbeidet. Det er en prosess som fører til en utvikling av selvstendig arbeid. Det er i tillegg flere av kompetansemålene i læreplanen for norsk VG3 som er dekkende for mitt arbeid med denne masteroppgaven.

Elevene skal blant annet kunne:

- analysere og tolke romaner, noveller, drama, lyrikk og sakprosa på bokmål og nynorsk fra 1850 til i dag og reflektere over tekstene i lys av den kulturhistoriske konteksten og egen samtid
- mestre språklige formkrav på hovedmål og sidemål og skrive tekster med etterrettelig kildebruk og et presist og nyansert språk
- orientere seg i faglitteratur, vurdere kilder kritisk og skrive fagartikler som greier ut om og drøfter norskfaglige emner (Utdanningsdirektoratet, 2020a)

Disse kompetansemålene viser hvordan norskfaget er et fag der utviklingen av ferdigheter fortsetter også etter endt skolegang. Gjennom dette året har jeg tilegnet meg kompetanse på disse områdene, og kunnskap om tekstarbeid, som gjør meg rustet til å kunne videreformidle disse innsiktene til mine elever.

Litteratur:

Utdanningsdirektoratet (2020a): Læreplan i norsk, (Fagfornyelsen). Tilgjengelig fra: <https://www.udir.no/lk20/nor01-06> (Hentet 4. mai 2020).

Utdanningsdirektoratet (2020b): Tverrfaglige temaer, (Fagfornyelsen). Tilgjengelig fra: <https://www.udir.no/lk20/nor01-06/om-faget/tverrfaglige-temaer> (Hentet 4. mai 2020).

Utdanningsdirektoratet (2020c): Fagets relevans og sentrale verdier, (Fagfornyelsen). Tilgjengelig fra: <https://www.udir.no/lk20/nor01-06/om-faget/fagets-relevans-og-verdier> (Hentet: 4. mai 2020).